

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
STARPTAUTISKO EKONOMISKO ATTIECĪBU KATEDRA
Maģistra studiju programma Starptautiskās attiecības (ekonomika)

**SOCIĀLĀS POLITIKAS IETEKME UZ IEDZĪVOTĀJU DZĪVES
LĪMENI LIELBRITĀNIJĀ UN LATVIJĀ**

SOCIAL POLICY IMPACT ON PEOPLE STANDARD OF LIVING IN UK AND
IN LATVIA

MAGISTRA DARBS

Autors: *Viktorija Bārda*
Studenta apliecības Nr.: vb06026
Darba vadītājs: profesore Dr. oec. *Baiba Šavriņa*

RĪGA 2012

ANOTĀCIJA

Maģistra darba nosaukums ir „Sociālās politikas ietekme uz iedzīvotāju dzīves līmeni Lielbritānijā un Latvijā”. Veicot šo pētījumu autores galvenais mērķis ir izvērtēt Latvijas un Lielbritānijas galvenos makroekonomiskos rādītājus, kas ietekmē iedzīvotāju dzīves līmeni, tādus kā nodarbinātība, bezdarbs, minimālā darba alga, iztikas minimums, u.c. rādītāji. Papildus tiek aplūkoti izdevumi iedzīvotāju sociālai aizsardzībai. Kā arī tiek veikts pētījums, kura rezultātā autore noskaidro Latvijas iedzīvotāju viedokli par to dzīves līmeni Latvijā un nākotnes izredzēm.

Darba veikšanas gaitā, autore izmanto teorētiskās analīzes metodi, kurā iekļauts teorijas apkopojums un iztīrājums, kā arī empīriskās analīzes metodi, kura sevī ietver datu analīzi un to salīdzinājumu.

Atslēgvārdi: dzīves līmenis, labklājība, sociālā aizsardzība, bezdarbs, migrācija.

ANNOTATION

The title of this Masters Dissertation is „Social policy impact on people Standards of living in UK and in Latvia” In this study the author's main purpose is to assess the Latvian and British main macroeconomic indicators which affect people's standards of living, such as employment, unemployment, minimum wage, minimum subsistence and others indicators. In addition are discussed expenditures on social protection. As well as carried out research, and in result author finds out Latvian inhabitants opinion about standards of living in Latvia and future perspectives.

In this work is used the theoretical analysis method, which includes a summary and discussion of theory, as well as empirical methods for the analysis, which includes data analysis, as well as their comparisons.

Keywords: standard of living, welfare, social policy, unemployment, migration,

SATURS

Ievads	5
1. IEDZĪVOTĀJU DZĪVES LĪMEŅA UN TO IETEKMĒJUŠO FAKTORU ANALĪZE	7
1.1. Iedzīvotāju dzīves līmeņa un to noteicošo faktoru izpēte.....	8
1.1.1. Dzīves līmeņa jēdziena analīze	8
1.1.2. Dzīves līmeņa un migrācijas savstarpējā sakarības analīze.....	19
1.2. Sociālās politikas kā iedzīvotāju dzīves līmeņa ietekmējošā faktora novērtējums ..	23
1.3. Dzīves līmeņa novērtēšanas indeksu analīze	25
2. LATVIJAS UN LIELBRITĀNIJAS IEDZĪVOTĀJU DZĪVES LĪMEŅA UN SOCIĀLĀS POLITAKAS IZMAIŅU NOVĒRTĒJUMS 2006.-2011. GADULAİKĀ	35
2.1. Latvijas un Lielbritānijas iedzīvotāju dzīves līmeņa statistiskā analīze	36
2.1.1. Iedzīvotāju sociāli-demogrāfiskais portrets	36
2.1.2. Iedzīvotāju ienākumu analīze	50
2.1.3. Darba tirgus analīze	58
2.2. Valsts iedzīvotāju sociālās aizsardzības finansēšanas novērtējums	64
3. LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU APMIERINĀTĪBAS PAKĀPES NOVĒRTĒJUMS AR DZĪVES LĪMENI	70
Secinājumi.....	80
Priekšlikumi	83
Izmantotā literatūra un avoti	84
1. pielikums. Aptaujas anketa par Latvijas iedzīvotāju apmierinātību ar dzīves līmeni	92

IEVADS

Mūsdienās iedzīvotāju dzīves līmeni ir nepieciešams izskatīt kā sociālās, ekonomiskās un politiskās apakšsistēmas attīstības un mijiedarbības rezultātu. Savukārt, dzīves līmeņa un sociālās drošības prognozēšana ir viena no valsts galvenajām funkcijām. Tirdzniecība pat par sevi nevar regulēt šo sfēru, līdz ar to valstij ir pienākums regulēt to pašai.

Nepārdomātā politika šajā sfērā var novest pie sociālā saspringuma pieauguma un kopējā valstu iedzīvotāju neapmierinātības līmeņa pieaugumu un to izpausmi sociālajā vidē.

Acīmredzams ir tas, ka dotās sfēras finansēšana vienmēr bija nepietiekama. Kā ekonomika ietekmē sociālo sfēru, tā arī sociālā sfēra ietekmē ekonomiku. Līdz ar to rodas nepieciešamība izmeklēt iedzīvotāju dzīves līmeņa dinamiku un iedzīvotāju dzīves līmeņa kvalitāti. Iedzīvotāju dzīves līmeņa prognozēšanas process ir svarīgs ar to, ka var laikā sabalansēt iedzīvotāju attīstību kopumā.

Iedzīvotāju dzīves līmeni valstī pēta izmantojot veselu rādītāju virkni kā, piemēram, nodarbinātības un bezdarba līmeni, minimālo darba atalgojumu, nabadzības indeksu, Džini koeficientu, kurš parāda cik vienlīdzīgi ir sadalīti ienākumi valstī u.c. Kā arī, pētot dzīves līmeni valstī ir svarīgi pievērst uzmanību demogrāfiskai situācijai valstī, kurā ietilpst valsts kopējā iedzīvotāju skaita dinamikas novērošana pa gadiem, iedzīvotāju dzimums un vecums, dzimstības un mirstības rādītāji.

Pētījuma mērķis ir pamatojoties uz teorētiskām atziņām, izpētīt dzīves līmeņa ietekmējošus faktorus Latvijā un Lielbritānijā.

Pētījuma uzdevumi:

- § Noteikt dzīves līmeni ietekmējošus faktorus;
- § Analizēt Latvijas un Lielbritānijas statistiskos datus;
- § Izstrādāt aptauju, kuras rezultāta tiks noskaidrots Latvijas iedzīvotāju viedoklis par to apmierinātību ar dzīves līmeni Latvijā un perspektīvām nākotnē;
- § Atklājot negatīvās un pozitīvas sekas, izstrādāt priekšlikumus iedzīvotāja dzīves līmeņa pieauguma veicināšanai.

Analīzei izvēlēto valsti, kā Lielbritāniju, autore pamato ar to, ka mūsdienās tiek vērojama Latvijas valsts iedzīvotāju migrācija uz šo valsti, līdz ar to ir vērts pētīt un analizēt šo valsti pēc iepriekšminētajiem indikatoriem, kas ietekmē iedzīvotāju dzīves līmeni.

Darbs sastāv no 3 nodaļām:

Pirmajā darba nodaļā, ir aprakstīta dzīves līmeņa jēdziena būtība, dzīves līmeņa struktūra, kā arī tiek analizēta vairāku pētnieku jēdzienu *dzīves līmenis* interpretācija. Tiek apskatīta migrācijas un iedzīvotāju dzīves līmeņa savstarpējās sakarības un sociālās politikas, kā iedzīvotāju dzīves līmeņa ietekmējošā faktora analīze.

Savukārt, otrajā daļā autore balstoties uz statistiskiem datiem veic datu analīzi, sākot ar Lielbritānijas un Latvijas demogrāfiskās situācijas raksturojumu un turpinot ar nozīmīgu indikatoru analīzi, kas pēc autores domām, visvairāk ietekmē iedzīvotāju dzīves līmeni mūsdienās.

Trešajā nodaļā, autore apkopo aptaujas anketas datus par Latvijas iedzīvotāju apmierinātību ar dzīves līmeni Latvijā, izdarot secinājumus un izvirzot priekšlikumus.

Latvijas un Lielbritānijas makroekonomiskās situācijas pētīšanai tika izmantota ekonomiskā un zinātniskā literatūra, Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes statistiskie dati, kā arī Lielbritānijas valsts statistikas datu bāzi.

Abu valstu datu salīdzināšanai, tabulu un grafisko attēlu veidošanai autore izmanto *Eurostat* datu bāzi.

Darba pētījuma veikšanai, tika izmantoti statistiskie dati sākot no 2006. gada līdz 2011. gadam.

1. IEDZĪVOTĀJU DZĪVES LĪMEŅA UN TO IETEKMĒJUŠO FAKTORU NOVĒRTĒJUMS

1.1. Iedzīvotāju dzīves līmeņa un tā noteicošo faktoru izpēte

Globalizācijas procesu ievērojama attīstība pēdējās desmitgades laikā būtiski ietekmēja vairāku zinātnieki pētījumu un diskusiju parādīšanos attiecībā uz ekonomiskās integrācijas un brīvās tirdzniecības ietekmi uz sociālās politikas attīstību.¹

Neskatoties uz globalizācijas procesiem un brīvāko pieeju pasaules preču un pakalpojumu tirgum, viena piektdaļa pasaules iedzīvotāju joprojām ir pakļauta reāliem kara draudiem, katram trešajam pasaules iedzīvotājam nav pienācīgas pārtikas, bet katram piektajam vai ceturtajam ir jādzīvo badā.²

Masu nabadzības faktors visā pasaulē sekmēja jaunu attīstības teoriju parādīšanos, kuru būtība ir sekojošajos virzienos:

- attīstība ir globālā: tas ir cilvēku kapitāla paplašināšanas kompleksais process līdz ar ekonomiskajām, sociālajām, kultūras un politiskajām izmaiņām, kuras skar visas pasaules valstis;
- attīstība ir savstarpēji atkarīga, bet pārliecība savos spēkos un katras nācijas pašidentifikācija ir svarīgi priekšnosacījumi starptautiskās kooperācijas noturīgai sistēmai;
- attīstība ir virzīta uz cilvēka vajadzību apmierināšanu.

Izskatot attīstību kā komplekso procesu, par galveno rādītāju kļūst valsts individuāla pilsoņa vajadzību apmierināšana atbilstošajā dzīves līmenī.³ Tika formulēti divi savstarpēji saistīti cilvēces attīstības izpētes virzieni:

- pirmkārt, kā mobilizēt pasaules fiziskus un cilvēku resursus nacionālajā un starptautiskajā līmenī tā, lai apmierināt cilvēces pamata vajadzības pēc pārtikas, veselības aprūpes, izglītībasdzīves vietas, nodarbinātības;
- otrkārt, kādi globālā pieauguma un attīstības noturīgie virzieni var visatbilstošāk apmierināt cilvēku vajadzību plašāko spektru, t.i. ārpus materiālās labklājības minimuma.

¹ **Ulriksen M.S.** Social policy development and global financial crisis in the open economies of Botswana and Mauritius, *Global Social Policy*, Vol. 11 (2–3), 2011, pp. 194–213.

² **Sproģe I., Sproģis A., Sproģis J.** Latvijas tautsaimniecības attīstības problēmas, LU zinātniskais raksts. 689. sējums, 337.lpp.

³ **McHale Jh., Cordel M.** Basic human needs, Transaction publisher, quoted by Андреева В.Н., Панова Е.Д. Качество жизни как показатель развития нации: подходы и методы оценивания, *Бизнес Информ*, №4(1), 2009, стр. 10-13.

Šajā sakarā, pēc autores domām, ir aktuāli pētīt valsts iedzīvotāju dzīves līmeni, lai noteiktu tā atbilstību iedzīvotāju vajadzību apmierināšanai.

1.1. 1. Dzīves līmeņa jēdziena analīze

Iedzīvotāju dzīves līmenis kļuva par noteicošo faktoru mūsdienu valstu politiskās virzības realizācijā, kura tiek vērsta uz valsts iedzīvotāju ekonomisko, zinātniski tehnisko, kultūras progresu un sabiedrības kopumu. Kā piemērus var nosaukt vairākus starptautiskus dokumentus, kuros bija noteikti dzīves līmeņa standarti.

1948.gada Vispārējo cilvēktiesību deklarācijā ikvienam cilvēkam bija noteiktas tiesības “uz viņa pašcieņas uzturēšanai nepieciešamo tiesību īstenošanu ekonomiskajā, sociālajā un kultūras jomā” un “uz tādu dzīves līmeni, ieskaitot uzturu, apģērbu, mājokli, medicīniskos pakalpojumus un vajadzīgo sociālo apkalpošanu, kas nepieciešams viņa un viņa ģimenes veselības uzturēšanai un labklājībai”.⁴

Apvienoto Nāciju Organizācijas 1966.gada Starptautiskajā paktā par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām bija norādīts, ka “dalībvalstis [...] atzīst ikkatra cilvēka tiesības uz atbilstīgu dzīves līmeni sev un savai ģimenei”.⁵ Šo starptautisko līgumu ir ratificējušas visas Eiropas Padomes dalībvalstis.

1969.gadā ANO Ģenerālā asambleja pieņēma Deklarāciju par sociālo progresu un attīstību.⁶ Tajā pasvītēja attīstības sociālo aspektu nozīmīgumu, atzīmējot, ka sociālajam progresam un attīstībai nepieciešams nodrošināt cilvēktiesību ievērošana un sociālais taisnīgums un celt visu sabiedrības locekļu materiālo un garīgo dzīves līmeni. Alkšņa zinātniskajā rakstā atzīmēts, ka dominējot ekonomiskajai attīstības koncepcijai, deklarācijai netika pievērsta liela uzmanība.⁷

1990.gadā ANO Attīstības programmas (UNDP) ietvaros bija izveidotā tautas attīstības koncepcija, kura bija fokusēta uz cilvēku un tā izvēles iespēju vairošanu. Pirmajā pārskatā par

⁴ The Universal Declaration of Human Rights (UDHR), the United Nations General Assembly in Paris on 10 December 1948, Internet. - <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/043/88/IMG/NR004388.pdf?OpenElement>, s. 25.04.2012.

⁵ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966, entry into force 3 January 1976, in accordance with article 27, Internet. - <http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm>, s. 22.04.2012.

⁶ Declaration on Social Progress and Development, proclaimed by General Assembly resolution 2542 (XXIV) of 11 December 1969, Internet. - <http://www2.ohchr.org/english/law/progress.htm>, s. 10.04.2012.

⁷ **Alksnis A.** Attīstības sadarbība: starp vērtībām un interesēm, LATVIJA un attīstības sadarbība, ZINĀTNISKI PĒTNIECISKIE RAKSTI Nr.4 (10), 2006, Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, 21.-58.lpp., Internets. - <http://www.mfa.gov.lv/data/file/AttistibasSadarbiba/attistibas-sadarbiba.pdf>, sk. 13.04.2012.

tautas attīstību bija norādīts, ka cilvēkam ir jābūt visas attīstības centrā, bet galvenais uzsvars tika likts Iedzīvotāju dzīves līmenis kļuva par noteicošo faktoru mūsdienu valstu politiskās virzības realizācijā, kura tiek vērsta uz valsts iedzīvotāju ekonomisko, zinātniski tehnisko, kultūras progresu un sabiedrības kopumu līmeni.⁸

Kā redzams no analīzes, starptautiskajos tiesību aktos ir atrunātas cilvēka tiesības uz noteiktu dzīves līmeni. Taču šim jēdzienam nav vienotās definīcijas, kas var norādīt uz to, ka katrs cilvēks, un katra valsts definē šo jēdzienu pēc saviem uzskatiem vai standartiem.

Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2007.-2013.gadiem dzīves līmenis raksturots kā „cilvēku materiālās labklājības līmenis, ko nosaka viņu ienākumu lielums vai arī dažādu preču un pakalpojumu vienību patēriņa daudzums (piemēram, vieglo automobiļu skaits uz 1000 iedzīvotāju, televizoru skaits uz vienu iedzīvotāju)”.⁹

Saskaņā ar Eiropas Savienības terminu vārdnīcu, dzīves līmenis (angl. *Standard of Living*) ir „preču un pakalpojumu daudzums, ko persona var iegādāties par saviem ienākumiem, t.i., ienākumu reālā vērtība. Tā ir atkarīga no saražoto preču un pakalpojumu vērtības uz vienu cilvēku. Dzīves līmeni ir iespējams uzlabot, tikai palielinot ražošanas apjomus un produktivitāti”.¹⁰

Citiem vārdiem sakot, „dzīves līmenis” mūsdienu cilvēka interpretācijā ir diezgan ietilpīgs un plašs. Acīmredzami ir tas, ka tas aptver visas cilvēka darbības jomas, kuru kopums dod priekšstatu par sabiedrības labklājību kopumā un tās atsevišķām sastāvdaļām.

Iedzīvotāju dzīves līmenī ietilpst komforts, materiālais labums un viss vajadzīgais cilvēku vajadzību apmierināšanai, vai arī noteiktai sociālekonomiskai kategorijai, kas atrodas noteiktā ģeogrāfiskā apgabalā. Tas ietver faktorus, tādus kā ienākumi, nodarbinātības pieejamību, nabadzības līmeni, IKP, inflācijas procentu, atvaļinājumu dienu skaitu gadā, veselības aprūpes kvalitatīvo pieejamību, kvalitatīvu izglītību un to pieejamību, paredzamo mūža ilgumu, preču un pakalpojumu cenas, infrastruktūru, valsts ekonomisko izaugsmi, ekonomisko un politisko stabilitāti, politisko un reliģisko brīvību, vides kvalitāti, klimatu un drošību. Līdz ar to secināms,

⁸ **Alksnis A.** Attīstības sadarbība: starp vērtībām un interesēm, LATVIJA un attīstības sadarbība, ZINĀTNISKI PĒTNIECISKIE RAKSTI Nr.4 (10), 2006, Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, 21.-58.lpp., Internets. - <http://www.mfa.gov.lv/data/file/AttistibasSadarbiba/attistibas-sadarbiba.pdf>, sk. 13.04.2012.

⁹ Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007.-2013.gadam, Internets. - http://www.nap.lv/upload/nap/national_development_plan_2007-2013_lat.pdf, sk. 15.04.2012.

¹⁰ Dzīves līmeņa jēdziens, Eiropas Savienības terminu vārdnīca. - R., UNDP, 2004, Akadēmiskā terminu datubāze AkadTerm, Internets. - <http://termini.lza.lv/term.php?term=dz%C4%ABves%20%C4%ABmenis&list=dz%C4%ABves%20%C4%ABmenis&lang=LV>, sk. 20.04.2012.

ka dzīves līmenis ir cieši saistīts ar dzīves kvalitāti.¹¹ Dzīves līmenis ir bagātību un pakalpojumu kombināciju kopums, kas attiecas uz savu bagātību un pakalpojumu pastāvīgu novērtēšanu. Gadās, ka šo jēdzienu “dzīves līmenis” izmanto runājot par sasniegumiem ekonomikā un mērķiem sabiedrības interesēs. Šādā savienojumā, tas parasti attiecas uz preču daudzumu un kvalitāti, pieejamību un tās galvenais uzdevums ir atbilst „gribai”, nevis „vajadzībām”.¹²

Neviena no „dzīves līmeņa” definīcijām nevar būt izskatīta kā universāla sakarā ar to, ka katrai definīcijai ir dažādas pieejas. Joprojām nav atrisināts jautājums, kas tieši veido jēdziena „dzīves līmenis” būtību. Vairāku gadu laikā šīs kategorijas definīcijas tiek apspriestas zinātniskajā literatūrā. Daudzi pētnieki norāda uz to, ka trūkst skaidrības par jēdzienu „dzīves līmenis”, jo katrs šo jēdzienu skaidro savādāk, vadoties no savām zināšanām un pieredzes. Būtiski atšķiras arī pieejas dzīves līmeņa analīzei, visbiežāk izmantojamas ir socioloģiskā, filozofiskā, ekonomiskā, kas nosaka arī dažādu rādītāju izmantošanu dzīves līmeņa novērtēšanai.

2008.gada novembrī Migēls Deskoto (*Miguel d'Escoto*), ANO Ģenerālās Asamblejas prezidents, sasauca „ANO Ģenerālās Asamblejas prezidenta ekspertu komisiju internacionālās naudas un finanšu sistēmas reformām”. Tās uzdevums bija ziņot par globālās saimniecības un finanšu krīzes sekām jaunattīstības zemēm, kā arī par iespējām pārvarēt krīzi. Par komisijas prezidentu kļuva Nobeļa prēmijas laureāts Džozefs Stiglīcs (*Joseph Stiglitz*)¹³, kā rezultātā to nosauca par Stiglica komisiju. Komisija, vērtējot sociālo progresu, analizē arī dzīves līmeņa izmaiņas.

2009. gada Stiglica komisijas ziņojumā „Ekonomisko izmaiņu un sociālā progresa rezultāti” bija izdalītas trīs konceptuālās pieejas dzīves līmeņa jēdzienam:

- pirmā pieeja pamatojas uz priekšstatu par subjektīvu labklājību;
- otrā pieeja pamatojas uz priekšstatu pa piedāvātajām iespējām;
- trešā pieejas pamatojas uz ekonomiskajām koncepcijām, pārņemtām no labklājības un taisnīgas sadales teorijām.¹⁴

¹¹ **Поспелова Е.Б.** Уровень жизни – главная составляющая социальной политики страны, Региональная экономика: теория и практика, №1, 2004, с.38-43.

¹² **Fah B.Ch.Y.** Living Standard, Living Level and Economic Wellbeing of Older Persons: Similarity and Differences in Measuring These Concepts, Canadian Social Science, Vol.6, No.5, 2010, pp. 145-150

¹³ **Guillory L.** Risinājuma pamati globālajai finanšu un saimniecības krīzei, intervija ar Pedro Paez Pérez, no žurnāla „Share International” vācu versijas 2009.gada jūlija/augusta numura, Internets. - <http://doris.orb.lv/?id=172318&show=blog&entry=71825>, sk. 27.04.2012.

¹⁴ **Stiglitz J.E., Sen A., Fitoussi J.-P.** The Measurement of Economic Performance and Social Progress Revisited, Documents de Travail de l'OFCE / Observatoire Français des Conjonctures Economiques (OFCE), No. 2009-33, December 2009, 64 pp.

Subjektīvās labklājības koncepcija (angl. *the notion of subjective well-being*) pamatojas uz filozofisko tradīciju, kura izskata indivīdus kā savas pastāvēšanas labākus tiesniešus. Ekonomiskajā teorijā šī pieeja ir cieši saistīta ar galējā derīguma teorijas tradīciju, kuras būtība ir tā, ka dzīves līmenis atspoguļojas katras personības subjektīvajā stāvoklī. Subjektīvas labklājības līmeņa novērtēšana notiek izmantojot dažāda veida aptaujas.

Iespēju koncepcija (angl. *the notion of capabilities*) pamatojas uz pieeju, kuras ietvaros dzīves līmenis tiek novērtēts ar personības brīvību izvēlēties starp šo funkcionālo stāvokļu (iespēju) dažādām kombinācijām. Dažas no šīm iespējām var būt diezgan elementāras, (piemēram, būt pienācīgi barotam un izvairīties no priekšlaicīgas nāves), kamēr pārējās var būt kompleksas (piemēram, prasmes, nepieciešamās aktīvai dalībai politiskajā dzīvē).

Kā šīs pieejas piemēru var nosaukt cilvēku potenciāla attīstības indeksu, kuru sāka izmantot kopš 1990.gada līdz ar ANO attīstības programmu. Tautas potenciāla attīstības indekss pamatojas uz priekšstatu par attīstību kā par procesu, kurš paplašina cilvēku izvēles un iespēju brīvību. Pēc Jasina un viņa vadīta autoru kolektīva viedokļa, šīs pieejas konkrēta pielietošanā ir daudz neskaidrību, kas var apgrūtināt tās plašāko attīstību.¹⁵

Trešā koncepcija balstās uz ekonomiskajām pieejām – labklājības un taisnīgas sadales teorijām. Tradicionāla pieeja cilvēku labklājības vērtēšanai, kuru ievēro lielākā ekonomistu daļa, pamatojas uz indivīdu rīcībā esošo resursu dažādu līmeņu novērtēšanu un salīdzināšanu, kurus tie patērē. Resursi parasti tiek vērtēti vai nu izmantojot dažādu ienākumu vai aktīvu veidu uzskaiti (naudas formā), vai nu preču un pakalpojumu uzskaiti (naudas vai naturālajā formā).

Katra no pieejām var kļūt par pamatu dažādām novērtēšanas stratēģijām.

Savukārt Nobeļa laureāts Amartja Sens (*Amartya Sen*)¹⁶ norāda, ka pastāv divi dažādi skatījuma punkti uz dzīves līmeni no tā lietderības viedokļa un bieži tie tiek sajaukti ekonomiskajā literatūrā.

Pirmais skatījuma punkts balstās uz lietderību kā vērtības objektu. Pigu (*Pigou*) to raksturo kā labklājības elementus, kuri ir apziņas stāvokļi un, iespējams, to attiecības. Šajā skatījuma punktā lietderība ir tas, kas ir vērtīgs, un tā patiešām ir vienīgā lieta, kura ir būtiski vērtīga.

¹⁵ Уровень и образ жизни населения России в 1989–2009 годах, доклад к XII Междунар. науч. конф. по проблемам развития экономики и общества, Москва, 5–7 апреля 2011 года / Андрущак Г. В., Бурдяк А. Я., Гимпельсон В. Е. и др. ; рук. авт. колл. Ясин Е. Г, Нац. исслед. ун-т Высшая школа экономики. - М.: Изд. Дом Высшей школы экономики, 2011. – 86 стр.

¹⁶ Sen A. The Living Standard, essay in Ethics of consumption: the good life, justice, and global stewardship, 1998, pp. 287-311, Internet. - <http://faculty.weber.edu/mstevenson1/Anthro4990/Sen.LivingStandard.pdf>, sk. 13.04.2012.

Otrā skatījuma punkta būtība ir izskatīt lietderību kā vērtīgu ierīci, kuru izmanto citu vērtības objektu novērtēšanai, t.sk. piederošo preču. Pigu to skaidro sekojoši: „pieņemsim, ka indivīda gaumes ir fiksētas, tad viņa dividendes 2.periodā būs lielākas nekā pirmajā, ja viņš vēlas vienības, pieskaitītas 2.periodā, vairāk, nekā vienības, kuras tiek paņemtas no viņa otrajā periodā”. Pols Samuelsons (*Paul Samuelson*) raksturo šo pieeju kodolīgi: jebkura cilvēka reālais ienākums būs lielāks preču partijai II nekā I, ja II ir augstāka nekā viņa vienaldzība vai preferenču karte.¹⁷

Jēdzienu „iedzīvotāju dzīves līmenis” ietekmē citi ar to saistītie jēdzieni, ar kuriem tas mijiedarbojas. No tiem visbiežāk sastopamie pētnieku zinātniskajos darbos ir dzīves kvalitāte un labklājība. Turklāt pētnieki veido savu klasifikāciju un dzīves līmeni veidojošo vai ietekmējošo faktoru hierarhiju.

Piemēram, pētnieks Fahs (*Fah*)¹⁸ parādīja savstarpējās saistības starp dzīves standartu, dzīves līmeni, ekonomisko statusu un ekonomisko labklājību (sk. 1.1.tab.).

1.2.tabula

Dzīves kvalitātes novērtēšanas jomas¹⁹

Patēriņa standarts (angl. Standard of Consumption)	Vēlamā tagadne/ nākotne	Dzīves standarts (angl. Standard of Living)	Ekonomiskā labklājība
Neietver attieksmi un novērtēšanu		Ietver attieksmi un novērtēšanu	Ietver pieredzi un vēlmes
Patēriņa līmeņa līmenis (angl. Level of Consumption Level)	Sasniegta tagadne	Dzīves līmenis (angl. Level of Living)	Ekonomiskais statuss

Saskaņā ar Fahu ekonomiskais statuss atspoguļo indivīda esošus dzīves apstākļus noteiktajā laika periodā. Bet ekonomiskā labklājība aptver gan dzīves līmeni, gan standartus, jo, pirmkārt, tā attiecas uz ekonomiskās situācijas vispārējo apmierinātību un ekonomiskās situācijas

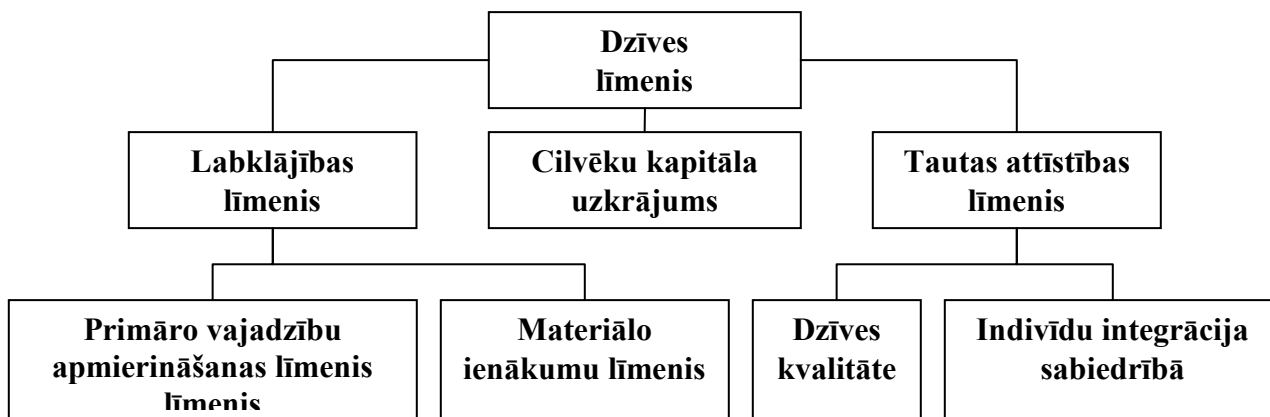
¹⁷ **Sen. A.** The Standard of Living, The Tanner Lectures on Human Values, delivered at Clare Hall, Cambridge University, March 11 and 12, 1985, Internet. - <http://www.tannerlectures.utah.edu/lectures/documents/sen86.pdf>, sk. 13.04.2012.

¹⁸ **Fah B.Ch.Y.** Living Standard, Living Level and Economic Wellbeing of Older Persons: Similarity and Differences in Measuring These Concepts, Canadian Social Science, Vol.6, No.5, 2010, pp. 145-150

¹⁹ **Fah B.Ch.Y.** Living Standard, Living Level and Economic Wellbeing of Older Persons: Similarity and Differences in Measuring These Concepts, Canadian Social Science, Vol.6, No.5, 2010, pp. 145-150

materiālo un nemateriālo aspektu komplekso uztveri un, otrkārt, tā iekļauj indivīda pieredzi un tieksmes (vēlmes).

Pavisam citādi dzīves līmeni izskata Krievijas Makroekonomiskās analīzes un īstermiņa prognožu centrā (ЦМАКП). Šeit iedzīvotāju dzīves līmeni parāda kā rādītāju sistēmu, kuras struktūra atspoguļota 1.1.att.

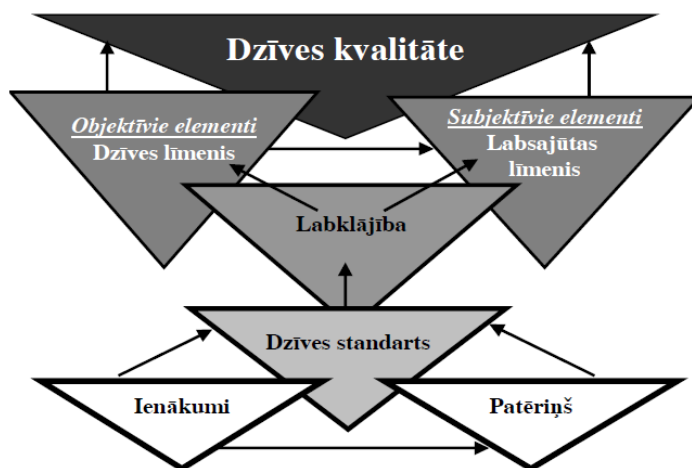
1.1. att. Jēdziena „iedzīvotāju dzīves līmenis” struktūra²⁰

Iedzīvotāju dzīves līmeņa rādītāju sistēmas, parasti, atspoguļo mājsaimniecību materiālo un garīgo vajadzību apmierināšanu un tajā pašā laikā iekļauj raksturlielumus, kuri papildina patēriņa pieejas rādītājus.²¹ No shēmas (1.1.att.) var redzēt, ka dzīves līmeni veido labklājības līmenis, cilvēku kapitāla uzkrājums, tautas attīstības līmenis. Tautas attīstības līmeni veido dzīves kvalitāte un indivīdu integrācija sabiedrībā.

Savukārt Latvijas zinātniece Anda Grīnfelde, pētot dzīves kvalitāti, uz teorētiskās literatūras analīzes bāzes izstrādāja ar dzīves kvalitāti saistīto jēdzienu hierarhiju un mijiedarbību, ko var redzēt 1.2.attēlā.

²⁰ Уровень жизни населения: понятие и индикаторы измерения, аналитический материал Центра макроэкономического анализа и краткосрочного прогнозирования ИПП РАН, стр. 1-17.

²¹ Уровень жизни населения: понятие и индикаторы измерения, аналитический материал Центра макроэкономического анализа и краткосрочного прогнозирования ИПП РАН, стр. 1-17.

1.2. att. Dzīves kvalitātes ekonomiskā perspektīva²²

No 1.2. att. redzams, ka pēc Grīnfeldes viedokļa ienākumi nosaka patēriņa iespējas, kas raksturo atsevišķām sociālajām grupām atbilstošus dzīves standartus, kuri ietekmē labklājību. Labklājība mijiedarbojas ar tās objektīvajiem un subjektīvajiem elementiem. Dzīves līmenis nosakāms ar objektīvajiem elementiem un līdz ar labsajūtas līmeni, noteicamo ar subjektīvajiem elementiem, iespaido dzīves kvalitāti un tās vērtējumu.

No trim raksturotām shēmām pirmkārt, var gūt apstiprinājumu, ka nav vienotības jēdziena „dzīves līmenis” novērtējumā, otrkārt, var secināt, ka zinātnieku viedokļi būtiski atšķiras arī dzīves līmeņa veidojošo faktoru novērtējumā un šī jēdziena vietas noteikšanā dzīves kvalitātes un labklājības rādītāju sistēmā / hierarhijā.

Autore pasvītrotu, ka bieži vien pasaules slavenie teorētiķi izvēlās līdzīgus jēdzienus, prātā paturot jēdzienu „dzīves līmenis”, piemēram, pielietojot dzīves kvalitāti, dzīvesveidu, labklājību u.c., starp kuriem nav būtisku atšķirību, galvenais, kas atšķir vienu no otra ir tas, ar kādu rādītāju palīdzību un izmantošanu tās ir mērāmas.²³

Autore izskata ar dzīves līmeni saistītus jēdzienus dzīvesveids, labklājība, īpašu uzmanību pievēršot dzīves kvalitātei.

²² **Grīnfelde A.** Pensionāru dzīves kvalitāte Latvijas reģionos, LLU, promocijas darbs, Jelgava 2010, Internets. - http://lufb.llu.lv/disertacijas-aizstavesanai/economics/Anda_Grinfelde_promocijas_darbs_aizstavesanai_LLU_EF_2010_biblioteka.pdf, sk. 14.04.2012.

²³ **Lavriņenko. O.** Centrāleiropas un Austrumeiropas iedzīvotāju dzīves līmeņa veidošanās atšķirību pētīšana pa reģioniem. DU Sociālo zinātņu fakultāte, Ekonomikas katedra, Promocijas darbs, 2010., 23. lpp

Šūstere ar kolēģiem (*Schuster et. al*), pētot veselīgu dzīvesveidu, izskata to kā socioloģisku jēdzienu: dzīvesveids attiecas uz sociālo statusu, kas ir saistīts ar modernismu, individualitātes izjūtu, klašu kultūru un dzīvesveida izvēli kā izpratni par paša identitātes radīšanu. Dzīvesveids nodrošina svarīgu formu, lai analizētu mijiedarbību starp struktūru (sociālie faktori ietekmē indivīda dzīves iespējas) un darbību (indivīda dzīves izvēle).²⁴

Dzīvesveids ir sarežģīta cilvēku darbības sistēma, kas tiek izvēsta telpā un laikā. Šis jēdziens nenozīmē tikai vienu darbības veidu, dažādu darbības veidu summu, bet visu cilvēka, sociālās grupas, noteiktās teritoriālās vienības iedzīvotāju vai visas sabiedrības darbības sistēmu. Šīs sistēmas svarīga komponente ir dzīves līmenis. Dzīvesveids kā savdabīgs daudzu faktoru kopiedarbības un dažos gadījumos savstarpēji pretrunīgas iedarbības rezultāts, būdams vienā un tajā pašā līmenī, var būt pat pretējs.²⁵

Pēc autores viedokļa dzīvesveids salīdzinājumā ar dzīves līmeni ir vairāk kvalitatīvs rādītājs. Uz tā izveidi iespaido kā ekonomiskās attiecības, tā arī politiskā sistēma, kultūra, cilvēku pasaules uzskats, tas ir savstarpēji saistīts ar cilvēku domāšanas veidu. Tātad izņemot kvantitatīvus rādītājus, dzīvesveidu lielā mēra nosaka kvalitatīvie rādītāji, saistītie ar cilvēku dzīves nosacījumiem un formām.

Ar dzīves līmeni mijiedarbojas arī labklājība. Ģilda Farela (*Gilda Farrell*), analizējot labklājību, atzīmēja, ka veidam, kā labklājība tiek definēta, nepieciešams noteikt (tautas) attīstības pieeju, preču vai vajadzību veidu pārkumu kārtību un izveles un prioritāšu kārtību. Tomēr labklājības definēšana nav vienkārša, ja to izskatīt no rietumu filozofijas vēstures, ar debatēm, kuras turpinās arī mūsdienās, starp individuālo apmierinātību (pašapliecināšanos) un kolektīvo labumu („valsts” menedžmentu), starp materiālo apmierinājumu un morālo, un biežāk, starp individuālo bagātību un iemaņu attīstību un kolektīvajām sfērām un struktūrām.²⁶ Tātad tāpat kā dzīves līmenis labklājība ir plašs jēdziens un sarežģīts sociāli-ekonomiskas fenomēns.

Ja izskatīt dzīves kvalitāti, nepieciešams pievērst uzmanību jēdzienam „kvalitāte”. Kvalitātes kategorija zinātnē ir objekta būtisku īpašību raksturlielumu, tā iekšējas un ārējas noteiktības, relatīvā noturīguma, tā atšķirības no citiem objektiem vai līdzības ar tiem kopa. Sociālā subjekta noteiktība izpaužas tā darbībā, bet pati darbība ir noteicama ar tā vajadzību,

²⁴ **Schuster et.al.** Wellness lifestyles I: theoretical framework linking wellness, health lifestyles, and complementary and alternative medicine. The journal of alternative and complementary medicine, Vol. 10 (2), 2004, p. 349-356.

²⁵ **Lavriņenko. O.**, Centrāleiropas un Austrumeiropas iedzīvotāju dzīves līmeņa veidošanās atšķirību pētīšana pa reģioniem. DU Sociālo zinātņu fakultāte, Ekonomikas katedra, Promocijas darbs, 2010., 24. lpp

²⁶ **Farrell G.** Well-being for all as a human development objective: Developing the concept and its criteria with citizens, Society and Business Review, Vol. 3, Issue 2, 2008, pp. 119 – 132.

interesu un vērtību kopu, kura arī izteic tā kvalitāti, individualitāti, atšķir to no citiem sociālajiem subjektiem. Par pazīstamo un plaši izplatīto kļuva vajadzību ranžēšanas modelis, kuru izstrādāja Maslovs – Maslova vajadzību hierarhija jeb piramīda. Izņemot Maslovu, liels ieguldījums vajadzību klasifikācijā bija tādu zinātnieku pētnieciskās darbības rezultāti kā Adlers (*Adler*), MakKlelands (*McClelland*), Merejs (*Murray*), Rokičs (*Rokeach*) u.c.²⁷

Dzīves kvalitātes konceptuālo modeli var attēlot shemātiski kā tas parādīts 1.2.tab.

1.2. tabula

Dzīves kvalitātes teorētiskais modelis²⁸

Zināšanu līmeņi						
Dzīves līmeņi		Eksistenciālais: morāle, reliģija, filozofija, māksla...	Makrosociālais: sabiedrība, politika, ekonomika, kultūra	Mezosociālais: organizācijas, grupas, kopienas...	Mikrosociālais: indivīds, ģimene, privātā telpa, mājas, biogrāfija...	Esošais un kādam jābūt
	Dzīves kvalitāte	Mūžīgais, labais, ticība, vērtības, pasaules uzskats, skaistais	Nodarbinātība, uzņēmējdarbības vide, sociālā drošība, izglītības kvalitāte, veselības aizsardzība, pārvaldes institūciju efektivitāte	Iekļaušanās, līdzdalība, uzticēšanās, sociālā atzinība, novērtējums, cieņa, dzīves kvalitāte...	Rīcībspēja, zināšanas, prasmes, paļāvība, drošība, apmierinātība ar dzīvi, plāni...	
	Ikdienas dzīve	Pelēcība, steiga, darbs, aizgājība,	Darbs, profesija, izglītība,	Sociālās saites, sociālie	Rūpēšanās, pienākumi,	

²⁷ **Закиров Р.** Оценка социально-экономического развития региона на основе анализа качества жизни населения, Санкт-Петербургский государственный инженерно-экономический университет, автореферат диссертации, Санкт-Петербург, 2006, 17 стр., Интернет. - <http://www.engec.ru/system/files/old/116228843781031300.pdf>, см. 13.04.2012.

²⁸ Dzīves kvalitāte Latvijā, Zinātne, Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, 2006, 432 lpp., Internets. - http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1124_Dzives_kvalitaate_Latvija.pdf, sk. 15.04.2012.

		rūpes, sīkumi	ienākumi, īpašums	kontakti, attiecības, mijiedarbe...	atbildība, ikdienas darbi, pieredze	
Prakse						

Ikdiena un dzīves kvalitāte 1.2.tab. aplūkotas dažādu atziņas līmeņu skatījumā. Makrosociālajā līmenī (sabiedrība, politika, ekonomika, kultūra) dzīves kvalitāti nosaka nodarbinātība, uzņēmējdarbības vide, sociālā drošība, izglītības kvalitāte, veselības aizsardzība, pārvaldes institūciju efektivitāte.

Dzīves kvalitāti latviešu literatūrā raksturo kā „plašu un ietilpīgu jēdzienu, kas satur kā objektīvos rādītājus, tā arī subjektīvu apmierinātību un novērtējumu, cik vien indivīds dzīvo atbilstoši savām iecerēm” un iekļauj „kopējo apmierinātību ar dzīvi, labas dzīves subjektīvu interpretāciju, ienākumus un materiālo labklājību, darbu un nodarbinātību, ģimeni un laika izmantošanu, veselību, dzīves apstākļus, bērnu un jauniešu dzīves kvalitāti, masu informācijas līdzekļu, uzņēmējdarbības iniciatīvas un riska kvalitāti, dzīves kvalitātes ētiskās un reģionālās atšķirības, gendera atšķirības u.c.”²⁹

Dzīves kvalitātes novērtēšanā var izdalīt četras jomas (1.3.tab.)

1.3. tabula

Dzīves kvalitātes novērtēšanas jomas³⁰

Nr.	Joma	Raksturojums
1.	Materiālā joma	Noteicama ar indivīdiem piedāvāto preču un pakalpojumu kvalitāti
2.	Sociālā joma	Satur starp personiskus aspektus un attiecas uz sociālās piederības vajadzību, kura asociējas ar ģimenes, draudzīgām attiecībām un aprūpi
3.	Personiskā attīstība un pašrealizācija	Heterogēnā sfēra, kura iekļauj sociālo statusu, profesionālo pašrealizāciju, rekreāciju, sociālo un politisku līdzdalību
4.	Sociālā joma	Noteicama ar kolektīvām vērtībām, tādām kā brīvība, drošība, taisnīgums

²⁹ **Lavriņenko. O.** „Centrāleiropas un Austrumeiropas iedzīvotāju dzīves līmeņa veidošanās atšķirību pētīšana pa reģioniem. DU Sociālo zinātņu fakultāte, Ekonomikas katedra, Promocijas darbs, 2010.,

³⁰ **Андреева В.Н., Панова Е.Д.** Качество жизни как показатель развития нации: подходы и методы оценивания, Бизнес Информ, №4 (1), 2009, стр. 10-13.

Cilvēces attīstības mūsdienu teorijas izsauc masu pretrunību cilvēka dzīves kvalitātes noteikšanā.

Daļēji tas ir apstiprināms „Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030.gadam”, kur norādīts, ka „Indeksi ļauj viegli salīdzināt dažādas valstis, taču jebkura indeksa dzīves kvalitātes definīcija tikai daļēji pārklāsies ar to, ko ar dzīves kvalitāti saprot katra konkrēta valstī”.³¹

Mūsdienu speciālisti novērtē dzīves kvalitāti no objektīvu un subjektīvu rādītāju pozīcijām: objektīvi rādītāji raksturo iedzīvotāju zinātniski pamatoto vajadzību un interešu apmierināšanas pakāpi; subjektīvi rādītāji noteic pašu cilvēku apmierinātību ar dzīves kvalitāti. Fiļipenko atzīmē: izejot no tā, ka dzīves kvalitāte ir kopējais, integrālais rādītājs, iekļaujošs kritērijus, kuri kopumā raksturo labklājību, tas ļauj spriest par sabiedrības materiālā un garīgā patēriņa līmeni, sasniegto dotajā brīdī.³²

Līdz ar to dzīves kvalitāte ir kompleksā sociāli ekonomiskā kategorija, kura aptver cilvēka dzīves puses. Dzīves kvalitātes novērtēšana ir noteicama ar to, kādā pakāpē tiek apmierinātas cilvēka vajadzības salīdzinājumā ar sociāliem standartiem un sabiedrības resursiem, kā arī kāda ir valsts institūciju loma dzīvības funkciju noteikumu nodrošināšanā un cilvēku vajadzību apmierināšanā.

Autores apkopojums ir tāds, ka dzīves līmenis ietilpst mijiedarbības procesā ar dzīves kvalitātes, labklājības un citu cilvēka dzīves līmeni veidojošajiem faktoriem. Dzīves līmeņa, standarta, labklājības un dzīves kvalitātes definīcijas ir gan līdzīgas, gan atšķirīgas dažādiem zinātniekiem vai oficiālajām institūcijām sakarā ar interpretācijām, ietekmētām uzskatu, pieredzes un vēsturiskās attīstības ietekmē.

Šajā maģistra darbā, pētot dzīves līmeni autore izmanto sekojošo „dzīves līmeņa” definīciju: dzīves līmenis ir ienākumu reālā vērtība, kura ir atkarīga no saražoto preču un pakalpojumu vērtības uz vienu cilvēku.

³¹ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam. Ziņojums ekonomikā: konkurētspēja un resursi, Janvāris, 2008, Internets. - http://www.nap.lv/upload/ekonomikas_konkuretspejas_zinojums.pdf, sk. 29.04.2012.

³² Филипенко С. Повышение качества жизни населения на основе совершенствования социальной политики, Академия народного хозяйства при Правительстве Российской Федерации, Москва 2012, Интернет. - http://www.rane.ru/files/docs/aspirant/filipenko_sa.pdf, см. 25.12.2012.

1.2. Dzīves līmeņa un migrācijas savstarpējās sakarības analīze

Sabiedrībā notiek sociālās izmaiņas mērķtiecīgas cilvēku darbības rezultātā, kura sastāv no atsevišķajām sociālajām darbībām un savstarpējām darbībām. Atsevišķas izolētas darbības parasti reti var sekmēt nozīmīgas sociālas un kultūras izmaiņas. Pat ja viens cilvēks atklāja kādu jauninājumu, nepieciešams, lai to izmantotu liels cilvēku skaits, lai ieviest to praksē. Tātad sociālās izmaiņas notiek cilvēku kopīgo darbību procesā, kuras nav izolētas, bet otrādi notiek vienā virzienā un ir savstarpēji saistītas. Turklāt šī savstarpējā saikne var būt neapzināta pateicoties cilvēku motīviem un orientācijām.³³

Mūsdienu pasaulē ar tās globalizācijas tendencēm, par vienu no sociālo pārveidojumu pamata faktoriem kļuva migrācija. Migrācijas ietekmē notiek telpisku sociālo attiecību pārveidošana.³⁴ Tāpēc autore domā, ka sociālā līmeņa izpēte saistībā ar migrācijas procesiem ir aktuāla mūsdienu globalizācijas procesu apzināšanā.

Vēl 20.gadsimtas liels cilvēku skaits bija nekustīgs (angl. immobile) un izolēts, īpaši salīdzinājumā ar mūsdienu pārvietošanas veidu regularitāti un blīvumu, nodrošinātu ar mūsdienu transporta līdzekļiem.³⁵

Mūsdienu cilvēku pārvietošanās sasniedza bezprecedentu līmeni: šodien cilvēki pārvietojas no laukiem uz pilsētām, no viena reģiona uz citu savā valstī, kā arī no vienas valsts uz citu, no viena kontinenta uz citu. Pat tie, kuri nepārvietojas, ir pakļauti migrācijas iedarbībai no savu draugu un radnieku puses, kuri aizbrauca patvēruma vai iztikas līdzekļu meklējumos.

Pastāv dažādi pārvietošanas veidi, iekļaujot iekšējo un ārējo, laika, pastāvīgu, sezonu migrāciju, kā arī konfliktu, dabas katastrofu u.c. iemeslu dēļ izraisīto migrāciju. Migrācijas virzošu spēku sarežģītība saistīta ar faktoru un apstākļu daudzveidību, kuri ir šī procesa pamatā un pamudina cilvēkus labvēlīgi vai piespiesti mainīt dzīves vietu. Šos faktorus var sadalīt uz četrām pamata grupām:

1. piesaistošie faktori, kuri sekmē iedzīvotāju pārvietošanos tajos reģionos, kur dzīves kvalitāte ir labāka nekā dzīves vietas reģionos;

³³ **Ladan E.** Methodology of analysis of migratory processes, Society: politics, economics, law, Issue 1, 2010, Internet. - <http://dom-hors.ru/issue/pep/6-2010-1/ladan.pdf>, sk. 30.03.2012.

³⁴ **Юдина Т.Н.** Социология миграции: Учебное пособие для вузов. М: Академический Проект, 2006. - 272 с.

³⁵ **Giddens A.** The Consequences of Modernity, Polity Press, United Kingdom, 1990, pp. 128. - Internet. - http://pol.atilim.edu.tr/files/kuresellesme/kitaplar/The_Consequences_of_Modernity.pdf, sk. 31.03.2012.

2. izstumstošie faktori, t.i. apstākļi dzīves vietas reģionā, kuriem ir dabas, ekonomiskais, sociālais vai politiskais raksturs, kuru iedarbība padara par neiespējamo dzīvi šajā reģionā, neatkarīgi no tā, vai pastāv noteikumi veiksmīgai adaptācijai jaunajā reģionā;
3. subjektīvie faktori (nepārvaldāmi), t.i. dzīves standarta esamība, no kā ir atkarīga attieksme pret dzīves noteikumu novērtējumu, priekšstatu par normām. Dzīves standarta veidošanu iespaido kultūra, iedzīvotāju tradīcijas, to izmaiņu uztvere, un tieši potenciālu migrantu un migrantu grupu etniskie un reliģiskās īpašības;
4. objektīvie faktori (pārvaldāmi), t.i. vadības struktūru prasme adaptēt sociālo un ekonomisko struktūru un infrastruktūru migrācijas procesiem un izmantot to potenciālu pozitīvajā virzienā.³⁶

Dažādu sociālo zinātņu pārstāvji uzskata, ka migrācijas plūsmu kopējie virzieni noteicami ar pasaules reģionu ekonomiskajām, sociālajām, politiskajām, demogrāfiskajām atšķirībām starp reģioniem, turklāt par plašāk izplatīto zinātnieki uzskata ekonomisko migrāciju. Vairāki no tiem atsaucas un kā piemēru min 1885.gadā publicētos migrācijas likumus (Laws of migration), kurus izstrādāja Ravenštains (Ravenstein). Pēdējais vienpadsmitais likums skanēja sekojoši: “The major causes of migration are economic”³⁷, t.i. galvenie migrācijas iemesli ir ekonomiskie. Migrācijas plūsmas tiek virzītas uz attīstītākajiem pasaules reģioniem un pastiprinās līdz tehniskā progresa un transporta līdzekļu un komunikācijas ietekmē.

Saskaņā ar ANO pētījumiem, neskatoties uz faktu, ka migrācijas galvenais iemesls ir zems dzīves līmenis un ekonomisko garantiju trūkums, lielākais migrantu skaits pienākas uz vidējiem sociālajiem slāņiem, kas ir izskaidrojams ar to, ka trūcīgiem slāņiem nav materiālo līdzekļu braucienam citā dzīves vietā.³⁸

Tātad starpība starp dzīves kvalitāti un ekonomiskās attīstības līmeni izspiež cilvēkus no dzimtajām vietām un reģioniem ar labvēlīgākajiem dzīves līmeņa apstākļiem. Par svarīgākajām dzīves līmeni noteicošajām sastāvdaļām migrantiem var nosaukt darba vietu esamību, nodarbinātības noteikumus, ienākumu līmeni, izmitināšanas risinājumu perspektīvas.

³⁶ **Мамалухова М.А.** Анализ причин и факторов, определяющих направления миграционных потоков, ПГЛУ, Пятигорск, 2011, Интернет. - <http://www.pglu.ru/science/researches/rnij-gorbunov/teod/2011/mamaluhova.pdf>, см. 20.04.2012.

³⁷ **Grigg D.B. E.G.** Ravenstein and the “laws of migration”, Journal of Historical Geography, Vol. 3, Issue 1, 1977, pp. 41-54.

³⁸ *Human Development Report 2009. Overcoming barriers: Human mobility and development*, United Nations Development Programme (UNDP), pp. 217.

Pie tā ANO pētījumos pasvītots, ka nevar ievērot migrācijas tikai ekonomisko sastāvdaļu, jo pastāv arī citi nozīmīgi migrācijas konteksti, kuru skaitā, nozīmīgu vietu ieņem arī sociālais.³⁹

Šresta (Shrestha)⁴⁰, pētot starptautisko migrāciju, analizē migrāciju dienvidu-ziemeļu virzienos.

Lēmuma pieņemšanu par migrāciju, pēc Šrestas viedokļa, var izskaidrot ar lietderības maksimizācijas koncepciju, kura paredz, ka cilvēku galamērķis ir maksimizēt viņu personisku lietderību vai laimes izjūtu. Šresta atsaucas uz Goldinu un Renertu (Goldin and Reinert) un turpina, ka kopumā cilvēki migrēs, ja viņi būs pamatoti pārliecināti, ka izmaiņu kopa palielinās viņu kopējo apmierinātību ar personisko, ģimenes var sabiedrisko lietderību.

Šresta atzīmēja dienvidu-ziemeļu migrācijas augošu trendu: tā notiek galvenokārt pēc bagātības (angl. wealth) un iespējam, saistītām ar augstāko atalgojumu, izglītību, veselības aprūpes pakalpojumiem, drošību un drošumu, inovatīvām iekārtām utt. Atpakaļgaitas migrācija, Pēc Šrestas uzskatiem, ir iespējama tikai ja pastāv pietiekami faktori, kuri maksimizē migranta personisko lietderību vai laimes izjūtu. Šresta apkopoja faktorus, kurus var izmantot kā pievilcības elementus migrācijai ziemeļu-dienvidu virzienā (sk. 1.4.tab.).

1.4. tabula

Migrācijas piesaistes elementi⁴¹

Nr.p.k.	Tradicionālā migrācija (dienvidu-ziemeļu virzienā)	Atpakaļgaitas migrācija (ziemeļu-dienvidu virzienā)
1.	Nodarbinātība un augstas algas	Lētākas izmaksas ikdienas dzīvei (angl. living costs)
2.	Izglītība un semināri	Identitāte un prestižs
3.	Iedarbība un pieredze	Atgriešana pie dabas
4.	Drošība un drošums	Vērtības
5.	Mūsdienu iekārtas	Sociālie pabalsti un apmierinātība
6.	Bērnu nākotne	Aprūpe un serviss
7.	Nav diskriminācijas	Piedzīvojumi un izaicinājumi
8.	Ģimenes labklājība mājās	Investīcijas un augsti rezultāti

Lietderību maksimizējošu faktoru kopa var atšķirties dažādiem cilvēkiem, turpina Šresta. Piemēram, daži cilvēki var baudīt savu dzīvi mazāk attīstītajās valstīs noteiktu labklājības līmeni,

³⁹ *Human Development Report 2009*. Overcoming barriers: Human mobility and development, United Nations Development Programme (UNDP), pp. 217.

⁴⁰ **Shrestha M.B.** Reversing the flow of international migration, *International Journal of Social Economics*, Vol. 38 Iss. 2, 2011, pp. 165 – 176.

⁴¹ **Shrestha M.B.** Reversing the flow of international migration, *International Journal of Social Economics*, Vol. 38 Iss. 2, 2011, pp. 165 – 176.

tāpēc ka dzīves izmaksas (angl. living costs) ir lētākās salīdzinājumā ar viņu uzturēšanās valsti. Citi var izvēlēties migrēt uz mazāk attīstīto valsti, lai baudīt dabu un aizbraukt no galvaspilsētas ar piesārņotu gaisu utt.

Autores secinājums ir tāds, ka starp vairākiem faktoriem, gan sociālajiem, gan ekonomiskajiem un citiem, migrāciju ietekmē arī dzīves līmenis un to veidojošie faktori, kuru skaitā nodarbinātība, ienākumu līmenis, sociālā drošība utt. Tādā veidā, ja analizēt dzīves līmeni valstīs, starp kurām notiek migrācijas procesi, kā to darīja Šresta, var prognozēt un līdz ar to arī ietekmēt migrācijas plūsmas.

1.2. Sociālās politikas kā iedzīvotāju dzīves līmeņa ietekmējošā faktora novērtējums

Iedzīvotāju dzīves līmeni un valsts labklājību kopumā vienlīdz būtiski ietekmē ne tikai ekonomiskās attīstības tendences, bet arī sociālā attīstība. Lai uzlabotu iedzīvotāju dzīves apstākļus, ir nepieciešams „dot cilvēkam iespēju strādāt un saņemt par to cilvēka cienīgu atalgojumu, vienlaikus paaugstinot arī viņa sociālo drošību”.⁴²

“Labai dzīvei nepieciešami vairāki priekšnosacījumi: materiālā labklājība, nodarbinātība, veselība, sociālā drošība, izglītība, mājoklis, labas attiecības līmenis, iekļaušanās sociālajos procesos” un citi. Šos aspektus Latvijas ekspertu grupa iekļāvusi dzīves kvalitātes indeksā, kuru paredzēts regulāri mērīt saistībā ar Nacionālā attīstības plāna 2007.–2013.gadam īstenošanu.⁴³

Lai apmierināt valsts individuāla pilsoņa vajadzības atbilstošajā dzīves līmenī, nepieciešams noteikt šīs vajadzības.

Noteicot cilvēka vajadzības, nepieciešams uzskaitīt tādus faktorus kā vecums, dzimums, dzīvības funkcijas, klimats, sociālās un kultūras vērtības un konkrēto situāciju, kuras noteikumos parādījās vajadzība.

Vajadzības un to apmierināšanas paņēmieni ir noteikti dažādās sabiedrībās, kultūrās un reliģijās, tomēr ir iespējams noteikt pieņemamā dzīves līmeņa standartus visās valstīs. Šie standarti var mainīties līdz ar attīstības līmeņa izmaiņām un tas, kas ir pieņemams noteiktajā laika periodā, var būt nepieņemams citā. Par standarta minimālajām vajadzībām izskata vajadzību pēc pārtikas, ūdens, atbilstošās dzīves mītnes, veselības aprūpes un izglītības. Pieeja šim standarta

⁴² Eiropas Savienības ietekme uz nodarbinātību un sociālo drošību Latvijā, Pārskats, Latvijas Republikas Labklājības ministrija, 2003, 32 lpp.

⁴³ Dzīves kvalitāte Latvijā, Zinātne, Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, 2006, 432 lpp., Internets. - http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1124_Dzives_kvalitaate_Latvija.pdf, sk. 15.04.2012.

pamata vajadzībām ir izskatīta divu līmeņu sociālajās tiesībās: indivīda tiesībās uz brīvību un atbildību, lai apmierināt savas vajadzības, kā arī tiesībās pieprasīt savu vajadzību apmierināšanu no sabiedrības gadījumā, ja indivīda to patstāvīga apmierināšana nav iespējama ārkarto situāciju gadījumā. Vajadzību apmierināšana kā sociālās tiesības nenoteic automātisku sociālo programmu izveidi pilsoņu minimālās labklājības apmierināšanai un līdz ar to, iepriekš noteicot viņu pasīvu lomu savu vajadzību apmierināšanā. Pamata vajadzību apmierināšanas process ir vērsts uz to, lai palīdzēt cilvēkam noteikt un apmierināt savas vajadzības, aktīvi piedaloties dotajā procesā.⁴⁴

Pēc autores domām, iedzīvotāju dzīves līmeņa prognozēšana un iedzīvotāju sociālā aizsardzība ir svarīga valsts funkcija. Tirdzniecība nevar regulēt šo sfēru, līdz ar to valstij ir pienākums regulēt to pašai. Šobrīd jāaizdomās par pārdomātu kopējo politiku, lai nekādā gadījuma atkārtoti nenovestu pie sociālā sprieguma pieauguma. Ir nepieciešama ekonomikas atveseļošana, reālās darba algas līmeņa pieaugums, kas stimulēs un motivēs ražīguma pieaugumu un iedzīvotāju ekonomisku aktivitāti. Ir jābūt pastiprinātai valsts budžeta kontrolei, kā arī jābūt pastiprinātai atbildībai par likumu pārkāpumiem.

Mūsdienās, katras valsts galvenais mērķis ir iedzīvotāju dzīves līmeņa paaugstināšana. Labas dzīves priekšnosacījumi ir materiālā labklājība, veselība, nodarbinātība, sociālā drošība, izglītība, mājoklis, labas attiecības ģimenē, iekļaušanās sociālajos procesos un daudz kas cits. Šos būtiskos aspektus pasaules eksperti ir iekļāvuši dzīves kvalitātes indeksā, tautas attīstības indeksā, nabadzības indeksā u.c. Līdz ar to ir vērts dziļāk izpētīt katru no valsts iedzīvotāju dzīves līmeņa noteicošiem faktoriem.

Eiropas valstīs izmantojama plaša spektra pieeja sociālajai politikai, t.i. sociālā politika tiek būvēta pēc dažādiem principiem. Eiropas Sociālās politikas īstenošanas kontekstā ir iespējams izdalīt četru galveno modeļu variantus:

1. Anglo-Sakšu modelī, kuru izmanto Lielbritānijā un Īrijā, dominē brīvais tirgus un tas balstās uz ierobežotu kolektīvo sociālās aizsardzības nodrošinājumu un elastīgu darba tirgu. Šis modelis ir vairāk orientēts uz indivīda atbildību un tirgus risinājumu sociāliem jautājumiem. Brīvais tirgus un ģimene ir galvenie cilvēka labklājības nodrošinātāji ar nelielu nacionālo sociālo politiku lomu. Valsts mērķis ir nodrošināt pamata dzīves standartu un palīdzēt tiem, kam tas ir patiešām nepieciešams, mīkstinot tādu notikumu ietekmi, kas novestu pie nabadzības, piemēram, slimība, vecums, vai bezdarbs.

⁴⁴ **McHale Jh., Cordel M.** Basic human needs, Transaction publisher, quoted by Андреева В.Н., Панова Е.Д. Качество жизни как показатель развития нации: подходы и методы оценивания, Бизнес Информ, №4(1), 2009, стр. 10-13.

2. Reinas jeb Kontinentālo sociālo labklājības modeli atbalsta Francija un Vācija, kā arī dažas Centrāleiropas valstis. Tām ir vairākas kopīgas iezīmes – tādas kā vienlīdzība, solidaritāte, ne-diskriminācija, resursu pārdale – un tas ir pietiekami atšķirīgs no Anglo-Sakšu modeļa. Kontinentālais modelis paredz sociālās palīdzības nodrošināšanu caur publiskās apdrošināšanas sistēmu Bismarka tradīcijās. Šajās valstīs tirgus loma sociālās palīdzības nodrošināšanā ir ierobežota un darbaspēka aizsardzība ir augsta.
3. Vidusjūras modelis savieno augstu juridisko nodarbināto aizsardzību komplektā ar zemiem bezdarbnieku pabalstiem. Tas arī nodrošina augstus pensiju maksājumus. Izdevumi ir vairāk koncentrēti uz vecuma pensijām, bet sociālās palīdzības loma caur ģimeni ir ļoti nozīmīga.
4. Ziemeļvalstu jeb Skandināvijas modelis tiek raksturots ar augstu sociālo aizsardzības līmeni, augstiem nodokļiem un iekļaujošu darba tirgu, uzsverot nopietnus ieguldījumus sociālajā sfērā.⁴⁵

Valsts labklājības sistēmas uzbūve ietekmē sociālās politikas reakciju uz ārējām izmaiņām. Tas ir īpaši aktuāli globalizācijas apstākļos, jo ekonomiskās un finanšu krīzes un citi nozīmīgi notikumi vienā valstī var negatīvi ietekmēt arī vairākas citas valstis, kas var izraisīt nepieciešamību mainīt sociālo politiku.

Piemēram, Ulriksena (Ulriksen) pētīja kā ekonomiskā krīze globālajā pasaulē ietekmē sociālās politikas izvēli valstīs ar dažādām labklājības sistēmām.⁴⁶ Zinātnieces pētījumā atzīmēti vairāki reakciju varianti. Pirmais ir saistīts ar to, ka ja sociālā politika „ir uz vietas”, tad to ir grūti mainīt, jo tā ir noturīgi atbalstāma ar tās labumu saņēmējiem, kuri atteicas no tās mēroga samazināšanās (angl. downscaling). Analogiski, ja politika tiek nemainīgi īstenota vairāku gadu laikā, pastāv noteikta institucionāla inercija, kā to sauc Ulriksena, un politikas īstenotājiem ir interese to turpināt.

Sociālo politiku ietekmē arī labklājības sistēmas raksturs. Spēka darījumi un politiskās attiecības starp vairākām ietekmīgajām politiskajām, ekonomiskajām un sociālajām grupām ne tikai veido labklājības sistēmas attīstību laika gaitā, bet arī ietekmē steidzamus lēmumus par izmaiņām sociālajā politikā. Tādā veidā politisko lēmumu pieņemšanas procesa dalībnieki ietekmē sociālo politiku. Ja izskatīt kā krīze ietekmē sociālo politiku, tad Ulriksena atzīmē arī tās restrukturizācijas iespēju. Turklāt tas ir saistīts ne tikai ar to, ka krīze ietekmē ekonomiku

⁴⁵ Cunska, Z., Muravska, T., “Sociālās politikas īstenošana Latvijā pēc pievienošanās ES”, LU !!!

⁴⁶ Ulriksen M.S. Global Social Policy of Botswana and Mauritius, Vol. 11 (2–3), 2011, pp. 194–213.

kopumā, bet arī tāpēc, ka ārējie faktori var mainīt dažādu ieinteresēto personu spēkus. Piemēram, darba devēji var būt ieinteresēti samazināt darba algas, lai palikt konkurētspējīgiem. Krīzes apstākļos tie, kas pieņem lēmumus par sociālās politikas izmaiņām, var izvēlēties ierastus risinājumus (vai nu nemainīt politiku, vai mainīt to, izmantojot vecus paņēmienus), lai nevajadzētu uzņemties atbildību par darbībām, kuras var izraisīt grūti prognozējamas sekas. Turklāt sociālās politikas izmaiņas dažādās valstīs (piemēram, attīstības un attīstītajās valstīs) arī var atšķirties, jo ārēji apstākļi dažādi ietekmē šīs valstis. Kaut arī šīs ietekmes raksturs ir līdzīgs, jo pastāv nepieciešamība veikt potenciālas sociālas izmaksas, nodrošināt izdevumu efektivitāti un izveidot konkurētspējīgu ekonomiku.⁴⁷

Sociālās politikas novērtējums parādīja, ka sociālās politikas īstenošana dažādās valstīs atšķiras atkarībā no valstī pielietojama labklājības modeļa. Savukārt sociālās politikas izmaiņas parasti tiek īstenotas ārējo faktoru ietekmē, turklāt šīs izmaiņas var būt atšķirīgas atkarībā no politikā iesaistītajiem dalībniekiem, politikas īstenošanas pieredzes, u.c. faktoriem.

1.3. Dzīves līmeņa novērtēšanas indeksu analīze

Nozīmīgu pētījumu dzīves standartu noteikšanā veica Petrass un Veltmeijers (Petras, Veltmeyer). Viņu uzmanības centrā bija tieši “dzīves” standartizācija. Šie autori, piemēram, pētīja cilvēku dzīves apstākļus darbā un ārpus darbā, kā arī norādīja uz atšķirību starp pilsētu un lauku iedzīvotāju dzīves standartiem. Petrass un Veltmeijers atzīmēja, ka salīdzinājums starp dažādu tautu dzīves standartiem, statistiski abstraktu universālu ienākumu standartu izmantošana nabadzības likmes un apstākļu novērtēšanai ir problemātiska, jo gadījuma rādītāji nevar parādīt dzīves standarta reālo nozīmi.⁴⁸

Viens šīs problemātikas aspekts ir apstākļu sociālais un vēsturiskais konteksts: kā novērtēt dzīves standartus un nabadzību sabiedrībās ar ļoti atšķirīgiem ražošanas veidiem, sabiedriskām iekārtām, kultūras tradīcijām un radikāli atšķirīgām vajadzību sociālajām definīcijām un vēlamo stāvokli.

Otrā problēma ar dzīves līmeņa novērtēšanu, pēc Petrasa un Veltmeijera viedokļa, ir saistīta ar pētnieku un sociālās politikas analītiķu darba kārtību un pētījumu ievirzi. Piemēram, vairākas koncepcijas un metodoloģijas sašaurina analīzes fokusu, kā rezultātā izslēdz sociālās dzīves un dzīves kritiskus elementus. Rezultātā vērtējumi tiek veikti vispārinātā formā un vairāk

⁴⁷ **Ulriksen M.S.** Global Social Policy of Botswana and Mauritius, Vol. 11 (2–3), 2011, pp. 194–213.

⁴⁸ **Petrass J., Veltmeyer H.** The Standard of Living Debate in Development Policy, *Critical Sociology*, No 33 (2007), pp. 181-209.

atspoguļo ekonomistu un pētnieku ideoloģisko ievirzi nekā raksturo objektīvus dzīves apstākļus. Tādu pieeju, pēc Petrasa un Veltmeijera viedokļa, izmanto Pasaules Banka. Turklāt pētnieki norāda, ka „dzīves līmeņa” rādītāji bieži tiek transponēti „nabadzības” rādītājos. Rezultātā nabadzības novērtēšana ir saistīta ar ienākumiem un ienākumu sadali. Realitātē „dzīves” apstākļos, nabadzība nav atkarīga tikai no ienākumiem, kurus diezgan grūti standartizēt, bet arī no apstākļiem, kuri mainas laika, vietas un tādu kontekstu ziņā kā:

- sezonālitate un nedrošā nodarbinātības prakse;
- darba devēju spēks pieņemt darbā un atlaist darbiniekus;
- nekustamā īpašuma spekulantu spēja izspiest un pārvietot nabagus iedzīvotājus no viņu graustiem;
- lēta importa pieaugums jaunas pasaules ekonomiskās kārtības ietekmē.⁴⁹

Tādā veidā nabadzība nevar būt mērīta ar vienkāršu atsauci uz noteiktu ienākuma līmeni. Iemesli iekļauj plašu spektru nabadzības sociālo, socioloģisko, kultūras dimensiju, kā arī svarīgo vitālo sociālo pakalpojumu cenu pieaugumu, pirmās nepieciešamības preču cenu pieaugumu, darba laika zaudējumu ārstējamās slimības dēļ, ko izraisa nepiederīgi darba nosacījumi un nepietiekami sanitārie apstākļi. Zemi ienākumi šajā aspektā ir tikai viens nabadzības indikators.⁵⁰

Dzīves līmeņa novērtēšanai nepieciešams izmantot dažādu cilvēku un sabiedrības dzīves aspektu novērtēšanu kompleksā.

Dzīves līmeni var, piemēram, salīdzināt, katrā valstī aprēķinot zināmu preču un pakalpojumu cenas attiecību pret ienākumiem. Gala rezultātu izsaka kopējā nosacītā “valūtā”, ko sauc par pirktspējas līmeni (PSL). Salīdzinot IKP uz vienu iedzīvotāju un izsakot to PSL, rodas pārskats par dzīves līmeni visā ES.⁵¹

Dzīves līmeņa (labklājības) novērtēšanai un starpvalstu salīdzināšanai visbiežāk izmanto sekojošās indikatoru grupas (sk. 1.5.tab.).

⁴⁹ **Petras J., Veltmeyer H.** The Standard of Living Debate in Development Policy, *Critical Sociology*, No 33 (2007), pp. 181-209.

⁵⁰ **Petras J., Veltmeyer H.** The Standard of Living Debate in Development Policy, *Critical Sociology*, No 33 (2007), pp. 181-209.

⁵¹ Dzīve Eiropas Savienībā, Internets. - http://europa.eu/about-eu/facts-figures/living/index_lv.htm, sk. 15.04.2012.

Dzīves līmeņa indikatori ⁵²

Nr.p.k.	Indikators	Raksturojums / aprēķins
1.	IKP uz 1 iedzīvotāju	Izdevumu daļa pret mājsaimniecību gala patēriņu attiecībā pret IKP
2.	Iedzīvotāju reālo ienākumu līmenis	Reālās darba algas un pensiju līmenis
3.	Iedzīvotāju sadales rādītāji pēc vidējā ienākuma uz 1 iedzīvotāju	Piemēram, fondu deciļu koeficients, kurš raksturo 10% iedzīvotāju ar lielākiem un mazākiem ienākumiem vidējo ienākumu līmeni uz 1 iedzīvotāju
4.	Materiālo labumu un pakalpojumu patēriņa kopējais līmenis	Indikatoru aprēķina kopumā un atsevišķiem elementiem: pārtikai, alkoholiskajiem dzērieniem, apģērbiem, ilga patēriņa precēm, pakalpojumiem utt.
5.	Diennakts pārtikas raciona olbaltumvielu un kaloriju vērtība	Kaloriju, olbaltumvielu, tauku un ogļhidrātu patēriņš uz 1 iedzīvotāju diennaktī
6.	Nodrošināšana ar dzīvesvietu un ilga patēriņa precēm	Uz 1 iedzīvotāju, uz vienu ģimeni, uz vienu mājsaimniecību
7.	Vīriešu un sieviešu gaidāmais dzīves ilgums	Aprēķina arī zīdaiņu mirstību
8.	Kopējais bezdarba līmenis	Bezdarbnieku skaits un viņu daļa ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā. Bezdarbs jauniešu vidū (vecumā no 16 līdz 24 gadiem), utt.
9.	Valsts izdevumu daļa izglītībai un veselības aprūpei	Attiecībā pret IKP
10.	Iedzīvotāju nodrošināšana ar veselības aprūpes pakalpojumiem	Ārstu un gultu skaits slimnīcās uz 10000 iedzīvotāju
11.	Iedzīvotāju izglītības līmenis	Sākuma un vidējās vispārizglītojošās iestādēs, augstskolās izglītojamo skaits uz 10000 iedzīvotāju

Līdz ar dzīves līmeņa (labklājības) pamata indikatoriem ir lietderīgi uzskaitīt raksturlielumus, kuri atspoguļo attiecību starp ienākumiem un patēriņa minimuma normām dažādās sociālajās grupās, pie kuriem var pieskaitīt:

- vidējās darba algas attiecību pret darbspējīgo iedzīvotāju iztikas minimumu;
- vidējās pensijas attiecību pret pensionāru iztikas minimumu;
- 20% iedzīvotāju ar zemākiem ienākumiem ienākumu attiecību pret patēriņa groza minimālo vērtību.⁵³

⁵² Уровень жизни населения: понятие и индикаторы измерения, аналитический материал Центра макроэкономического анализа и краткосрочного прогнозирования ИПП РАН, стр. 1-17.

Vēsturiski, dzīves ilguma, rakstpratības, ienākumu uz vienu iedzīvotāju, mirstības un saslimstības statistiskie rādītāji bija plaši izmantojami vairāku labklājības un dzīves kvalitātes indeksu izveidē. Par populārākiem paliek ANO tautas attīstības indekss, kuru izstrādāja ANO programma, un fiziskās kvalitātes indekss, kuru piedāvāja Morriss (Morris).⁵⁴

ANO tautas attīstības indekss (angl. *Human Development Index*) sekmēja tautas attīstības koncepcijas popularitātes pieaugumu. Šis indekss tiek publicēts Apvienoto Nāciju Attīstības programmas (UNDP) analītiskajā ikgadējā izdevumā „Tautas attīstības atskaite” (angl. *Human Development Report*)⁵⁵ jau kopš 1990.gada. Tautas attīstības indekss salīdzina un ranžē valstu progresu pēc trīm kategorijām (kompleksā):

- prognozējamais dzīves ilgums attiecīgajā gadā dzimušajiem bērniem;
- iedzīvotāju izglītības līmenis – pieaugušo iedzīvotāju rakstpratības (lasīt / rakstīt prasmes) līmenis;
- iedzīvotāju materiālo līmeni, novērtējamo pēc pirktspējas paritātes un iekšzemes kopprodukta.⁵⁶

Tātad pirmā kategorija „prognozējamais dzīves ilgums” nosaka cilvēka fizisko eksistenci un veselību; otrā kategorija „iedzīvotāju izglītības līmenis” ir divu parametru kombinācija – pieaugušo iedzīvotāju rakstpratības līmeņa un visu līmeņu formāli izglītojamo cilvēku daudzumu; trešā kategorijā „iedzīvotāju materiālais līmenis ir pēc pirktspējas paritātes pārrēķināts iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju.⁵⁷

Deivids Morriss (*David Morris*) piedāvāja dzīves fiziskās kvalitātes indeksu kā alternatīvu IKP uz vienu iedzīvotāju rādītājam. Fiziskās kvalitātes indekss ir funkcija, kurā iekļauti vidējā dzīves ilguma garums viena gada vecumā, zīdaiņu mirstības līmenis un lasītprasme.

Rahmans, Miteļhamers un Vandšnaiders (*Rahman, Mittelhammer, Wandschneider*) uzskata, ka raksturotas pieejas – ANO tautas attīstības indekss un Morrissa dzīves fiziskās

⁵³ Уровень жизни населения: понятие и индикаторы измерения, аналитический материал Центра макроэкономического анализа и краткосрочного прогнозирования ИПП РАН, стр. 1-17.

⁵⁴ **Rahman T., Mittelhammer R.C., Wandschneider Ph.** A Sensitivity Analysis of Quality of Life Indices across Countries, Department of Agricultural and Resource Economics Washington State University, Paper prepared for presentation at the American Agricultural Economics Association Annual Meeting, Montreal, Canada, July 27-30, 2003, Internet. - <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/22045/1/sp03ra03.pdf>, s. 25.04.2012.

⁵⁵ **Bela-Krūmiņa B.** u.c. Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes indekss. Stratēģiskās analīzes komisijas darba grupas atskaite, darba grupas koordinators Karnītis E., Rīga 2006, Internets. - http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_598_Dzives_kval_indekss.pdf, s. 27.04.2012.

⁵⁶ **Farrell G.** Well-being for all as a human development objective: Developing the concept and its criteria with citizens, *Society and Business Review*, Vol. 3, Issue 2, 2008, pp. 119 – 132.

⁵⁷ **Bela-Krūmiņa B.** u.c. Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes indekss. Stratēģiskās analīzes komisijas darba grupas atskaite, darba grupas koordinators Karnītis E., Rīga 2006, Internets. - http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_598_Dzives_kval_indekss.pdf, s. 27.04.2012.

kvalitātes indekss ļāva uzlabot novērtējumu, uzskaitot vairākus dzīves kvalitātes kritērijus, tomēr tie joprojām ir diezgan ierobežoti ar to nespēju aptvert vairākās dzīves kvalitātes jomas, patvaļīgu svaru nozīmēšanu, datu izmantošanu, kuri nebija empīriski testēti, patvaļīgu mainīgo izvēli, mērījumu nesalīdzināmību laikā un telpā, mainīgo kļūdu novērtēšanu, novērtējumu aizspriedumu atpakaļsaites efekta ar vairākiem rādītājiem (tādiem kā vides kvalitāte un politiskās un pilsoņu brīvības) neievērošanas dēļ.⁵⁸

2001.gada decembrī Lākenas Eiropadome pieņēma monetārās nabadzības un ienākumu nevienlīdzības indikatorus, lai varētu izvērtēt un novērot ES dalībvalstu progresu sociālās atstumtības mazināšanā. Šajos indikatoros ietilpst nabadzības riska indekss, Džini koeficients u.c. indikatori.

Nabadzības riska indekss parāda iedzīvotāju īpatsvaru (procentos) zem izraudzītā nabadzības riska sliekšņa.

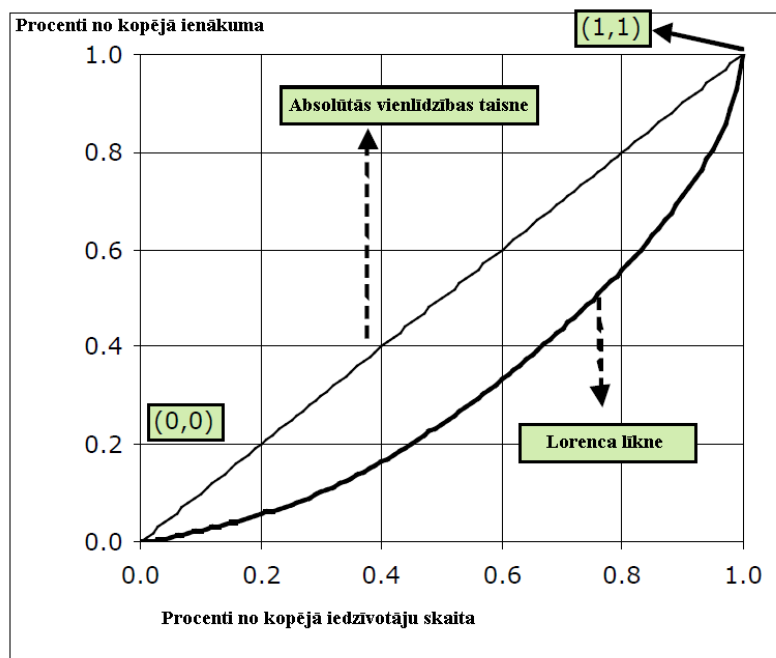
Nepieciešams atzīmēt arī Lorenca līkni (angl. *Lorenz curve*) un Džini koeficientu (angl. *Gini coefficient*) – vispārīgus tirgus koncentrācijas rādītājus, kurus izmanto sociālajos pētījumos iedzīvotāju ienākumu koncentrācijas raksturošanai.⁵⁹

Lorenca līkne raksturo relatīvo uzņēmumu izmēru nevienādību.

Lorenca līkne ir parādības koncentrācijas līmeņa grafiskā attēla veids. Tās konstruēšanai uz koordinātu asīm ar procentu skalu no 0 līdz 100 augošā kārtībā tiek atlikti uzkrātie jeb kumulatīvie rādītāji (1.3.att.).

⁵⁸ **Rahman T., Mittelhammer R.C., Wandschneider Ph.** A Sensitivity Analysis of Quality of Life Indices Across Countries, Department of Agricultural and Resource Economics Washington State University, Paper prepared for presentation at the American Agricultural Economics Association Annual Meeting, Montreal, Canada, July 27-30, 2003, Internet. - <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/22045/1/sp03ra03.pdf>, sk. 25.04.2012.

⁵⁹ **Šķiltere D.** Tirgus koncentrācijas rādītāji, to pielietojuma analīze tirgus sadalījuma izmaiņu raksturošanai, LU raksti, 674.sēj., Vadības zinātne, 2004, 387.-394.lpp.

1.3. att. Lorenca līkne⁶⁰

Uz abscisu ass – uzkrātie biežumi, uz ordinātu ass – parādības kumulatīvie apjomi. Diagonālā līnija rāda vienmērīgu sadalījumu. Nevienmērīga sadalījuma gadījumā tā parāda vai nu uz augšu vai uz leju izliektu līkni. Atkarībā no koncentrācijas līmeņa, ir lielāka vai mazāka novirze no diagonālās taisnes.⁶¹ Lorenca līkne parāda saņemta kopējā ienākuma uzkrāto procentu attiecību pret saņēmēju kopējo uzkrāto procentuālo daļu, sākot ar vistrūcīgāko individu vai mājsaimniecību. Jo dziļāk ir ieliekta kādas valsts Lorenca līkne, jo nevienlīdzīgāks ir ienākumu sadalījums šajā valstī.⁶²

Izmantojot Lorenca līkni, var aprēķināt vispārīgāku rādītāju – Džini koeficientu, kurš raksturo ienākumu nevienlīdzību. Tas variē no 0 līdz 100. Džini koeficients ir 0, ja pastāv absolūta ienākumu vienlīdzība (t.i., visiem iedzīvotājiem ir vienādi ienākumi), bet, jo vairāk tas

⁶⁰ Bellù L.G., Liberati P., Charting income inequalities. Lorenz Curve, EasyPol, 2005, Internet. - http://www.fao.org/docs/up/easypol/302/charting_income_inequality_000en.pdf, sk. 20.03.2012.

⁶¹ Šķiltere D. Tirgus koncentrācijas rādītāji, to pielietojuma analīze tirgus sadalījuma izmaiņu raksturošanai, LU raksti, 674.sēj., Vadības zinātne, 2004, 387.-394.lpp.

⁶² Ienākumu sadales nevienlīdzība, 27.-29.lpp., Internets. - http://siteresources.worldbank.org/LATVIAEXTN/Resources/5_nod.pdf, sk. 15.03.2012.

tuvojas 100, jo lielāka ir ienākumu nevienlīdzība.⁶³ Džini koeficientu var aprēķināt pēc Brauna (Brown) formulas (1.1):

$$G = \left| 1 - \sum_{k=2}^n (X_k - X_{k-1})(Y_k + Y_{k-1}) \right|^{64} \quad (0.1)$$

kur

- G - Džini koeficients;
 X_k - iedzīvotāju kumulatīvā daļa (iedzīvotāju jau iepriekš ir ranžēti pēc ienākumu pieauguma);
 Y_k - ienākumu daļa, kuru kopā saņem X_k ;
 n - mājsaimniecību skaits.

Lorenca līkne un Džini nevienmērības koeficients raksturo konkrēto sistēmu neviendabīgu, koncentrācijas (monopolizācijas) mēru.

Pastāv virkne citu rādītāju, kurus izmanto dzīves līmeņa novērtēšanai.

Piemēram, ekonomistu apvienības „The Economist Intelligence Unit” dzīves kvalitātes indekss ietver indikatoru spektru, kā rezultātā šis indekss ir tendēts uz dažādu valstu dzīves kvalitātes salīdzināšanu pēc vairākiem kritērijiem:

- materiālā labklājība – pēc pirktspējas paritātes pārrēķināts IKP uz vienu iedzīvotāju;
- veselība – prognozējamais dzīves ilgums attiecīgajā gadā dzimušajiem bērniem;
- politiskā stabilitāte un drošība – ekonomistu apvienības pašizstrādāts valstu reitings;
- ģimene – šķirto laulību daudzums;
- kopienas dzīve – līdzdalība arodbiedrībās un baznīcas apmeklēšana;
- klimats attiecīgajā dzīvesvietā;
- nodarbinātība – bezdarbnieku daudzums;
- politiskās brīvības – subjektīva aptauja;
- dzimumu līdztiesība – vīriešu un sievietes darba apmaksas salīdzinājums.⁶⁵

Šis indekss ir derīgs valstu savstarpējai salīdzināšanai. Kā redzams, daļa no kritērijiem ir subjektīvi. Pēc Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes indeksa stratēģiskās analīzes komisijas darba

⁶³ LR Centrālās statistikas pārvalde, metodoloģija, 09.02.2012., Internets. -

<http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzsoc/Ikgad%E7jie%20statistikas%20dati/Monet%E2r%E2s%20nabadz%Eebas%20un%20ien%E2kumu%20nevien%EEdz%Eebas%20indikatoru/lekena.htm>, sk. 15.03.2012.

⁶⁴ Söderblom J.D. Gini coefficients: their role and operation, World-ICE, 2005, pp.6, Internet. - <http://world-ice.com/Articles/Gini%20Coefficients.pdf>, sk. 11.03.2012.

⁶⁵ Bela-Krūmiņa B. u.c. Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes indekss. Stratēģiskās analīzes komisijas darba grupas atskaite, darba grupas koordinators Karnītis E., Rīga 2006, Internets. - http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_598_Dzives_kval_indekss.pdf, sk. 27.04.2012.

grupas viedokļa šis indekss Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes izmaiņu novērtēšanai atbilst ļoti nosacīti.

1992.gadā Dasgupta un Vīls (*Dasgupta, Weale*) izveidoja dzīves kvalitātes rādītāju (angl. *The Dasgupta-Weale index*), kurš iekļauj ieņēmumus uz vienu cilvēku, dzīves garumu piedzimstot, pieaugušo lasītprasmes līmeni un politisko tiesību un pilsonisko brīvību indeksus. Indikators izveides mērķis bija ļaut veikt salīdzinājumus starp valstīm, izmantojot Borda procedūru (alternatīvu ranžēšana)⁶⁶, lai apkopot komponentu mainīgos. Indeksu izmanto arī labklājības attīstības novērtēšanai laika gaitā.⁶⁷

Lars Osbergs un Endrujs Šarps (*Lars Osberg, Andrew Sharpe*) formulēja ekonomiskās labklājības indeksu (angl. *Index of Economic Well-being*). 1998.gadā indeksu pirmo reizi izmantoja Dzīves līmeņa analīzes centrs (*Centre for the Study of Living Standards, CSLS*), Kanādas noturīgas attīstības analīzei. Turpmāk CSLS turpināja indeksa attīstību, vērtējot ASV un Kanādas provinču attīstību.⁶⁸

Ekonomiskās labklājības indeksa autori izdalīja labklājības četras sastāvdaļas vai dimensijas:

1. patēriņa plūsmas uz vienu iedzīvotāju efektivitāte – pārdodamo preču un pakalpojumu patēriņš, mājsaimniecību ražošanas, atpūtas un citu nepārdodamo preču un pakalpojumu plūsmu uz vienu iedzīvotāju efektivitāte;
2. ražošanas resursu tīrie sociālie uzkrājumi – materiālā kapitāla tīrais uzkrājums, dzīvojamais fonds un ilglietojuma preces, materiālo resursu krājumu tīrās izmaiņas, vides izmaksas, ārvalstu parādu līmeņa tīrais pieaugums, cilvēku kapitāla un R&D investīciju uzkrāšana;
3. ienākumu sadalījums (nabadzība un nevienlīdzība) – nabadzības intensitāte (biežums un dziļums) un ienākumu vienlīdzība;
4. ekonomiskā nedrošība – ekonomikas aizsardzība no darba vietu zaudējumiem un bezdarba, slimībām, ģimeņu šķiršanām, nabadzības vecumdienās.⁶⁹

⁶⁶ **Mihejeva L.** Lēmumu pieņemšanas process nenoteiktības (riskantā) situācijā, LLU Raksti 15 (310), 2005, 17-21, Internets. - <http://llu.pb.lv/proceedings/n15/llu-raksti-nr15.pdf>, s. 20.04.2012.

⁶⁷ **Horrell S.** Living Standards in Britain 1900-2000: Women's Century?, National Institute Economic Review, Nr. 172, April 2000, pp. 62-77.

⁶⁸ **Osberg L., Sharpe A.**, The Index of Economic Well-being: An Overview, Center for the Study of Living Standards, revised version of a paper presented at the National Conference on Sustainable Development Indicators organized by the National Round Table on the Environment and the Economy, March 27, 2001, Westin Hotel, Ottawa, Ontario, pp. 89, Internet. - <http://www.csls.ca/iwb/iwb2002-p.pdf>, sk. 25.04.2012.

⁶⁹ **Osberg L., Sharpe A.**, The Index of Economic Well-being: An Overview, Center for the Study of Living Standards, revised version of a paper presented at the National Conference on Sustainable Development Indicators

Tā tad indekss pamatojas uz viedokli, ka sabiedrības ekonomiskā labklājība atkarīga no patēriņa plūsmu līmeņa, pārtikas krājumu akumulācijas, ienākuma nevienveidības un nenoteiktības nākotnes ienākumu nodrošināšanā. Ekonomiskās labklājības indeksa katras sastāvdaļas svars ir atkarīgs no dažādu vērotāju vērtībām. Līdz ar to tie norāda, ka ekonomiskajai labklājībai, noteicamai ar vidējā ienākuma slēptajām tendencēm, jābūt publiski apspriestai.

Samērā daudz autoru saista dzīves kvalitāti ar kādu konkrētu dzīves jomu, populārākās ir materiālā labklājība (ekonomika) un veselība, taču tāda veida pieeja nedod integrētu dzīves kvalitātes indeksu.

Nozīmīgs pētījumu skaits balstās uz subjektīviem aptauju datiem. Piemēram, ASV izmanto Kalverta Hendersona indikatoru sistēmu valsts iedzīvotāju dzīves kvalitātes novērtēšanai:

- izglītība – indikators raksturo, cik efektīvi izglītības sistēma stimulē indivīda labklājības ekonomisko attīstību, kā arī ļauj novērtēt investīciju proporciju izglītības sistēmā un cilvēku kapitālā ASV un citās valstīs un no tiem iegūto efektu;
- nodarbinātība ir noteicama ar bezdarba līmeni valstī;
- energoresursi – indikators norāda, cik efektīvi nācija izmanto energoresursus;
- apkārtējā vide – indikators noteic gaisa un ūdens kvalitāti un to, kā rūpniecības procesi ietekmē dabas sistēmas un resursus;
- veselības aprūpe – indikators fokusējas uz trim jautājumiem: Kāds ir izdzīvošanas līmenis dzemdību laikā?, Kāds ir dzīves ilgums?, Cik veselīga ir nācijas dzīve?;
- cilvēku tiesības – ļauj novērtēt cilvēku tiesību īstenošanu valstī;
- ienākums – fokusējas uz dzīves kvalitātes tendencēm vienas ģimenes ietvaros, izejot no nodarbinātības investīcijām un citiem avotiem;
- infrastruktūra – paplašina sabiedrības un ekonomikas funkcionēšanas sapratni un iekļauj investīcijas sabiedriskajā un privātā sektorā;
- nacionālā drošība – nacionālās drošības draudu un mērķu izmaiņu panorāmas modelis;
- sabiedrības drošība – noteic cilvēka fiziskās apkārtnes drošības līmeni, iekļaujot drošību ceļos un patērējamo produktu (pārtikas) kvalitāti;
- rekreācija – izseko resursu kopu, patēriņa izvēli un kultūras faktorus, kuri nosaka pilsoņu rekreācijas iespējas;

- dzīves mītne – pēta izmitināšanas noteikumus valstī un to, kā dzīves apstākļi ietekmē izglītības līmeni, profesionālās darbības izvēli un pilsoņu sociālās iespējas.⁷⁰

Tāpat dzīves līmeņa novērtēšanai izmanto objektīvus un subjektīvus rādītājus. Pie subjektīvajiem rādītājiem par pieskaitīt iedzīvotāju apmierinātību ar dzīves apstākļiem, t.i. cilvēku subjektīvu viedokli par dzīves līmeni. Šie rādītāji var būtiski atšķirties, jo katram cilvēkam ir savs noteikts viedoklis par dzīves līmeņa standartiem. Kā objektīvus valstu iedzīvotāju dzīves līmeni raksturojošus rādītājus izmanto ienākumu rādītājus, to sadalījumu starp iedzīvotāju grupām, iedzīvotāju nodrošināšanu ar ilga patēriņa precēm, pārtiku, dzīves vietu utt., kurus parasti izsaka uz 1 iedzīvotāju vai attiecībā pret kādu citu rādītāju, piemēram, IKP. Taču arī objektīvie rādītāji ir grūti salīdzināmi, jo dažādu valstu attīstības politiskais, sociālais, vēsturiskais konteksts būtiski atšķiras. Arī rādītāja subjektīva ievirze ietekmē to novērtēšanu – grūti raksturot dzīves līmeņa skaitlisko rādītāju, jo katrā valstī un katram indivīdam dzīves līmeņa vērtējums ir atšķirīgs.

⁷⁰ Уровень жизни населения: понятие и индикаторы измерения, аналитический материал Центра макроэкономического анализа и краткосрочного прогнозирования ИНИ РАН, стр. 1-17.

2. LATVIJAS UN LIELBRITĀNIJAS IEDZĪVOTĀJU DZĪVES LĪMEŅA UN SOCIĀLĀ POLITIKAS IZMAIŅU NOVĒRTĒJUMS 2006.-2011. GADU LAIKĀ

2.1. Latvijas un Lielbritānijas iedzīvotāju dzīves līmeņa statistiskā analīze, makroekonomisko rādītāju izvēle

Valsts makroekonomiskās situācijas analīzei un regulēšanas procesam ir ļoti svarīga nozīme mūsdienās, jo tie pēta un atspoguļo nacionālo ekonomikas funkcionēšanas sistēmu kopumā. Valsts tiešā iejaukšanās ražošanas procesā, finanšu procesu kontrolēšanā, sociālo problēmu risināšanā u.c. Pāris gadus atpakaļ, Latvija bija recesijas stāvokļa pakļautībā, kas ir cieši saistīta un atkarīga no procesiem, kas notiek pasaules finanšu sistēmā un kas šobrīd joprojām mēģina atkāpties no ekonomiskās krīzes sekām. Latvijā, kā arī Lielbritānijā, šī problēma kļuva par vienu no aktuālākajām, jo tā skar visus iedzīvotāju slāņus, tautsaimniecības un finanšu sektorus, kas liek aizdomāties par nākotnes iespējamiem ekonomikas attīstības scenārijiem, kam, savukārt, ir liela ietekme uz iedzīvotāju dzīves līmeņa uzlabošanu.

Vērtējot Latvijas ekonomiskos rezultātus pēdējos trīs gados, spilgti iezīmējās straujais bezdarbnieku skaita palielinājums, augsts inflācijas līmenis, iekšzemes kopprodukta apjoma sarukums, bet tomēr vairāku ekonomistu viedoklis, skatoties uz notiekošiem procesiem ekonomikā un prognozējot Latvijas turpmāko atveseļošanu no ekonomiskās krīzes, paredz pakāpenisku valsts ekonomikas atveseļošanu, viss ir atkarīgs ne tikai no mūsu valsts, bet arī no pasaules valstīm kopumā, kā arī no valsts iedzīvotāju līdzdalības ekonomikas atveseļošanas procesā.

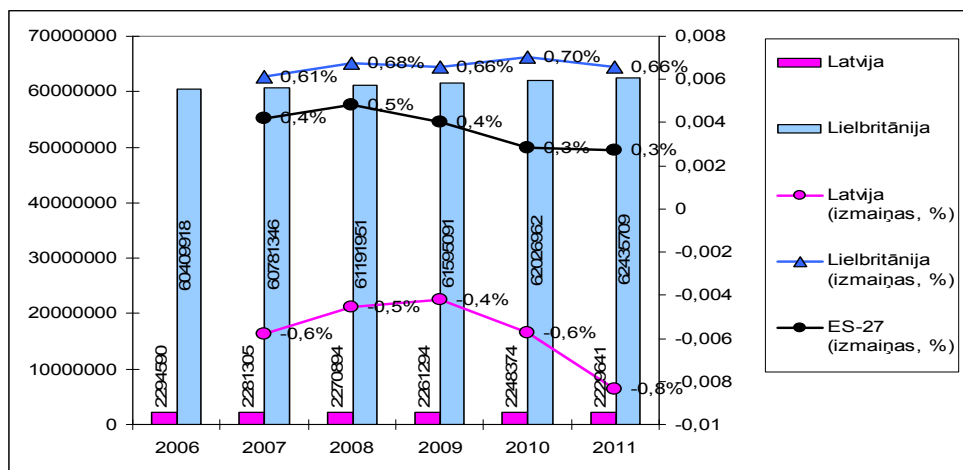
Lai noskaidrotu esošo situāciju, autore savu pētījumu iesāk ar Latvijas un Lielbritānijas sociāli – demogrāfiskā portreta, kurā tiks apkopota pieejama statistiskā informācija par abu valstu iedzīvotāju skaita izmaiņām, to sadalījumu pa vecuma grupām, kā arī analizējot dzimstības un mirstības rādītāju, jo tas būtiski ietekmē valsts kopējo iedzīvotāju skaita pieaugumu vai sarukumu nākotnē. Pieminēta arī Latvijas iedzīvotāju migrācija, kā viens no aktuāliem problēmjautājumiem Latvijā, kā arī citi rādītāji.

2.1.1. Iedzīvotāju sociāli-demogrāfiskais portrets

Demogrāfiskajai situācijai ir ļoti liela nozīme valsts ekonomiskās, sociālās, tautsaimniecības nozaru un citu jomu attīstībā. Demogrāfiskās situācijas izmaiņas gan pozitīvā, gan negatīvā virzienā atstāj iespaidu uz valsti un rada arī attiecīgas sekas, tādejādi ir svarīgi prast izvērtēt demogrāfisko situāciju šodien, lai veidotu attiecīgu politiku nākotnei.

Datu analīzi autore iesāk ar kopējo iedzīvotāju skaita dinamiku, lai būtu skaidra kopējā demogrāfiskās situācijas aina Latvijā un Lielbritānijā pēc iedzīvotāju skaita. 2.1. att. autore ir izveidojusi attēlu, kurā ir redzama Latvijas un Lielbritānijas iedzīvotāju kopskaita dinamika sākot ar 2006. gadu līdz 2011. gadam.

Kā redzams 2.1. attēlā, Lielbritānijā iedzīvotāju kopskaits pārsniedz Latvijas iedzīvotāju kopskaitu vairākās reizēs. Kā rādi dati, tendence ir saglabājusies kopš 2006. gada, pakāpeniski Lielbritānijas iedzīvotāju skaitam pieaugot. Sešu gadu laikā Lielbritānijā netiek vērojams valsts iedzīvotāju kopskaita samazinājums, turpretī, dinamika gan vizuāli, gan skaitliski pierāda stabilu iedzīvotāju pieauguma tempu. Ik gadu iedzīvotāju pieauguma temps Lielbritānijā sastādīja no 0,4% līdz 10%. Sākot no 2007. gada, kad pieauguma temps Lielbritānijā svārstījās no 0,61% 2007. gadā līdz 0,70% 2010.gadā, kas pēc autores domām, skaidrojams ar migrantu skaita pieaugumu Lielbritānijā, kurus ietekmēja ekonomiskā krīze.

2.1. att. Latvijas un Lielbritānijas iedzīvotāju kopskaits, to izmaiņas %, no 2006. gada līdz 2011.gadam⁷¹

⁷¹ Autore veidots pēc Eurostat Statistics Database, Internets. - http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database, sk. 10.05.2012.

Pēc autores domām, viens no būtiskiem valsts iedzīvotāju kopskaita ietekmējošiem faktoriem ir valsts ģeogrāfiskais izvietojums. Lielbritānija atrodas Eiropas rietumos uz vairākām salām. Izņemot teritoriju Eiropā Lielbritānijai ir vairākas autonomās teritorijas, kuru skaitā Kaimanu salas, Gibraltārs, Tērksas un Kaikosu salas, Sv. Helēnas sala, Pitkērna, Monsterrata, Folklenda salas, Gērnzija, Džērsija, Britu Virdžīnas, Menas sala, Anglija un Bermudas. Lielbritānijas valsts kopējā platība ir 244820 kv. km.⁷² Savukārt, Latvijas kopējā platība pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem ir 64559 kvadrātkilometri⁷³, kas pēc kopējās platības ir daudz mazāka nekā Lielbritānija, apmēram četrās reizēs. Uz 1 kv. km Latvijā dzīvo 34,5 iedzīvotāji, savukārt Lielbritānijā – 255 iedzīvotāji. Starpība ir jūtama, kas parāda, ka Lielbritānijā uz vienu kv. km iedzīvotāju skaits ir lielāks par 220,5 iedzīvotājiem salīdzinājumā ar Latviju.

Pētot iedzīvotāju kopskaitu abās valstīs, pēc 2.1. attēla redzams, ka iedzīvotāju skaita pieauguma temps pētāmajā laika periodā ik gadu samazinājās. Šāda iedzīvotāju skaita samazināšanas tendence ir spilgti izteikta Latvijā.

Latvijā salīdzinoši ar Lielbritāniju iedzīvotāju skaits ar katru gadu kļūst arvien mazāks. Autore uzskata, ka šādu tendenci var pamatot ar to, ka liela daļa no kopējā iedzīvotāju skaita emigrē uz citām pasaules valstīm, meklējot labāk atalgotu darbu, vai arī saskata perspektīvas dzīvošanai ārzemēs. Pastāv vairāki faktori, kas ietekmē cilvēku rīcību braukt prom no Latvijas un palikt uz pastāvīgu dzīvošanu ārzemēs.

Līdz ar kopējo iedzīvotāju skaita samazināšanos un migrācijas līmeņa paaugstināšanos Latvijā ir krities dzimstības līmenis. Viens no galvenajiem iemesliem dzimstības līmeņa kritumam ir saistīts ar iedzīvotāju dzīves līmeni un materiālo labklājību, kā arī sociālās politikas izmaiņas pēc ekonomiskās krīzes, kas bija saistīti ar valsts taupības pasākumu ieviešanu, uz ko balstās Ieva Strode savā pētījumā "Dzimstība un dzīves kvalitāte", kura ietvaros tika rasta cieša saikne starp iedzīvotāju labklājību un dzimstības līmeni.⁷⁴ Ekonomiskā krīze un tās sekas kā, piemēram, bezdarbs un inflācija, ietekmēja iedzīvotāju materiālo labklājību, kas savukārt atspoguļojās iedzīvotājiem pieņemot lēmumus par ģimenes paplašināšanu.

Latvijas Universitātes Demogrāfijas centrs, veica pētījumu par iespējamo iedzīvotāju skaita pieaugumu Latvijā, ko var redzēt 2.1. tabulā.

⁷² Lielbritānija/ Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotā Karaliste, Internets. - http://www.celojumubode.lv/?valsts_page_id=lielbritanija, sk. 10.05.2012.

⁷³ Latvijas valsts ģeogrāfiskais stāvoklis, Latvijas Centrālās statistikas pārvalde, 13.09.2011, Internet. - <http://www.csb.gov.lv/dati/latvijas-valsts-geografiskais-stavoklis-28318.html>, sk. 05.05.2012.

⁷⁴ **Strode, I.**, Dzimstība un dzīves kvalitāte, Demogrāfiskā attīstība Latvijā 21. gadsimta sākumā, Stratēģiskās analīzes komisija, Zinātniski pētnieciskie raksti, 3 (9), 2006, Internets. - http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1125_Demografija_21gadsimts.pdf, sk. 04.05.2012.

2.1. tabula

Iedzīvotāju skaita prognozes Latvijā (pamatvariants)⁷⁵

Gads	Kopā	Vīrieši	Sievietes
2010	2239642	1031386	1208256
2015	2174230	1002297	1171933
2020	2115426	977269	1138157
2025	2068066	957486	1110580
2030	2022351	938034	1084317
2040	1942074	905106	1036968
2050	1872855	878946	993909

Kā redzams 2.1. tabulā, tiek prognozēts, ka kopējam iedzīvotāju skaitam Latvijā būs tendence samazināties un kā rāda statistika sieviešu daļa iedzīvotāju kopskaitā ik gadu pieaugs, turpretī vīriešu – samazināsies. Bet, savukārt, balstoties uz jaunāko statistiku, Latvijā 2011. gada 1. martā saskaņā ar Tautas skaitīšanas galīgajiem rezultātiem dzīvoja 2 070 371 iedzīvotājs. Šā gada 14. februārī publicētie provizoriskie rezultāti, datu izvērtēšanas gaitā, ir precizēti par (+)2484 iedzīvotāji.⁷⁶

Pēc autores domām ir būtiski apskatīt iedzīvotāju dzimumstruktūru un vecumstruktūrai.

Dzimumstruktūra, tāpat kā vecumstruktūra, tiek noteikta kādā laika periodā, taču milzīgās atšķirības starp valstīm, kas raksturīgas vecumstruktūrai, neparādās dzimumstruktūrā, jo tai ir tikai divas grupas – vīrieši un sievietes, kas normālā gadījumā ir vienmērīgi sadalītas. Protams, sadalījums var būt arī nevienmērīgs, un tam var būt dažādi iemesli, piemēram, migrācija – lielākoties vīriešu migrē biežāk nekā sievietes. Tāpat pētījumi liecina, ka sievietes dzīvo ilgāk par vīriešiem.⁷⁷ Iedzīvotāju vecumsastāvs raksturo ne tikai valsts vai atsevišķa reģiona demogrāfisko situāciju, bet arī liecina par sociālekonomiskās attīstības potenciālu un iespējām. Zemā dzimstība,

⁷⁵ LU Demogrāfijas centrs. Statistika. Iedzīvotāju skaita prognozes gada sākumā (pamatvariants). Internet. - <http://www.popin.lanet.lv/lv/stat/stat.html>, sk. 15.04.2012.

⁷⁶ CSP, Iedzīvotāju skaits, 2011.gada tautas skaitīšana - Galvenie rādītāji, Internets. - <http://www.csb.gov.lv/category/tagi/iedzivotaju-skaitis> sk. 21.05.2012.

⁷⁷ Encyclopedia of global population and demographics/ Immanuel Ness, James Ciment. - London: Fitzroy Dearborn Publ., 1999, p. 41.

mirstības pieaugums un iedzīvotāju starptautiskās ilgtermiņa migrācijas negatīvais saldo Latvijā ir radījis izmaiņas arī iedzīvotāju vecumsastāvā. Pastiprinās iedzīvotāju novecošanās process. Tam apliecinājums ir vecākā gadagājuma iedzīvotāju īpatsvara palielināšanās iedzīvotāju kopējā skaitā, vienlaicīgi samazinoties gados visjaunāko iedzīvotāju īpatsvaram.⁷⁸

Jāpiemin, ka debates par demogrāfiskajiem jautājumiem visbiežāk fokusējas uz iedzīvotāju skaitu un pieauguma ātrumu. Tomēr no makroekonomiskā viedokļa būtiski ir ne vien absolūtā iedzīvotāju skaita pieaugums vai sarukums, bet daudz svarīgākas ir iedzīvotāju vecuma struktūras izmaiņas (t.i., kā iedzīvotāju skaits ir sadalīts starp vecuma grupām, īpaši starp trīs ekonomiski atšķirīgām grupām – pirms darbības vecuma (0-15 gadi), darbības (15-64 gadi) un pēc darbības vecuma (65+) iedzīvotāji).⁷⁹

2.2. tabula

Latvijas iedzīvotāju sadalījums pēc vecuma grupas, % no kopējā iedzīvotāju kopskaita⁸⁰

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
0-14	14,3	14,0	13,8	13,7	13,8	13,7
15-24	15,7	15,7	15,6	15,1	14,5	13,9
25-49	35,5	35,6	35,7	35,8	35,9	35,9
50-64	17,6	17,6	17,8	18,1	18,5	19,1
65-79	13,6	13,7	13,7	13,6	13,4	13,3
80 un vairāk	3,2	3,4	3,5	3,7	3,9	4,1

Balstoties uz *Eurostat* pieejamiem datiem, autore ir izveidojusi 2.2. tabulu, kurā var redzēt iedzīvotāju skaita izmaiņas Latvijā pa vecuma grupām, % no kopējā iedzīvotāju skaita laika periodā no 2006. gada līdz 2011. gadam. Var secināt, ka vecumā grupā no 0-14 gadiem, iedzīvotāju skaits ik gadu samazinās, savukārt, pētot iedzīvotāju skaitu vecuma grupās no 25 – 49 gadiem, no 50-64 gadiem, kā arī vecuma grupā no 80 gadiem un vairāk ir tendence iedzīvotāju skaitam pieaugt.

Lai salīdzinātu Latvijas iedzīvotājus pēc vecuma grupas % no kopējā iedzīvotāju skaita ar Lielbritāniju, autore piedāvā aplūkot autores veidotu 2.3. tabulu.

⁷⁸Dzimumstruktūra un vecumstruktūra Latvijā, CSP, Internets. -

http://www.csb.gov.lv/images/modules/items/item_file_14396_2_17.pdf, sk. 20.04.2012.

⁷⁹Cunskā Z. Augstākā izglītība pārmaiņu priekšā: demogrāfisko tendenču ietekme, ziņojums, Stratēģiskās analīzes komisija, Rīga, 2011. gada jūnijs, 18 lpp., Internets. - http://newsaki.awtech.lv/wp-content/uploads/2011/12/augstk_izgliba_primaiu_priek_demogrifisko_tendenu_ietekme_z.cunsk.pdf, sk. 20.04.2012.

⁸⁰ Autore veidots pēc Eurostat. Internets. -

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00010&language=en> sk. 21.05.2012.

2.3. tabula

Lielbritānijas iedzīvotāju sadalījums pēc vecuma grupas, % no kopējā iedzīvotāju kopskaita⁸¹

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
0-14	17,8	17,7	17,5	17,5	17,5	17,4
15-24	13,2	13,3	13,4	13,3	13,3	13,1
25-49	35,2	35,1	34,9	34,8	34,7	34,6
50-64	17,8	17,9	18,0	18,1	18,2	18,2
65-79	11,6	11,5	11,6	11,7	11,8	11,9
80 un vairāk	4,4	4,5	4,5	4,6	4,6	4,7

Pēc 2.3. tabulas var secināt, ka Lielbritānijā vecuma grupā no 0-14 gadiem vislielākais iedzīvotāju skaits tiek vērojams 2006 gadā, kas bija 17,8 % no kopējā iedzīvotāju skaita. 2007. gadā iedzīvotāju skaits šajā grupā ir samazinājies par 0,1% salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Sākot ar 2008. gadu, turpmākos 3 gados, iedzīvotāju skaits šajā vecuma grupā palika nemainīgs 17,5%. Vecuma grupā no 15-24 nekas būtiski nav mainījies sešu gadu laikā. Vecuma grupā no 25 līdz 49 gadiem iedzīvotāju skaits pakāpeniski samazinājas ik gadu, ja 2006. gadā bija 35,2% no kopējā iedzīvotāju skaita, tad salīdzinot ar 2011. gadu, iedzīvotāju skaits šajā grupā, sešu gadu laikā ir samazinājies par 0,6% no kopēja iedzīvotāju skaita. Savukārt, grupās no 50-64 gadiem, no 65-79 gadiem, kā arī vecuma grupā no 80 un vairāk, var redzēt ka iedzīvotāju skaits ik gadu pieaug.

Salīdzinot Lielbritānijas un Latvijas statistiku, var secināt ka, abās valstīs lielākais iedzīvotāju skaits, % no kopējā iedzīvotāju skaita ir vecuma grupā no 25-49 gadiem. Savukārt, vecuma grupā no 0-14 gadiem, Lielbritānijā salīdzinājumā ar Latviju iedzīvotāju skaits ir lielāks. Piemēram, analizējot statistiku par 2011. gadu, Lielbritānijā vecuma grupā no 0-14 gadiem

⁸¹ Autore veidots pēc Eurostat. Internets. -

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00010&language=en> sk. 21.05.2012.

iedzīvotāju skaits sastādīja 17,4%, savukārt, Latvijā 13,7% no kopējā iedzīvotāju skaita. Būtiski tas, ka *Eurostat* prognozes bāzes scenārijs paredz, ka darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaits Latvijā (no 15-64 gadu vecumam) turpinās sarukt par vairāk kā 100 tūkstošiem katrus nākamos 10 gadus, līdz 2060. gadam Latvijā būs 898 tūkstoši darbaspējīgo iedzīvotāju, tikai nedaudz vairāk kā puse no šobrīdējā darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita.⁸²

Demogrāfiskajā situācijā no ekonomikas viedokļa lielu nozīmi ieņem iedzīvotāju novecošanās, kā rezultātā saruks darbaspēka piedāvājums. Pārējiem nosacījumiem paliekot nemainīgiem, darbaspēks kļūs nepietiekamāks, pieaugs ražīgums un reālas algas. Mainīsies arī darbaspēka piedāvājuma vecuma struktūra. Vecākiem darbiniekiem būs grūtības apgūt jaunas iemaņas, kā arī strādāt ar jaunākajām tehnoloģijām, kas varētu bremsēt to ieviešanu. Pastāv liela iespēja, ka vecākiem darbiniekiem nebūs tās iemaņas, kas tiks pieprasītas, tādejādi piespiežot valstis palielināt pensionēšanās vecumu, lai varētu finansēt pensiju sistēmu. Lielu nozīmi gūs ieguldījumi cilvēku kapitālā.⁸³

Jāpiemin, ka Latvija atrodas starp tām valstīm, kurās novecošanās procesi notiek visstraujāk. Tās galvenais cēlonis ir ilgstoši saglabājusies ļoti zemā dzimstība, kura nenodrošina vienkāršo iedzīvotāju paaudžu nomaiņu. Nedaudz novecošanos sekmējusi arī pārsvarā gados jauno Latvijas iedzīvotāju emigrācija un vidējā mūža ilguma palielināšanās. Starp novecošanās procesa galvenajām izpausmes formām var minēt iedzīvotāju vidējā vecuma palielināšanos, gados veco iedzīvotāju īpatsvara pieaugumu un bērnu un jauniešu īpatsvara samazinājumu iedzīvotāju kopskaitā.⁸⁴

Turpmāk, autore analizēs svarīgu faktoru, kas ietekmē demogrāfisku situāciju jebkurā valstī, ir laulība. Laulība ir nopietns solis ikviena cilvēka dzīvē. Tā, galvenokārt, ir likumīgi atzīta savienība starp vīrieti un sievieti. Balstoties uz CSP mājas lapas pieejamiem datiem, ko var redzēt 2.2. tabulā., kurā ir apskatāms gan noslēgto laulību skaits, gan šķirto laulību skaits, var secināt, ka no 2005. gada līdz 2007. gadam Latvijā tiek vērojams noslēgto laulību skaits, kas ir pieaudzis par 2942, salīdzinot 2007. gada datus ar iepriekšējo gadu. Kopš 2007. gada, noslēgto laulību skaits ir samazinājies. Tomēr jāatzīmē, ka ar katru gadu šķirto laulību skaits arvien samazinās. Būtiski ir tas, ka noslēgto laulību skaits ir lielāks nekā šķirto laulību skaits, jo tas būtiski ietekmē iespējamo

⁸² **Cunskā Z.**, Augstākā izglītība pārmaiņu priekšā: demogrāfisko tendenču ietekme, ziņojums, Stratēģiskās analīzes komisija, Rīga, 2011. gada jūnijs, 18 lpp., Internets. - http://newsaki.awtech.lv/wp-content/uploads/2011/12/augstk_izgliba_prmaiņu_priek_demogrāfisko_tendenu_ietekme_z.cunskā.pdf, sk. 20.04.2012.

⁸³ Economic policy for aging societies, ed. by Horst Siebert, Berlin: Springer, 2002, p. 2.

⁸⁴ **Vītolīņš E.**, Iedzīvotāju novecošanās tendences Latvijā un tās reģionos // Paaudžu nomaiņa un migrācija Latvijā: zinātniski pētnieciskie raksti, 4(15)2007 / Stratēģiskās analīzes komisija; un zina.red. P.Zvidriņš. – Rīga: Zinātne, 2007, 29.lpp.

dzimstības rādītāju uzlabošanas jomā, ka pieredze rāda, gandrīz katrā ģimenē ir bērni no 1 līdz 2 bērniem, protams, dažreiz var sastapt daudz bērnu ģimenes, to varētu būt vairāk, ja valsts sociālie pabalsti bērnu kopšanai palielinātos.

2.4. tabula

Noslēgtās un šķirtās laulības, dzimstība, mirstība Latvijā 2005., 2007. un 2009. - 2010. gadā⁸⁵

Rādītājs	2005	2007	2009	2010	2010 / 2009, %	2010 / 2005, %
Noslēgto laulību skaits	12544	15486	9925	9290	93,60%	74,06%
Uz 1000 iedz.	5,5	6,8	4,4	4,1	93,18%	74,55%
Šķirto laulību skaits	6341	7403	5099	4930	96,69%	77,75%
Uz 1000 iedz.	2,8	3,3	2,3	2,2	95,65%	78,57%
Dzimušo skaits	21497	23273	21677	19219	88,66%	89,40%
Uz 1000 iedz.	9,3	10,2	9,6	8,6	89,58%	92,47%
Mirušo skaits	32777	33042	29897	30040	100,48%	91,65%
Uz 1000 iedz.	14,2	14,5	13,3	13,4	100,75%	94,37%

Jāatzīmē arī to, ka CSP statistika rāda, ka kopš 2002. gada Latvijā bija vērojama laulību skaita pieauguma tendence. 2007. gadā tika noslēgtas 15 486 laulības, kas bija lielākais skaits kopš 1993. gada.⁸⁶

Pēdējos gados laulību skaits strauji sarucis: 2009. gadā tika reģistrēts par 3000 laulību jeb par 23% mazāk nekā 2008. gadā, bet šā gada pirmajā pusgadā noslēgtas 2876 laulības, kas ir par 716 laulībām mazāk nekā 2009. gada pirmajos sešos mēnešos. Laulību skaits salīdzinājumā ar 2009. gada pirmo pusgadu samazinājies par 20%.⁸⁷

⁸⁵ CSP, Par demogrāfiskās situācijas izmaiņām Latvijā 2010.gadā, 12.05.2011., Internets. - <http://www.csb.gov.lv/notikumi/par-demografiskas-situacijas-izmainam-latvija-2010gada-31978.html>, sk. 30.04.2012.

⁸⁶ Aizbraucēji laulājas Latvijā, TVNET, 12.08.2010., Internets. - http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/341929-aizbrauceji_laulajas_latvija, sk. 05.05.2012.

⁸⁷ Aizbraucēji laulājas Latvijā, TVNET, 12.08.2010., Internets. - http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/341929-aizbrauceji_laulajas_latvija, sk. 05.05.2012.

Savukārt, tiek novērojams, ka dzimušo skaits arvien samazinās, pieaugot mirušo kopskaitam Latvijā.

Lai salīdzinātu datus Lielbritānijā un Latvijā, autore ir izmantojusi pieejamos Eurostat datus, izvēloties divus indikatorus kā, noslēgtu laulību skaits un šķirtu laulību skaits, tabulas veidošanai.

	2006	2007	2008	2009	2010
Latvija	14616	15486	12946	9925	9290
Lielbritānija	...	273920	273207	266950	...

2.5 tabula

Noslēgto laulību skaits Lielbritānijā un Latvijā no 2006. gada līdz 2011. gadam⁸⁸

Pēc Eurostat datiem, var secināt, ka Lielbritānijā noslēgto laulību skaits pārsniedz Latvijas rādītājus vairākās reizēs. Tas, galvenokārt, ir izskaidrojams ar to, ka Lielbritānijā iedzīvotāju skaits salīdzinājumā ar Latviju ir daudz lielāks. Latvijā kā redzams, noslēgto laulību skaits pakāpeniski samazinās. Tomēr, jāatzīmē, ka pēdējie dati rāda, ka Lielbritānijā, salīdzinot 2009. gadu ar 2008. gadu, noslēgto laulību skaits saruka, kas nozīmē, ka 2009. gadā bija par 6257 noslēgto laulību skaitu mazāk. Diemžēl par 2010. gadu dati par noslēgto laulību skaitu Lielbritānijā nav pieejami, tomēr tendence ir skaidra.

2.6. tabula

Šķirto laulību skaits Lielbritānijā un Latvijā no 2006. gada līdz 2011. gadam⁸⁹

	2006	2007	2008	2009	2010
Latvija	7249	7403	6214	5099	4930
Lielbritānija	148141	143958	136065	126500	...

⁸⁸ Autore veidots pēc Eurostat. Marriage indicators. Internets. -

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_nind&lang=en sk. 20.05.2012.

⁸⁹ Autore veidots pēc Eurostat. Divorce indicators. Internets. -

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_ndivind&lang=en sk.21.05.2012.

Pēc 2.6. tabulas var secināt, ka šķirto laulību skaits gan Latvijā, gan Lielbritānijā ar katru gadu samazinās, kas pēc autores domām tiek uzskatāms par pozitīvu tendenci abu valstu iedzīvotāju vidū.

Savukārt, iedzīvotāju atražošanās problemātikā centrālā vieta ir dzimstībai. Dzimstības dinamikas analīze Eiropā liecina, ka visā kontinentā notikusi tā saucamā demogrāfiskā pāreja un praktiski visās valstīs prevalē zems vai ļoti zems dzimstības līmenis. Tas ir objektīvs process, un pamatos tam ir progresīvs raksturs. Taču daudzās valstīs šis līmenis nokrities pārāk zemu, kā rezultātā noris depopulācija un straujš iedzīvotāju novecošanās process. Viena no tādām valstīm ir Latvija, kur kopš valstiskās neatkarības atgūšanas dzimušo skaits sistemātiski ir mazāks par mirušo skaitu. Tagad Latvijā dzimstības līmenis vairs nav starp pašiem zemākajiem pasaulē, tomēr pašreizējais dzimstības līmenis nav pietiekams nedz vienkāršai paaudžu nomaiņai, nedz arī depopulācijas pārvarēšanai divu tuvāko desmitgažu laikā.⁹⁰ Savukārt, Latvijā, tāpat kā jaunattīstības valstīs, bērnu mirstība ir atkarīga no sociālekonomiskajiem apstākļiem, īpaši veselības nozarei atvēlētā budžeta, konstatēts izpētē par bērnu mirstību un invaliditāti.⁹¹ Pētījuma autori norāda, ka Latvijā jāīsteno bērnu mirstības samazināšanas programma, kurā jāparedz IKP un veselības budžeta palielināšana, bezdarba samazināšana un veselības aprūpes rezultātu uzlabošana pēc kvalitātes audita datiem.⁹²

2.7. tabula

Summārais dzimstības koeficients Lielbritānijā un Latvijā (bērnu skaits uz vienu sievieti)⁹³

	2006	2007	2008	2009	2010
Latvija	1,35	1,41	1,44	1,31	1,17
Lielbritānija	1,84	1,90	1,96	1,94	...

Kā redzams 2.7. tabulā, Lielbritānijā dzimstības koeficients ir lielāks nekā Latvijā. Latvijā tiek vērojama dzimstības koeficienta lejupslīde, savukārt, Lielbritānijā kopš 2006. gada dzimstības koeficient nepārtraukti pieaug.

⁹⁰ **Zvidriņš P.** Demogrāfiskā situācija Latvijā 21. gadsimta sākumā // Paaudžu nomaiņa un migrācija Latvijā: zinātniski pētnieciskie raksti, 4(15)2007 / Stratēģiskās analīzes komisija; zina.red. P.Zvidriņš. – Rīga: Zinātne, 2007, 13.-15.lpp.

⁹¹ Latvijā bērnu mirstība ir atkarīga no veselībai atvēlētā valsts budžeta. Internets. - http://www.maminuklubs.lv/bernu_veseliba/petijums--latvija-bernu-mirstiba-ir-atkariga-no-veselibai-atveleta-budzeta/ sk. 15.05.2012.

⁹² Turpat.

⁹³ Autoreis veidots pēc Eurostat. Total fertility rate. Internets. - <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde220&plugin=1> sk. 20.05.2012.

Būtiski ir atzīmēt to, ka Latvijas un citu valstu demogrāfu pētījumi rāda, ka dzimstības līmenis nav tieši saistīts ar iedzīvotāju materiālo labklājību. Šeit ļoti svarīga nozīme ir arī dažādo iedzīvotāju grupu vajadzībām, bērnu vietai šo vajadzību hierarhijā. Tāpēc materiālā stāvokļa uzlabošanās vien ne vienmēr izraisa dzimstības paaugstināšanos.⁹⁴

Pēc autores domām, lai uzlabotu dzimstības koeficientu Latvijā, valstī ir jābūt pārdomātai sociālai politikai un sīki izskatītiem jautājumiem, kas skar šo problēmjautājumu.

2.8. tabula

	2006	2007	2008	2009	2010
Latvija	7,6	8,7	6,7	7,8	5,7
Lielbritānija	4,9	4,7	4,6	4,7	4,3

Zīdaiņu mirstība Lielbritānijā un Latvijā uz 1000. dzīvi dzimušajiem, 2006.-2010.gados⁹⁵

2.8. tabulā autore pēc Eurostat datiem ir izveidojusi tabulu, kurā skaitliski ir attēloti dati par zīdaiņu mirstību Lielbritānijā un Latvijā uz 1000. dzīvi dzimušajiem. Kā redzams, statistika liecina par to, ka gan Latvijā, gan Lielbritānijā zīdaiņu mirstība ir bieži sastopama. Acīmredzami ir tas, ka zīdaiņu mirstību var ietekmēt gan tēva un mātes kaitīgie ieradumi, kā arī tas, ka lielāka daļa cilvēku uzskata, ka veselības aprūpe nav prioritāte, līdz ar to arī retāk apmeklē ārsta konsultācijas. Bet no otras puses, pēc autores pieredzes, autore secina, ka Latvijā veselības aprūpe izmaksā dārgi, vidēji ārsta apmeklējums izmaksā pacientam, pierakstoties iepriekš vizītei pie ārsta, no 3Ls, bet ja bez pieraksta atnākt pie ārsta, konsultācija vidēji maksā no 5 līdz 25 Ls.

Zemās dzimstības un augstās mirstības darbības vecumā rezultātā, kā jau iepriekš tika minēts, notiek sabiedrības novecošanās, sekmējot valsts iedzīvotāju skaita samazināšanās, savukārt, radot jaunus izaicinājumus sociālās nodrošināšanas un veselības aprūpes sistēmai nekavējoties rīkoties, lai uzlabotu situāciju, kurā Latvija ir nonākusi.

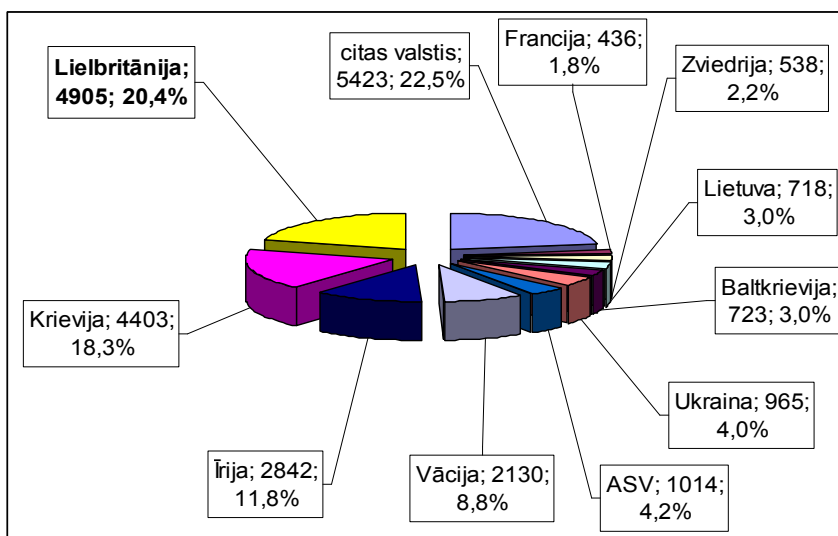
Turpinot savu pētījumu, autore vēlas izvērtēt vēl vienu no iedzīvotāju skaita ietekmējošajiem faktoriem.

⁹⁴ Nacionālās intereses: formulējuma meklējumos, Stratēģiskās analīzes komisija, red. Kļaviņš A., Vārpa Br., Kārklīņa G., Zinātniski pētnieciskie raksti Nr. 1/2004, 133 lpp. – 91.-92.lpp., Internets.- http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_496_Nacionalas_intereses.pdf, sk. 30.04.2012.

⁹⁵ Autore veidots pēc Eurostat. Infant mortality rates, Internet. - <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00027&plugin=1> sk. 25.04.2012.

Mūsdienās, ir ļoti aktuāla emigrācijas problēma, kas, savukārt, ietekmē katras valsts demogrāfisko situāciju. Bieži vien tiek uzsvērts, ka vienas valsts iedzīvotāji pamet savu valsti vairāku iemeslu dēļ. Būtiskie no tiem ir bezdarbs, ekonomiskās grūtības, u.c. Līdz ar to valsts iedzīvotāji dodas uz citiem reģioniem, uz citām valstīm, kuros tiem tiek piedāvāts darbs, augstākās algas, sociālās garantijas u.t.t. Citiem vārdiem sakot, iedzīvotāji bieži vien uzvaru liek uz ienākumu starpību starp sūtītāju un saņēmējvalsti.

Ja analizēt migrāciju, tad autore atzīmētu, ka daži to izmanto pieredzes un iemaņu gūšanai, citi saskata to kā jaunu izaicinājumu vai pakāpienu karjerā, vēl citi, kā jau iepriekš tika minēts, tiecas pēc augstāka dzīves līmeņa un labāka atalgojuma. Daļa ir spiesti pārcelties, jo uz citu valsti tiek pārcelta viņu darba vieta, piemēram, rūpnīca. Kādam citam varbūt tas ir dzīves veids – dzīvot un strādāt pāris gadus vienā valstī, tad pārcelties un strādāt kādā citā un tā atkārtot vairākas reizes. Bet vēl daļai, tas diemžēl ir kā izmisuma solis, jo savā valstī nevar atrast darbu un līdz ar to arī nespēj nodrošināt iztiku ne sev, ne savai ģimenei. Pēc Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (PMLP) datiem 2011. gada 1. janvārī ārvalstīs bija reģistrēti 57 605 Latvijas valsts piederīgie (pilsoņi un nepilsoņi).⁹⁶ Balstoties uz statistiskiem datiem, autore ir izveidojusi attēlu, kurā ir redzams, uz kurām valstīm dodas Latvijas iedzīvotāji.

2.2.att. Latvijas starptautiskā ilgtermiņa emigrācija, valstiskais sadalījums, 2008.-2010.gados, %⁹⁷

⁹⁶ Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Statistika Internets. - <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/> sk. 27.04.2012

⁹⁷ CSP datu bāze, Internets. - <http://www.csb.gov.lv/dati/statistikas-datubazes-28270.html>, sk. 15.04.2012.

2.2. attēlā tiek minētas valstis, uz kurām ir migrējuši Latvijas valsts iedzīvotāji sākot ar 2008. gadu. Lielākais iedzīvotāju skaits devās uz Lielbritāniju, kas ir 20,4% no iedzīvotāju kopskaita, 18,4% migrējuši uz Krieviju, un trešā valsts, kura liekas latviešu tautai pievilcīgāka dzīvošanai ir Īrija uz kuriem ir migrējuši 11,8% no kopējiem valsts iedzīvotājiem. Tāpat, daļa no Latvijas iedzīvotājiem izvēlējās migrēt uz citām valstīm kā, Vācija (8,8%), ASV (4,2%), Ukraina (4%), Baltkrievija (3%), Zviedrija (2,2%), Francija (1,8%) un uz citām valstīm migrējuši 22,5%. Lielbritānija un Īrija ir valstis, kurās pašlaik atrodas vislielākais latviešu skaits ārpus Latvijas. Lielbritānijā uzturas aptuveni 70 000 latviešu, bet Īrijā 20 000. Kopā tas ir aptuveni 43% no latviešiem svešumā.⁹⁸

Vēl arī nav vērojams, ka latvieši no mazkvalificētiem darbiem kā, piemēram, trauku mazgātāja, apkopēja, u.c., ir spējuši tikt pie labiem amatiem.

No vēsturiskā skatpunkta, ka pirmajā emigrācijas vilnī izbraukušos tautiešus pēc Otrā pasaules kara, Lielbritānijā uzņēma kā kara bēgļus un viņiem iedalīja smagus darbus, piemēram, ogļu šahtās vai lauksaimniecībā. Taču pamazām caur mācībām Lielbritānijas augstskolās, kā arī citādi viņi tika augstākā pakāpē. Tagad tomēr ir jārēķinās, ka daudzi cilvēki, kas ir atbraukuši no Latvijas, nāk no lauku reģioniem, kur vairs nav darba. Viņiem vai nu vispār nav nekādas profesionālas kvalifikācijas, vai arī tā ir neatbilstoša darba tirgus prasībām. Līdz ar to arī nevar gaidīt, ka viņi strauji kāps pa karjeras kāpnēm. Protams, ir cilvēki, kas ar savu darbu ir pierādījuši, ka viņiem var uzticēties, un no vienkāršiem strādniekiem ir kļuvuši par priekšstrādniekiem, brigadieriem.⁹⁹

Analizējot pieejamos datus, autore nonāca pie secinājuma, ka pašlaik ļoti nozīmīgs problēmjautājums Latvijā ir tieši saistīts ar demogrāfisko situāciju uzlabošanu valstī. Līdz ar to arī būtu vērts izstrādāt kompleksa pasākumus, jāaktivizē un jāpilnveido demogrāfisko politiku, valsts valdībai ir jādomā par to, kā dzīvos valsts iedzīvotāji tālāk, kā arī rūpējoties.

Lai demogrāfisko krīzi kaut daļēji pārvarētu un nepieļautu tās seku turpmāku padziļināšanos, Latvijā ir jārealizē aktīva demogrāfiskā politika kā svarīga sociālās politikas sastāvdaļa, paredzot nepieciešamo finansiālo nodrošinājumu.¹⁰⁰

⁹⁸ Latvieši Lielbritānijā un Īrijā, NeoGeo.lv, 04.04.2011., Internets. - <http://neogeo.lv/?p=8086>, sk. 08.05.2012.

⁹⁹ Vēstnieks: Lielbritānijā veidojas rajoni ar lielu latviešu koncentrāciju, Ziņu aģentūra BNS, 29.12.2011., Internets. - <http://nra.lv/pasaule/62926-vestnieks-lielbritanija-veidojas-rajoni-ar-lielu-latviesu-koncentraciju.htm>, sk. 17.05.2012.

¹⁰⁰ Nacionālās intereses: formulējuma meklējumos, Stratēģiskās analīzes komisija, red. Kļaviņš A., Vārpa Br., Kārklīņa G., Zinātniski pētnieciskie raksti Nr. 1/2004, 133 lpp. – 91.-92.lpp., Internets. - http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_496_Nacionalas_intereses.pdf, sk. 30.04.2012.

Valstij jāpilda virkne uzdevumu, kas sekmēs demogrāfiskās situācijas uzlabošanu nākotnē. Šie uzdevumi būtu sekojoši:

1) dzimstības paaugstināšana līdz līmenim, kurš nodrošinātu paaudžu vienkāršo nomaiņu un būtu tuvs tam. Tas būtu veicināms ar materiālu un dažāda cita veida vispusīgu atbalstu ģimenēm ar bērniem, kā arī laulību noslēgšanas stimulēšanu;

2) mirstības samazināšana un vidējā mūža ilguma pastāvīgs pieaugums līdz līmenim, kas tuvs Eiropas vidējiem rādītājiem. Šeit būtiska nozīme ir veselīga dzīvesveida izplatībai, krasi samazinot nedabiskās mirstības līmeni (no tīša paškaitējuma, vardarbības, alkohola, smēķēšanas kratīgas iedarbības rezultātā u.tml.), kā arī veidojot iedzīvotājiem pieejamu augstas kvalitātes medicīnisko aprūpi;

3) iedzīvotāju kvalitātes uzlabošana (vispirms jaundzimušo iedzimto anomāliju ierobežošana, hroniski slimību un invaliditātes biežuma samazināšana, izglītības līmeņa un darbaspēju paaugstināšana).¹⁰¹

Viena no aktuālajām problēmām ir saistīta ar ģimenes politikas atbalstu. Jo kā jau zināms, ģimenes politikas galvenie uzdevumi ir stabilas ģimenes veidošana, demogrāfiskās situācijas uzlabošana, piedzimstot bērniem, bet tomēr ne vienmēr valsts šo politiku vēlas pilnvērtīgi īstenot, kā arī atbalstīt. Valsts uzdevums ir radīt labvēlīgus apstākļus, lai ļautu ģimenei pašai rūpēties un veicināt tās locekļu attīstību un funkcionēšanu. Dramatiskās izmaiņas Latvijas ģimeņu struktūrā prasa izstrādāt un īstenot vienotu un integrētu ģimeņu atbalsta politiku, kas ar juridiskiem, sociāliem un ekonomiskiem līdzekļiem atbalstītu ģimeni, tādējādi palīdzot tai veikt savas funkcijas sabiedrībā. Īstenojot koncepciju (10-20 gadu laikā), valsts, sabiedrības un ģimenes sadarbības rezultātā izveidosies situācija, kad lielākā daļa ģimeņu spēs pašas uzņemties atbildību par ģimenes funkciju veikšanu, nepieciešamības gadījumā saņemot optimālu, atbilstošu valsts, pašvaldību un sabiedrības atbalstu.¹⁰²

Kopumā var secināt, ka pastāv tendence iedzīvotāju skaita samazinājumam Latvijā kopš 2007. gada, ka arī iedzīvotāju skaits valstī vēl vairāk saruks. Dzimstības līmenis samazinās ik gadu, turklāt tajā pat laikā pieaugot iedzīvotāju mirstības skaitam.

Secināms, ka cilvēki migrē uz citām pasaules valstīm, tostarp biežāk izvēlētais galamērķis ir Lielbritānija, kurā uz doto brīdi atrodas lielākais latviešu migrantu skaits. Pētījumā nobeigumā,

¹⁰¹ Nacionālās intereses: formulējuma meklējumos, Stratēģiskās analīzes komisija, red. Kļaviņš A., Vārpa Br., Kārklīņa G., Zinātniski pētnieciskie raksti Nr. 1/2004, 133 lpp. – 91.-92.lpp., Internets. - http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_496_Nacionalas_intereses.pdf, sk. 30.04.2012.

¹⁰² Internets. - http://www.bm.gov.lv/lat/ģimenes_valsts_politika/politikas_dokumenti/koncepcija/ sk. 27.04.2012.

autore izdarīs galvenos secinājumus, kā arī piedāvās iespējamus risinājumus migrantu skaita samazinājumam, piedāvājot iespējamus risinājumus mūsdienās aktuālam problēmjautājumam. Autore turpmāk darbā apskatīs iespējamus faktorus, kuri ietekmē Latvijas iedzīvotāju rīcību migrēt uz citām pasaules valstīm.

2.1.2. Iedzīvotāju ienākumu un izdevumu dinamikas analīze

Analizējot dzīves līmeni dažādās valstīs, izvērtējot pastāvošo situāciju iedzīvotāju vidū, cik tie ir bagāti vai nabagi, nav pietiekoši analizēt tikai šo valstu iedzīvotāju ienākuma līmeni uz vienu iedzīvotāju. Valsts iedzīvotāju dzīves līmenis lielā mērā ir atkarīgs no tā, cik vienlīdzīgi vai nevienlīdzīgi ir sadalīti ienākumi.

Savukārt, pārmērīgi vienlīdzīgs ienākumu sadalījums var nākt par sliktu ekonomikas efektivitātei. Sociālistisko valstu pieredze liecina, ka apzināti zema nevienlīdzība (bez personīgās peļņas un ar minimālām atšķirībām darba algās) cilvēkiem liedza motivāciju aktīvi piedalīties ekonomiskajā darbībā – centīgi strādāt un enerģiski iesaistīties uzņēmējdarbībā. Sociālistiskās ienākumu izlīdzināšanas sekas bija arī sliktā disciplīna un zema strādājošo iniciatīvas pakāpe, neapmierinoša preču un pakalpojumu kvalitāte un to ierobežota izvēle, lēns tehniskais progress, tas viss palēnināja ekonomikas izaugsmi, izraisot vēl dziļāku nabadzību.¹⁰³

Ka arī augsta nevienlīdzība apdraud valsts politisko stabilitāti, jo ir vairāk tādu cilvēku, kuri nav apmierināti ar savu ekonomisko stāvokli, kas apgrūtina panākt politisku vienošanos starp iedzīvotāju grupām ar augstiem un zemiem ienākumiem.¹⁰⁴

Lai novērtētu ienākumu sadales nevienlīdzību dažādās valstīs un precīzāk salīdzinātu šo parādību starp valstīm, ekonomisti piedāvā izmantot Lorenca līkni, kā arī Džini indeksu. Lorenca līkne parāda saņēmēju kopējo ienākuma uzkrāto procentu attiecību pret saņēmēju kopējo uzkrāto attiecību procentuālo daļu, sākot ar vistrūcīgāko indivīdu vai māsājniecību.¹⁰⁵

Savukārt, Džini koeficients ir ienākumu (vai patēriņa) nevienlīdzību raksturojošs rādītājs, kas variē no 0 līdz 1. Vienlīdzīgs nullei tas ir, ja pastāv absolūta vienlīdzība ienākumu vai patēriņa resursu sadalē, bet - 1, ja situācija ir pilnīgi pretēja. Pats par sevi Džini koeficients neraksturo ne nabadzību, ne tās izplatību. Taču tā pieaugums liecina par to, ka var būt radušies nosacījumi nabadzības pieaugumam sevišķi gadījumos, ja ienākumu līmenis sabiedrībā ir zems vai tā izmaiņas trūcīgajās iedzīvotāju grupās ir neadekvātas ienākumu pieaugumam vidēji valstī.¹⁰⁶

Autores galvenais uzdevums šajā apakšnodaļā ir apskatīt un izvērtēt situāciju Latvijā un Lielbritānijā, apskatīt ienākumu sadales nevienlīdzību, noskaidrot iespējamus cēloņus, kā arī izvirzīt iespējamus risinājumus situācijas uzlabošanai.

¹⁰³ Šumilo Ē., Subbotina T., Pasaule un Latvija. – R:Jāņa Rozes apgāds, 2002, 28.lpp

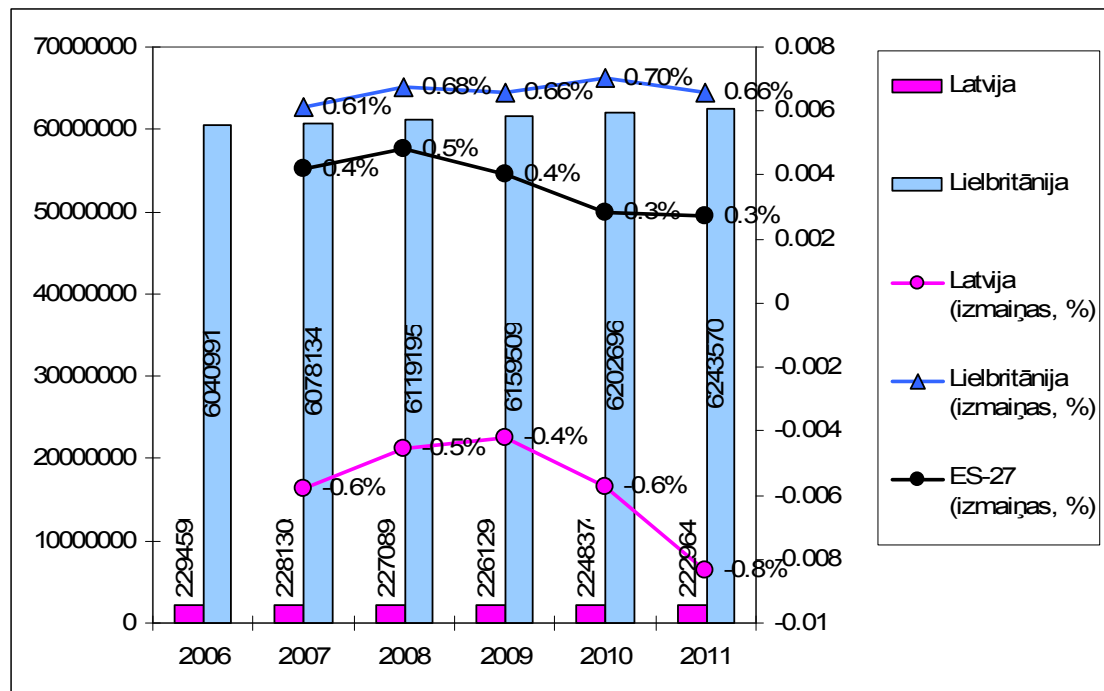
¹⁰⁴ Turpat.

¹⁰⁵ Gods. U., Mikroekonomika. – R:SIA Biznesa augstskola Turība, 2008, 323.lpp

¹⁰⁶ CSP. Džini koeficients. Internets. -

<http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzsoc/Ikgad%E7jie%20statistikas%20dati/Monet%E2r%E2s%20nabadz%E2bas%20un%20ien%E2kumu%20nevienl%E2dz%E2bas%20indikatoru/lekena.htm> sk.16.05.2012.

Izmantojot *Eurostat* datus, autore ir izveidojusi attēlu 2.3. attēlu, kurā tiek parādītas ienākumu sadalījuma nevienlīdzība ES valstīs, atsevišķi parādot to izmaiņas Latvijā un Lielbritānijā uz kopējā ES datu fona.

2.3.att. Ienākumu sadalījuma nevienlīdzība ES valstīs: ienākumu kvintīļu proporcija, 2000.-2009.gados¹⁰⁷

Nevienlīdzīgajai ienākumu sadalei ir daudz iemeslu, kā vienu no tiem var minēt iztikas minimuma lielumu. Iztikas minimuma rādītājs valstī noteikti ir nepieciešams, jo tas atspoguļo minimālo naudas apjomu, kas vajadzīgs, lai cilvēks varētu izdzīvot. Gadījumā, ja šāda rādītāja nebūtu, Latvijas un citu valstu iedzīvotājiem nebūtu iespēju konstatēt, kāds ir viņa ienākumu un dzīves līmenis, kā arī noteikt – kas ir minimāli nepieciešamais, lai cilvēks dzīvotu. Tas, savukārt, varētu radīt augsni vēl dziļākai nevienlīdzībai starp iedzīvotājiem.

Viens no pētījumiem rāda, ka katrs piektais Lielbritānijas iedzīvotājs pelna mazāk par iztikas minimumu, tas ir apmēram 20% no Lielbritānijas iedzīvotāju kopskaita. Dažādos reģionos šis rādītājs ir vēl augstāks. Piemēram, Londonā bija ieviesta „minimālā iztikas alga”, kura sastāda 8,30 funti darba stundā. Uzskatīts, ka tieši tāda summa ir nepieciešama, lai cilvēks varētu apmierināt savas pamata vajadzības un nodrošināt sev minimālo dzīves līmeni. Starp citu, veiktais pētījums

¹⁰⁷ Autores veidots pēc Eurostat, Internet. - http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database, sk. 10.05.2012.

apstiprināja to, ka ārpus Londonas robežām ir minimāli jāpelna 7,20 £ stundā, lai varētu apmierināt tās pašas cilvēku pamata vajadzības. Tomēr pētnieki ir atzīmējuši, ka vairākums Lielbritānijā nesaņem tādu atalgojumu, minot apkopējus, vadītājus, pārdevējus veikalos, no kuriem lielākais skaits ir migranti. Noslāņošanās starp bagātiem un nabīgiem cilvēkiem Lielbritānijā arvien pieaug.¹⁰⁸

Saskaņā ar Lielbritānijas iedzīvotāju viedokli, lai nodrošinātu sev minimālo dzīves kvalitāti, vienam darbspējīgām cilvēkam, lai apmierinātu savas pamata vajadzības, budžetam ir jābūt 158 £ nedēļā, savukārt, mēnesī kopējām budžetam ir jābūt 632 £. Pārim pensijas gados, ir nepieciešams 201 £ (404 £ mēnesī). Pārim, kam ir divi bērni, budžetam ir jābūt 370 £ nedēļā (1480 £ mēnesī). Šīs summas ir aprēķinātas pēc ienākuma nodokļa nomaksas, ietverot mājokļu un bērnu aprūpes izmaksas.¹⁰⁹

Savukārt, Latvijā Pilna iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza saturs apstiprināts ar Ministru padomes 1991.gada 8.aprīļa lēmumu. Iztikas minimuma patēriņa grozā nav iekļauti alkoholiskie dzērieni, tabakas izstrādājumi un luksusa preces. Groza vērtību atbilstoši iekļauto preču un pakalpojumu cenu pārmaiņām ik mēnesi aprēķina CSP. Iztikas minimumu aprēķina vidēji vienam Latvijas iedzīvotājam, nedalot iedzīvotājus pēc dzimuma, vecuma vai teritorijas.¹¹⁰ Balstoties uz pieejamiem LR CSP datiem no 2006. gada līdz 2012. gadam, var redzēt kā ir pieaudzis iztikas minimuma patēriņa grozs vienam iedzīvotājam.

2.9. tabula

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
111,97	124,33	148,00	174,41	163,46	171,41	173,47

Iztikas minimuma patēriņa grozs, vienam iedzīvotājam Latvijā (latos)¹¹¹

Kā redzams 2.9. tabulā, Latvijā augstākais iztikas minimums (latos) tiek novērojams 2009. gadā, kas sastādīja 174, 41 Ls uz vienu iedzīvotāju.

¹⁰⁸Труд за рубежом. Каждый пятый британец зарабатывает меньше прожиточного минимума. Internets. - <http://trudzi.ru/2011/10/25102011-kazhdyy-pyatyy-britanec-zarabatyvaet-men-she-prozhitochnogo-minimuma.html> sk. 17.05.2012.

¹⁰⁹ Internets. - <http://www.jrf.org.uk/publications/minimum-income-standard-britain-what-people-think> sk. 17.05.2012.

¹¹⁰ Ziņu portāls. Februārī iztikas minimums - 173,38 lati. Internets. - <http://www.financenet.lv/zinas/414306-februari-iztikas-minimums-17338-lati> sk. 17.05.2012.

¹¹¹ CSP. Iztikas minimuma patēriņa grozs vienam iedzīvotājam (latos). Internets. - <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/iedzivotaju-ienemumi-galvenie-raditaji-30268.html> sk. 17.05.2012.

Iztikas minimums ir cieši saistīts ar minimālo darba algu, kura ļoti ietekmē daudzus mūsdienu strādājošos iedzīvotājus valstī. Minimālajai darba algai ir jābūt lielākai par iztikas minimumu, lai varētu izdzīvot katrs valsts iedzīvotājs.

2.10. tabula

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Latvija	159,29	173,77	231,70	231,70	231,70	231,70	231,70
Lielbritānija	1212,61	1314,97	1242,24	995,28	1076,46	1136,22	1201,96

Iedzīvotāju minimālā darba alga mēnesī, EUR¹¹²

Kā redzams, 2.10. tabulā, Lielbritānijā minimālā darba alga mēnesī ir daudz augstāka nekā Latvijā. Minimālā darba alga Latvijā pēc Eurostat datiem, 4. gadu laikā paliek nemainīga, savukārt, Lielbritānijā minimālajai darba algai tiek novērota tendence pieaugt.

Latvijā uz 2012.gadu normāla darba laika ietvaros (40 stundas nedēļā) minimālā mēneša darba alga ir 200 latu apmērā, bet minimālā stundas tarifa likme - 1,189 lati. Pusaudžiem un tiem darbiniekiem, kuri ir pakļauti īpašam riskam, minimālā stundas tarifa likme ir 1,360 Ls, jo viņiem saskaņā ar Darba likumu ir atļauts strādāt tikai septiņas stundas dienā un 35 stundas nedēļā.¹¹³ Šādu lēmumu valdība pieņēma, ņemot vērā salīdzinoši nepastāvīgo ekonomisko attīstību valstī, strukturālā bezdarba riskus un atbilstoši ekonomiskajai situācijai veicamo fiskālo konsolidāciju, lai nepieļautu vispārējās valdības budžeta deficīta pieaugumu un nodrošinātu to zem 3% no IKP.¹¹⁴

Savukārt, Lielbritānijā strādājošie iedzīvotāji tiek sadalītas četrās grupās. No 2012. gada 1. oktobra stājās spēkā jaunas likmes:

1. vecumā no 21. gadiem un vairāk saņem 6,19 £ stundā;
2. no 18 līdz 20 gadu vecumam saņem 4,98 £ stundā;
3. strādājošie, kas ir jaunāki par 18. gadu vecumu saņem 3,68 £;

¹¹² Autores veidots pēc Eurostat. Minimum wages. Internets. - <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00155&plugin=0> sk. 13.05.2012.

¹¹³ LR Labklājības Ministrija. Aktualitātes. Minimālā darba alga 2012.gadā ir 200 lati mēnesī. Internets. - <http://www.lm.gov.lv/text/407> sk. 13.05.2012.

¹¹⁴ Svarīgāko ziņu kopsavilkumi un ekonomisko norišu analīze. Minimālā mēneša darba alga 2012.gadā būs 200 lati. Internets. - <http://www.ekonomika.lv/minimala-menesa-darba-alga-2012-gada-bus-200-lati/> sk. 13.05.2012.

4. mācekļi saņem 2,65 £ stundā.¹¹⁵

Pēc Latvijas Bankas valūtas kursiem uz 18.05.2012, 1£ = 0,878000 Ls.¹¹⁶ Autores veidotajā tabulā var redzēt cik daudz Ls vērtībā saņem Lielbritānijas iedzīvotāji par vienu nostrādāto stundu.

2.11. tabula

	Ls/stundā
no 21 gada un vairāk	5,43
no 18 līdz 20 gadiem	4,37
Mazāk par 18 gadiem	3,23
mācekļi	2,32

Lielbritānijas strādājošo iedzīvotāju samaksa par 1 darba stundu, Ls¹¹⁷

Analizējot vienas darba stundas tarifu likmi Latvijā un Lielbritānijā, var secināt, ka Lielbritānijā neatkarīgi no vecuma grupas, strādājošie iedzīvotāji saņem daudz vairāk nekā strādājošie iedzīvotāji Latvijā.

Pēc autores domām, minimālās mēneša darba algas paaugstināšana uzlabotu konkurētspēju tiem darba devējiem, kuri maksā nodokļus no visas darba algas, salīdzinot ar tiem, kuri maksā nodokļus no minimālās darba algas, bet pārējo izmaksā "aploksnēs".

Paaugstinot minimālo mēneša darba algu, paaugstinātos iedzīvotāju dzīves līmenis, īpaši mājāsaimniecībās ar zemākajiem ienākumiem, jo pieaugtu strādājošo darba ienākumi, tāpēc valstij būtu jātērē mazāk līdzekļu sociālās palīdzības pasākumiem un izdevumi sociālajam budžetam samazināsies. Turklāt pieaugtu pašvaldību ienākumi un palielinātos ieņēmumi valsts budžetā, jo samazinātos tās darba algas daļas izmaksa, par kuru netiek maksāti nodokļi valsts kasē.

Minimālā darba alga Latvijā, pēdējo gadu laikā ir palielinājusies, kā rezultātā vajadzētu palielināties arī vidējai darba samaksai uz vienu valsts strādājošo iedzīvotāju.

¹¹⁵ National Minimum wage rates to rise in October. Internets. - http://www.direct.gov.uk/en/N11/Newsroom/DG_201426 sk. 13.05.2012.

¹¹⁶ Latvijas Banka. Latvijas bankas noteiktie valūtu kursi. Internets. - <http://www.bank.lv/monetara-politika/valutas-kursa-politika/valutas-kursi> sk. 14.05.2012.

¹¹⁷ Autores veidots pēc Latvijas bankas noteiktiem valūtas kursiem.

2.12. tabula

Gads	1. ceturksnis	2. ceturksnis	3. ceturksnis	4. ceturksnis
2006	269	291	304	344
2007	354	386	404	446
2008	453	477	487	500
2009	470	474	456	440
2010	432	444	448	455
2011	450	463	467	475

Vidējā bruto darba samaksa Latvijā no 2006. līdz 2011. gadam¹¹⁸

Kā redzams, 2.12. tabulā ir parādīta bruto darba samaksa no 2006. gada līdz 2011. gadam. Kopš 2006. gada bruto darba samaksai bija tendence pakāpeniski pieaugt. Kopš 2006. gada ceturkšņa datiem, var secināt, ka bruto vidēja darba samaksa uz vienu iedzīvotāju pieaugusi par 131 Ls.

Pēc šiem sniegtajiem datiem var secināt, ka ir pieauguši iedzīvotāju vidējie ieņēmumi, bet apskatot visus datus kopumā varam spriest, ka ir veidojusies lielāka iedzīvotāju noslāņošanās starp tiem, kuri saņem lielākas algas un tiem, kuri turpina saņemt minimālo darba algu.

Lai arī sniegtie dati liecina, ka samaksa par padarīto darbu pieaug, tomēr Latvijā ir viens no lielākajiem nabadzīgo iedzīvotāju īpatsvaram Eiropas Savienībā (ES), liecina ES statistikas biroja „Eurostat” dati.

2.13. tabula

Iedzīvotāji, kas ir nabadzības un sociālās atstumtības riska grupā, % no kopējā iedz. skaita¹¹⁹

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Latvija	41,4	36,0	33,8	37,4	38,1	40,1
Lielbritānija	23,7	22,6	23,2	22,0	23,1	...

Kā redzams 2.13. tabulā, gan Latvijas, gan Lielbritānijas iedzīvotāji ir pakļauti nabadzības riskam. Savukārt, Latvijas rādītāji ir divreiz augstāki nekā Lielbritānijā.

¹¹⁸ CSP. Darba samaksas statistika. Internets. - <http://www.csb.gov.lv/search/node/bruto%20samaksa> sk. 12.05.2012.

¹¹⁹ Autores veidots pēc Eurostat. At-risk-of-poverty rate after social transfers by sex. Internets. - <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsisc030> sk. 11.05.2012.

Latvijā nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas pēc autores domām, kas mūsdienās dzīvo nabadzībā, vai atrodas riska grupā ir sekojoši:

- pensijas vecuma personas (īpaši sievietes un vientuļie pensionāri);
- pirmspensijas vecuma personas;
- daudzbērnu un nepilnās ģimenes;
- bērni;
- invalīdi un personas ar funkcionāliem traucējumiem;
- bezdarbnieki (īpaši ilgstošie bezdarbnieki);
- personas ar nepietiekošām, zemām vai darba tirgum neatbilstošām zināšanām un prasmēm;
- trūcīgās personas.¹²⁰

Pēc statistikas biroja metodes cilvēks tiek uzskatīts par nabadzīgu, ja to ienākumi ir mazāki par 60% no vidējiem ienākumiem viņa valstī.

Pēc autores domām, Latvijai ir ciešāk jāsadarbojās ar starptautiskām organizācijām. Piemēram, ANO, kuras tūkstošgades attīstības viens no galvenajiem izvirzītiem mērķiem, uz pusi samazināt to cilvēku īpatsvaru, kas ikdienā iztiek ar summu, kas ir mazāka par vienu dolāru. Panākt pilnīgu un produktīvu nodarbinātību, pienācīgu darbu visiem, tostarp sievietēm un jauniem cilvēkiem. Uz pusi samazināt to cilvēku īpatsvaru, kas cieš badu.¹²¹

Interesanti atzīmēt arī risinājumus, ko Eiropas Savienības iedzīvotāji uzskata par labākajiem nabadzības līmeņa mazināšanai. Visbiežāk par tādu tiek atzīta nodarbinātības veicināšana – 61% uzskata, ka, lai palīdzētu cilvēkiem izkļūt no nabadzības, viņiem ir jāpiedāvā darbs. Tas ir bijis biežāk atbalstītais risinājums visās ES valstīs. Visās trīs Baltijas valstīs uzskatu, ka par prioritāti jāatzīst nodarbinātības veicināšana, atbalstīja biežāk nekā caurmērā (Lietuvā 75%, Latvijā 74%, Igaunijā 72%). Šai sakarā interesanti atzīmēt, ka Igaunijā kā otrs biežāk minētais risinājums bijis *apmācības un kvalifikācijas celšanas piedāvājums* (54%), kamēr Lietuvā tas bijis 3. vietā (40%), bet Latvijā - 5. vietā (27%) (Vidēji ES tas bija 3. vietā un to atbalstīja 38%). Otrais ES iedzīvotāju biežāk atbalstītais risinājums – *ekonomiskās izaugsmes nodrošināšana, lai uzlabotu dzīves kvalitāti kopumā* (42%), bijis arī otrs biežāk minētais Lietuvā (63%) un Latvijā (58%), bet Igaunijā tas ierindojies

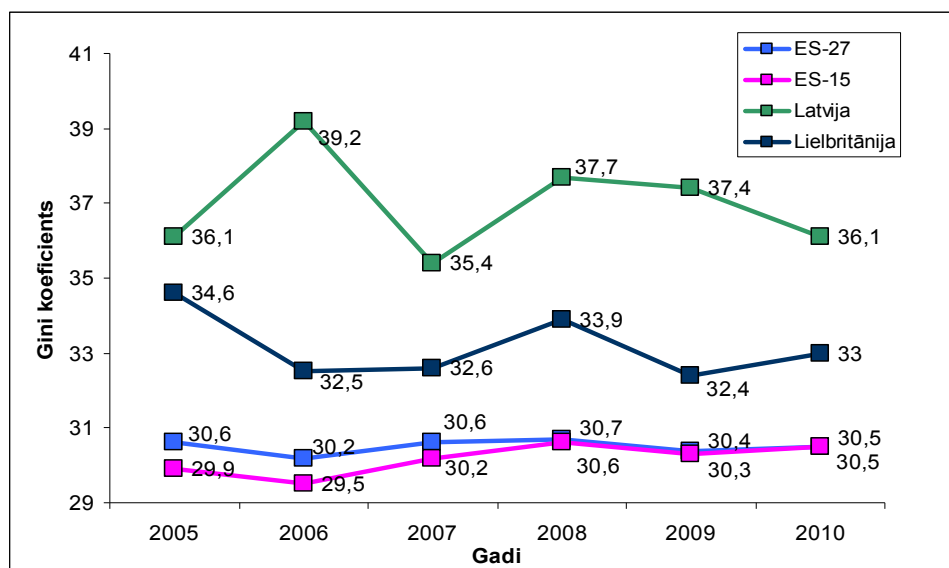
¹²⁰ LR Labklājības Ministrija. Sociālā iekļaušana. Situācijas raksturojums. Internets.- <http://www.lm.gov.lv/text/548> sk.14.05.2012

¹²¹ ANO Tūkstošgades attīstības mērķi. Internets. -<http://2015.lv/ano-tukstosgades-attistibas-merki/samazinat-nabadzibu/> sk. 13.05.2012.

3.vietā (44%). Savukārt Latvijā 3.populārākais risinājums nabadzības risināšanai bijis *pietiekama un regulāra sociālo pabalstu/pensiju celšana*, ko izvēlējās 40%. (ES kopumā, tas bija 5.vietā (32%)).¹²²

Kā jau iepriekš tika minēts, Džini koeficients ir viens no būtiskie rādītājiem ko izmanto vairākos sociālajos pētījumos par valsts iedzīvotāju dzīves līmeni. Džini koeficients, galvenokārt, mēra ienākumu nevienlīdzības sadalījumu. Koeficients ar vērtību starp 0 un 1, 0 norāda uz pilnīgu vienlīdzību, kas ir raksturojams ar vienlīdzīgu ienākuma daudzumu iedzīvotāju starpā. Šo koeficientu attēlo procentos, kur 0 ir 0%, bet 1 ir 100%, kur 1 parāda pilnīgu nevienlīdzību.¹²³

Citiem vārdiem sakot, jo lielāks ir Džini koeficients, jo lielāka ir nevienlīdzība ienākumu sadalē, pretējā gadījumā, ja tas ir mazāks, tad vienlīdzīgāk tiek sadalīti sabiedrības ienākumi. Līdz ar to autore, izmantojot *Eurostat* datus, attēloja Džini koeficienta izmaiņas kopš 2005. gada līdz 2010. gada pieejamiem datiem Latvijā un Lielbritānijā uz kopējā ES valstu kopējā Džini rādītāju fona.

2.4. att. ES valstu Džini koeficienti 2005.-2010.gados¹²⁴

¹²² **Strode. I.**, Risinājumi nabadzībai un sociālajai atstumtībai Baltijas valstīs, konference, Rīga, 27.05.2010., Internets. - http://www.europarl.lv/ressource/static/files/Konference_27052010/100524_petijums_2_.pdf, sk. 10.05.2012.

¹²³ Turpat.

¹²⁴ Autore veidots pēc Eurostat. Internets. - http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database, sk. 10.05.2012.

Kā redzams 2.4. attēlā, faktiski dati liecina, ka Latvijas ekonomiskās nevienlīdzības rādītāji ir starp augstākajiem Eiropas Savienībā. Salīdzinot Džini koeficientu Latvijā un Lielbritānijā, var secināt, ka Latvijā Džini koeficients ir augstāks nekā Lielbritānijā, bet tomēr Lielbritānijas rādītāji ir tuvu ES-27 vidējiem rādītājiem. Džini koeficienta analīzes rezultātā, var redzēt, ka visaugstākais Džini koeficients Latvijā bija 2006. gadā, kas sastādīja 39,2. Tāds rādītājs nav raksturīgs Lielbritānijai, jo Lielbritānijā augstākais Džini koeficients vērots tikai 2005. gadā, un pēc tam pakāpeniski samazinājās.

2.1.3. Darba tirgus analīze

Iedzīvotāju nodarbinātība, kā daļība kādā no ienākumu gūšanas veidiem, ir gan zināms viņu ekonomiskās aktivitātes un dzīvesveida raksturojums, gan materiālās patstāvības un sociālās drošības nosacījums. Tāpēc nodarbinātības līmenis un struktūra, kā arī to atšķirības teritorijā vai abu dzimumu un dažādu paaudžu pārstāvju vidū pieder būtiskākiem labklājības, patēriņa un arī attīstības iespēju rādītājiem. Nodarbinātības daudzveidīgie raksturojumi (ekonomiskās aktivitātes veids jeb statuss un intensitāte darba vietā, darba nozare un raksturs, sezonālitate un darba nedēļas garums u.tml.) cilvēka dzīves laikā vairākkārt mainās. Turklāt atšķirībā no citām – kopš iegūšanas brīža neatgriezeniskām personas iezīmēm (kā dzimums, piederība noteiktā gadā dzimušai paaudzei, tautība, izglītība) – nodarbinātība visās tās izpausmēs var krasi mainīties no jebkura stāvokļa uz pavisam citu, kā arī īstenoties ārpus savas dzīvesvietas un vienlaikus vairākās jomās, apvienojot studijas ar peļņas darbu, pamata un papilddarbu, algotu darbu pie darba devēja ar apmaksātu vai neapmaksātu darbu savā vai ģimenes locekļu zemnieku saimniecībā u.tml. Tas viss sarežģī nodarbināto kopskaita un dažādām kategorijām piederīgo daudzuma noteikšanu. Tāpēc dažādos avotos atkarībā no datu ieguves veida un izvēlētajiem kritērijiem katram no nodarbinātības veidiem ir atrodamas cits iesaistīto cilvēku skaits, kas ierobežo analīzes iespējas, ļaujot konstatēt tikai galvenās sakarības.¹²⁵

¹²⁵Rīgas attīstības plāna 2006.-2018. gadam apakšprojekts „Demogrāfiskā situācija un attīstības prognozes”. Internets.- http://www.rdpad.lv/uploads/rpap/att_plan_izpetes/03_demografiska_situacija_un_attistibas_proгноzes.pdf sk. 17.05.2012.

Nodarbinātība ir viens no svarīgākajiem tautsaimniecības attīstības un valsts ekonomiskās izaugsmes rādītājiem, tādēļ nodarbinātības politika ir neatņemama gan valsts, gan reģiona sociālās un ekonomiskās politikas sastāvdaļa.¹²⁶

Jāatzīmē to, ka mūsdienās viena no svarīgākajām ekonomiskajām un sociālajām problēmām jebkurā valstī ir bezdarbs. Pastāv vairāki iemesli, kāpēc bezdarbs tiek uzskatīts par sociālu un ekonomisku problēmu. Viens no iemesliem ir, ka bezdarba parādīšanās atspoguļo resursu zaudējumu ekonomikā kopumā. Ja bezdarbnieki būtu nodarbināti, tad preču un pakalpojumu ražošanas apjoms ekonomikā būtu lielāks. Valdības izdevumi bezdarbnieku pabalstiem būtu mazāki, nodokļu likmes, lai finansētu valdības izdevumus, arī būtu zemākas.¹²⁷

Bezdarbs vispirms nozīmē, ka netiek pilnībā izmantots cilvēciskais kapitāls, viens no aktīvākajiem ražošanas resursiem. Tādejādi reālais iekšzemes kopprodukts ir mazāks par potenciālo, kas samazina iedzīvotāju patēriņu daudzumu un uzņēmējiem investīciju iespējas. Pastāvot ilgstošam bezdarbam, tiek zaudētas darba iemaņas un kvalifikācija. Rodas neatgriezeniski tautsaimniecības zaudējumi lielos apmēros.¹²⁸

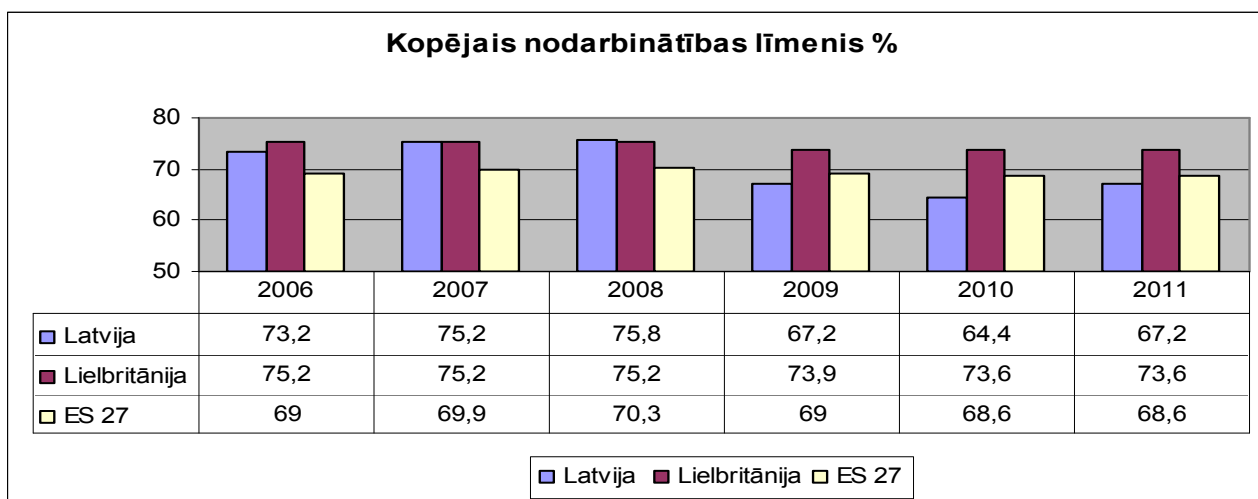
Augsts bezdarbs, kas izraisa strauju dzīves līmeņa krišanos, var izraisīt valstī ne tikai sociālo, bet arī politisko krīzi ar smagām sekām, tāpēc bezdarbs mūsdienās tiek uzskatīts par nopietnu ekonomikas problēmu, kā arī būtisku valsts ekonomikas kavējošo faktoru.

Šajā darba apakšpunktā autore analizē nodarbinātību un pretēji, bezdarbu Latvijā un Lielbritānijā, jo tas ir viens no dzīves līmeņa raksturojošajiem indikatoriem, kas, savukārt, tieši ietekmē iedzīvotāju dzīves līmeni. Lai veidotos priekšstats par nodarbinātību gan Latvijā, gan Lielbritānijā, autore, balstoties uz Eurostat datiem ir izveidojusi attēlu 2.5., kurā tiek atspoguļota kopējās nodarbinātības dinamika Latvijā un Lielbritānijā kopš 2006. gada līdz 2011 gadam.

¹²⁶ Zemgales plānošanas reģions. Nodarbinātība. Internets. -<http://www.zemgale.lv/index.php/uzmjdarbba/nodarbintba> sk. 17.05.2012.

¹²⁷ **Ādmidiņš D.** Mainīgās ārējās ekonomiskās vides ietekme uz nekustamā īpašuma tirgu Latvijā, LU zinātniskais raksts., 758 sējums, 10.lpp.

¹²⁸ **Ādmidiņš D.** Mainīgās ārējās ekonomiskās vides ietekme uz nekustamā īpašuma tirgu Latvijā, LU zinātniskais raksts., 758 sējums, 10.lpp.

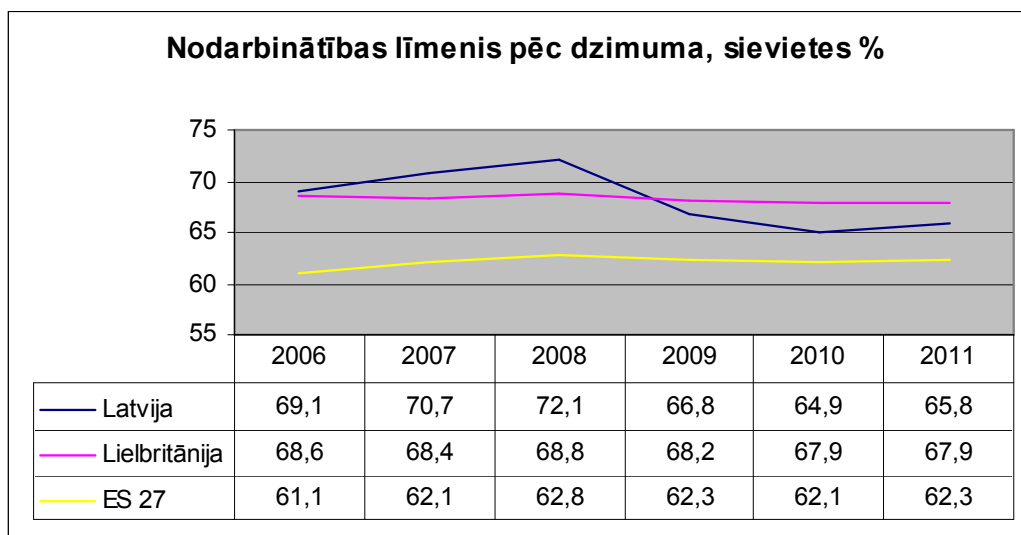
2.5. att. Kopējais nodarbinātības līmenis Latvijā, Lielbritānijā un ES-27, %¹²⁹

Kā redzams, procentuāli nodarbinātības līmenis Lielbritānijā ir daudz lielāks nekā Latvijā. Lielbritānija sešu gadu laikā ir saglabājusi augstu nodarbinātības līmeni, kas ir lielāks nekā ES-27 vidējais nodarbinātības līmenis.

Savukārt, pētot nodarbinātību Latvijā, autore konstatēja, ka krīzes iespaidā lielākā daļa Latvijā dzīvojošo ir pazaudējuši savas darba vietas, daudzi uzņēmumi bankrotējuši vai vienkārši pārtraukuši savu darbību, līdz ar to ir ievērojami samazinājies darba vietu skaits un pieaudzis bezdarba līmenis. Darba devējiem nav citas izvēles ka tikai atlaist savus darbiniekus, neņemot vērā ne darbinieka sociālo statusu, ne izglītības līmeni, ne gadiem iegūto pieredzi.

Aplūkojot bezdarbu Latvijā un Lielbritānijā laika posmā no 2006. gada līdz 2011. gadam uz kopējā ES27 datu fona, var secināt, ka bezdarba līmenim abās valstīs bija tendence pieaugt sākot ar 2007. gadu, un kas turpināja pieaugt dramatiskos tempos līdz 2010 gadam. Visaugstākais bezdarba līmenis Latvijā bija vērojams 2010. gadā, kas sasniedza 18,7%, turklāt, Lielbritānijā visaugstākais bezdarba līmenis tiek vērots 2011. gadā 8%.

¹²⁹ Eurostat. Total employment rate, Internet. - <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&code=tsdec410>, s. 26.04.2012.

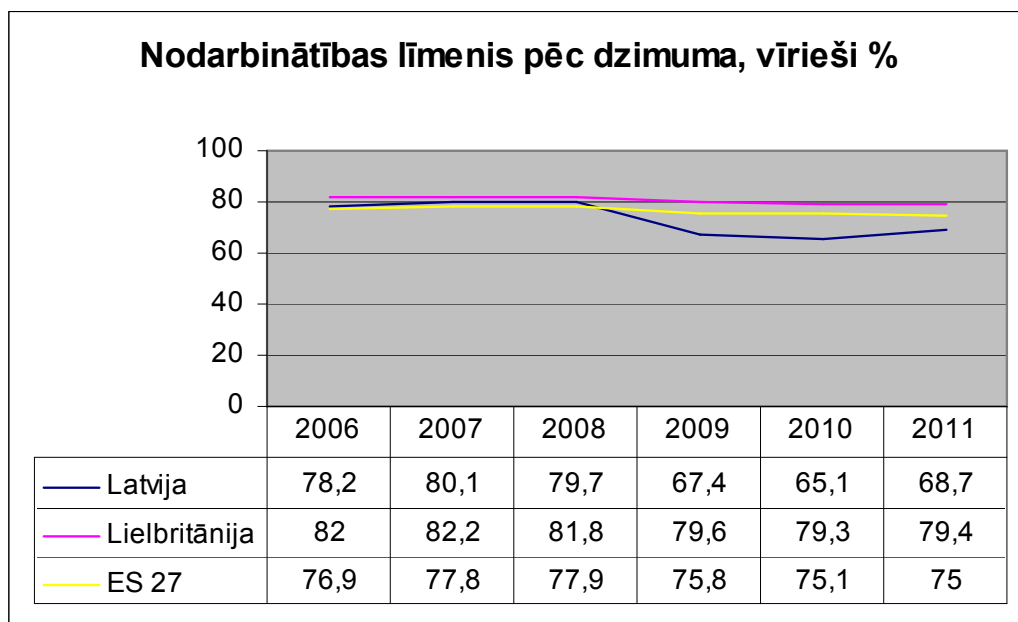
2.6. att. Nodarbinātības līmenis ES valstīs, sievietes % no iedzīvotāju kopskaita, 2006.-2011.gados¹³⁰

Salīdzinot 2006. gada rādītājus ar 2008. gada rādītājiem, 2.6. attēlā ir redzams, ka bezdarba līmenis šajā laika periodā pieauga pakāpeniski, bet jau kopš 2008. gada rādītāju pieaugums sastādīja Latvijā par 9,6%, turklāt Lielbritānijā tikai par 2%, kas galvenokārt, tiek skaidrojams ar pasaules ekonomisko un finanšu krīzes ietekmi. Visaugstākais nodarbināto sieviešu skaits Latvijā tiek vērojams 2007. un 2008. gadā, kas bija augstāks nekā ES27 vidējais līmenis, kā arī salīdzinot ar Lielbritāniju, tad Lielbritānijā šajā laikā tiek vērojams arī viens no augstākajiem rādītājiem, bet ne tik augsts kā Latvijā.

Viens no pēdējās desmitgades līdztiesības pasākumu rezultātiem ir pieaugošais sieviešu nodarbinātības līmenis, kas devis arī savu ieguldījumu kopējā ekonomikā. Tomēr sieviešu nodarbinātības līmenis joprojām ir zemāks nekā vīriešu, sieviešu nodarbinātība ir koncentrējusies tradicionāli sieviešu dominētās profesijās (pakalpojumi, veselības aprūpe, izglītība, u.c.), kur ir zemāks atalgojums, sievietes daudz biežāk kā vīrieši ir nodarbinātas nepilnu laiku un retāk ieņem vadošus amatus uzņēmumos.¹³¹

¹³⁰ Autore veidots pēc Eurostat. Employment rate, by gender, females. %, Internet. - <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&code=tsdec420>, sk. 11.04.09.

¹³¹ LR Labklājības Ministrija. Internets. - <http://www.lm.gov.lv/> sk.10.04.2012.

2.7. att. Nodarbinātības līmenis ES valstīs, vīrieši % no iedzīvotāju kopskaita, 2006.-2011.gados¹³²

Kā redzams 2.7. attēlā, Lielbritānijā, vairāk kā puse no vīriešiem ir nodarbināti. Nodarbinātības līmenis vīriešu vidū Lielbritānijā ir augstāks nekā rāda ES-27 vidējie rādītāji. Savukārt, Latvijā, augstākais vīriešu nodarbinātības rādītājs tika vērots 2007. gadā, kad tas bija sasniedzis 80,1 %. Sākot ar 2007. gadu vīriešu nodarbinātības rādītājs Latvijā pamazām cieta lejupslīdi, bet tomēr, kā rāda statistika, 2011. gadā nodarbināto vīriešu skaits %, ievērojami pieauga.

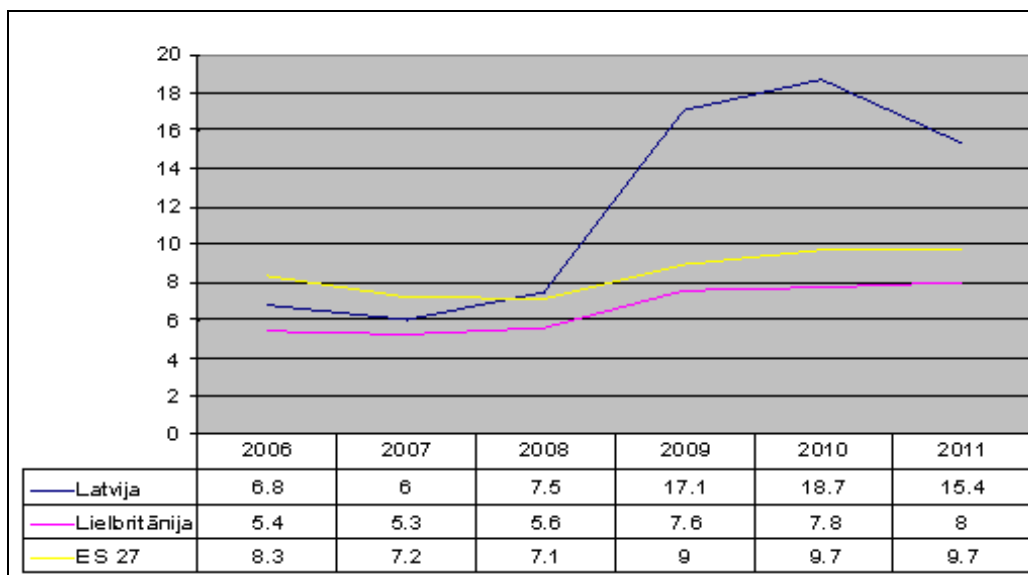
Pēc autores domām, vīrieši kas bija zaudējuši darbu krīzes laikā, varēja pārkvalificēties un atrast darbu citā nozarē.

Uz 2012. gadu, Latvija ir vienīgā Eiropas Savienības (ES) valsts, kur sievietes un vīriešu nodarbinātība ir vienādā līmenī.¹³³ Bet, tomēr ir jāgaida jaunāko statistisku datu papildinājumu, lai sekotu tālākai nodarbinātībai pēc vecuma grupas.

Savukārt, aplūkojot laika periodu Latvijā no 2006.gada līdz 2011.gadam, var secināt, ka bezdarba līmenim valstī bija tendence samazināties līdz 2007. gadam, bet pēc tam bezdarba līmenis valstī auga dramatiskos tempos sasniedzot maksimuma punktu 18,7% 2010. gadā.

¹³² Autores veidots pēc Eurostat. Unemployment rate, by gender. Internets.- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdec450> sk. 11.04.2012.

¹³³ Ziņu portāls. No ES tikai Latvijā sievietes un vīriešu nodarbinātība ir vienāda. Internets.- http://www.financenet.lv/zinas/413575-no_es_tikai_latvija_sieviesu_un_viriesu_nodarbinatiba_ir_vienada sk. 9.04.2012.

2.8. att. Kopējais bezdarba līmenis Latvijā, Lielbritānijā un ES-27 %¹³⁴

Salīdzinot 2006.gada rādītājus ar 2007.gada rādītājiem, 2.8. attēlā redzams, ka bezdarba līmenis Latvijā šajā laika periodā ir samazinājies par 0,8%, un 2007. gadā bezdarba līmenis bija 6,0%, kas ir viszemākais rādītājs Latvijā laika periodā no 2006. gada līdz 2011.gadam. Bezdarba līmenis Latvijā sāka nepārtraukti augt kopš 2008. gada. Visaugstākais bezdarba līmenis reģistrēts 2010.gadā, kurš bija sasniedzis 18,7%, kas skaidrojams ar vispārējo finanšu un ekonomisko krīzi. Ekonomiskās krīzes dēļ ir cietušas vairākas nozares. Tiek slēgtas rūpnīcas, kā arī bankrotēja liels uzņēmumu skaits, kas noveda pie darbinieku masu atlaišanas.

Šobrīd bezdarba līmenis Latvijā pakāpeniski samazinās, bet tomēr paliekot augstam, par ko liecina statistikas dati. 2011. gadā reģistrētais bezdarba līmenis Latvijā bija 15,4%, kas, savukārt, ir salīdzinoši zemāks nekā 2010. gadā. Pēc NVA operatīviem datiem, reģistrētā bezdarba līmenis valstī 2012.gada 15.janvārī bija 11,6% no ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaita, kas salīdzinājumā ar 2011.gada 31.decembri palielinājies par 0,1 procenta punktu.¹³⁵

Savukārt, Lielbritānijā viszemākais bezdarba līmenis vērojams 2007. gadā, kā rāda statistika 5,3%. Visaugstākais bezdarba līmenis reģistrēts 2011. gadā, kas bija pieaudzis līdz 8%.

¹³⁴ Autore veidots pēc Eurostat. Unemployment rate, by sex.

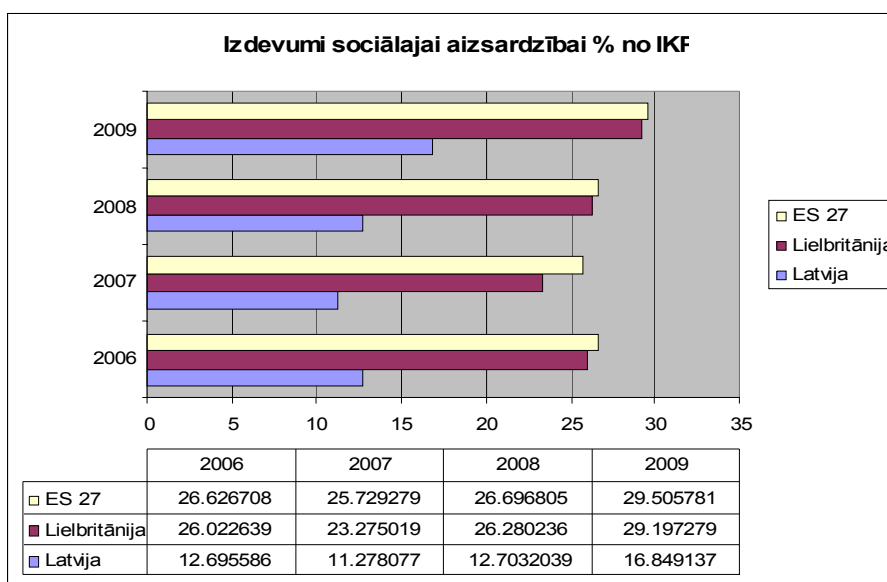
Internets. - <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdec450> sk. 11.04.2012.

¹³⁵ Operatīvie dati: reģistrētā bezdarba līmenis 2012.gada 15.janvārī - 11,6%. NVA. Internets. - <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=&mid=2&txt=2638> sk. 11.04.2012.

2.2. Valsts iedzīvotāju sociālās aizsardzības finansēšanas novērtējums

Sociālās politikas nepieciešamība ir jūtama ar katru dienu arvien vairāk. Pamatojums tam ir iedzīvotāju dzīves apstākļu uzlabošanas iespējas. Sociālā politika, galvenokārt, ietver sevī pasākumu kopumu, iedzīvotāju dzīves līmeņa uzlabošanai. Sociālās politikas pakļautībā ir vairākas jomas kā, darbs, izglītība, ģimenes un citi sociālie jautājumi u.c.

Līdz ar to šajā apakšnodaļā autore analizē Latvijas un Lielbritānija izdevumus no valsts budžeta to iedzīvotāju sociālajai aizsardzībai.

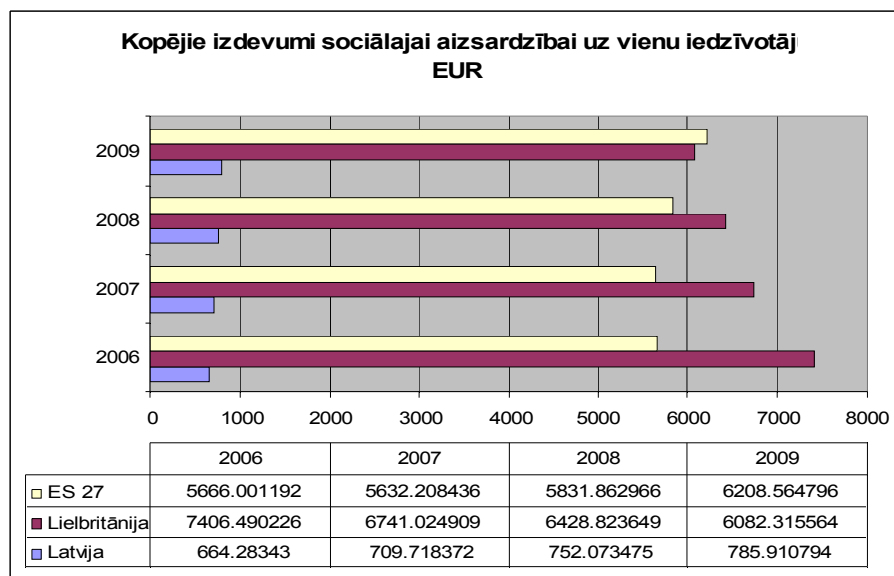

2.9. att. Izdevumi sociālajai aizsardzībai % no IKP¹³⁶

Kā redzams 2.9. attēlā, Lielbritānijas izdevumi sociālai aizsardzībai tuvojas ES -27 vidējam līmenim. Savukārt, Latvijas izdevumi iedzīvotāju sociālai aizsardzībai ir divreiz mazāki. Tomēr, var redzēt, ka Latvijas izdevumi sociālai aizsardzībai ir lielāki nekā tie bija 2006. gadā. Savukārt, var secināt ka, ar 2009. gadu izdevumi sociālajai aizsardzībai ievērojamipieauga. Valsts izdevumi sociālai aizsardzībai, galvenokārt, nozīmē līdzekļu piešķiršana sociāliem pabalstiem. Latvijā, saskaņā ar LR Labklājības ministrijas publicēto informāciju, 2012. gadā bērna piedzimšanas

¹³⁶ Autores veidots pēc Eurostat. Expenditure on social protection % of GDP. Pieejams: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00098&plugin=1sk>. 5.04.2012.

pabalsts sastāda 296 Ls, ģimenes pabalsts – 8 Ls mēnesī, bērna invalīda kopšanas pabalsts – 150ls mēnesī u.c.¹³⁷

2.10 att. Kopējie izdevumi sociālai aizsardzībai uz vienu iedzīvotāju gadā, EUR¹³⁸

Kā redzams 2.10. attēlā, pēc Eurostat datiem, autore ir izveidojusi attēlu, kurā var redzēt gan vizuāli, gan skaitliski, cik daudz katra valsts tērē izdevumus uz vienu iedzīvotāju to sociālai aizsardzībai.

Pēc attēlā atspoguļotiem skaitliskiem datiem, autore secina ka Latvijā izdevumi sociālai aizsardzībai uz vienu iedzīvotāju ir niecīgi, salīdzinājumā ar Lielbritāniju. Latvijas iedzīvotāju pabastu apjoms gadā nepārsniedz 1000 EUR, tomēr tajā pat laikā Lielbritānijā uz 2009. gadu izdevumi sociālai aizsardzībai pārsniedza 6000 EUR gadā. Var redzēt ka Lielbritānijas izdevumi sociālai aizsardzībai uz vienu iedzīvotāju pārsniedz ES-27 valstu vidējos rādītājus. Līdz ar secināms, ka Lielbritānijas valsts iedzīvotāji ir vairāk sociāli aizsargāti nekā Latvijas iedzīvotāji.

¹³⁷ LR Labklājības Ministrija. Pabalsti, to apmēri 2012. gadā. Internets.- <http://www.lm.gov.lv/news/id/2435> sk,19.05.2012.

¹³⁸ Autore veidots pēc Eurostat. Total expenditure on social protection per head of population. Internets.- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00099&plugin=1> sk. 5.04.2012.

Kopējie izdevumi sociālajiem pabalstiem %, no kopējiem izdevumiem sociālajai politikai.¹³⁹

	2006	2007	2008	2009
<i>Latvija</i>	97.382766	97.379960	98.150982	98.711312 p
<i>Lielbritānija</i>	98.142408	95.817926 p	96.219774 p	96.462822 p
<i>ES 27</i>	96.370563	95.957733 p	96.025089 p	96.132407 p

P – prognoze

Kā redzams 2.14. tabulā, no valsts budžeta gan Latvija, gan Lielbritānija patērē gandrīz 100% sociālajiem pabalstiem no kopējiem izdevumiem sociālajai politikai. 2009. gadā Latvijā izdevumu īpatsvars bija pat lielāks nekā Lielbritānijā.

Jāpiemin arī to, ka nacionālā veselības aprūpe ir plaša koncepcija, kuru īsteno dažādi, jo katras valsts veselības aprūpes sistēma ir unikālo noteikumu produkts, starp kuriem var norādīt valsts vēsturi, politiku, nacionālo raksturu utt.

Veselības aprūpes sistēmas darbības mērķis ir nodrošināt ilgtspējīgu valsts izaugsmi un konkurētspēju. Veiksmīgi organizēta un pietiekami finansēta veselības aprūpe to panāk divos galvenajos veidos: samazinot saslimstību un mirstību un radot zināmu drošības izjūtu un motivāciju maksāt nodokļus. Ne velti Eiropas Komisija (EK) uzsver, ka veselības aprūpe ir viena no nozīmīgākajām Eiropas Savienības (ES) ekonomikas nozarēm.¹⁴⁰

Maikls Taners (Michael Tanner)¹⁴¹, izdala viena maksātāja valsts veselības aprūpe sistēmas (angl. single-Payer Sstems) un uz nodarbinātību balstītas sistēmas (angl. Employment-Based Systems).

Pirmās sistēmas ietvaros valsts maksā par visu iedzīvotāju veselības aprūpi. Tā saņem nodokļus, administrē veselības aprūpes piegādi, un maksā tieši veselības aprūpes sniedzējiem. Šeit valsts izdala budžeta daļu veselības aprūpei, pieņemot lēmumu, kādu budžeta daļu

¹³⁹ Autores veidots pēc Eurostat. Eurostat. Total expenditure on social benefits. Internets.- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00102&plugin=1> sk. 5.04.2012.

¹⁴⁰ Žurnāls ārstiem un farmaceitiem. Veselības aprūpes sistēma. Latvijas veselības aprūpe mītos un realitātē. Internets. -<http://www.doctus.lv/2011/10/latvijas-veselibas-aprupe-mitos-un-realitate> sk.7.04.2012.

¹⁴¹ **Tanner M.** The Grass Is Not Always Greene: A Look at National Health Care Systems Around the World, Policy Analysis Nr. 613, March 18, 2008, pp. 48, Internet. - <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-613.pdf>, s. 10.05.2012.

nepieciešams izdalīt veselības aprūpei, un noteic veselības aprūpes sniedzēju cenas vai kompensāciju likmes.

Otrā veida sistēmas ir valstīs, kuras prasa no darba devējiem nodrošināt darba ņēmēju, izmantojot veselības apdrošināšanu, bieži caur daļēji privātām “slimokasēm” (angl. quasi-private “sickness funds”).¹⁴²

Pārvaldāmas konkurences (angl. managed competition) ietvaros veselības aprūpe pakalpojumus sniedz privātās iestādes, bet zem stingras valsts kontroles un regulācijas.

Lielbritānijas Nacionālais veselības dienests (angl. National Health Service, NHS) ir augsti centralizēta viena maksātāja veselības aprūpes sistēma. Valdība maksā tieši par veselības aprūpi un finansē sistēmu no nodokļu ieņēmumiem. Izņemot nenozīmīgas piemaksas par receptēm, zobu ārstēšanu, un optiku, pacientiem nav tiešu maksājumu. Lielākais skaits ārstu un māsu ir valsts ierēdņi. Vairāku gadu laikā Lielbritānijas veselības aizsardzības politika fokusējās uz izdevumu kontroli un guva panākumus, tērējot veselības aprūpei tikai 7,5% no IKP.¹⁴³

Kaut arī sistēma turpinā sastoopies ar nozīmīgu finanšu slodzi. Tā 2006.gadā NHS sastopās ar £700 milj. deficītu saskaņā ar Lielbritānijas valsts iestāžu statistiskajiem datiem un tas ir neskatoties uz NHS budžeta pieaugumu par £43 miljrd. 2003.-2007.gadu laikā. Pēc prognozēm NHS izdevumi trīskāršosies līdz 2025.gadam, lai saglabāt esošu pakalpojumu līmeni.

Viena no galvenajām Lielbritānijas veselības aprūpes problēmām ir gaidīšanas saraksti. To pašu var pamanīt arī Latvijā, ka pie ārsta vajag pierakstīties mēnesi iepriekš.

Piemēram, vēža slimnieki var gaidīt līdz 8 mēnešiem, lai saņemtu ārstēšanu, kas nozīmīgi paaugstinās pacientu riskus. Šīs problēmas risināšana turpinās ar dažādu projektu īstenošanu, taču nozīmīgi uzlabojumi nebija sasniegti.

Lielbritānijā arī darbojas augošā privāta veselības aprūpes sistēma – 10% iedzīvotāju ir privāta veselības apdrošināšana.¹⁴⁴

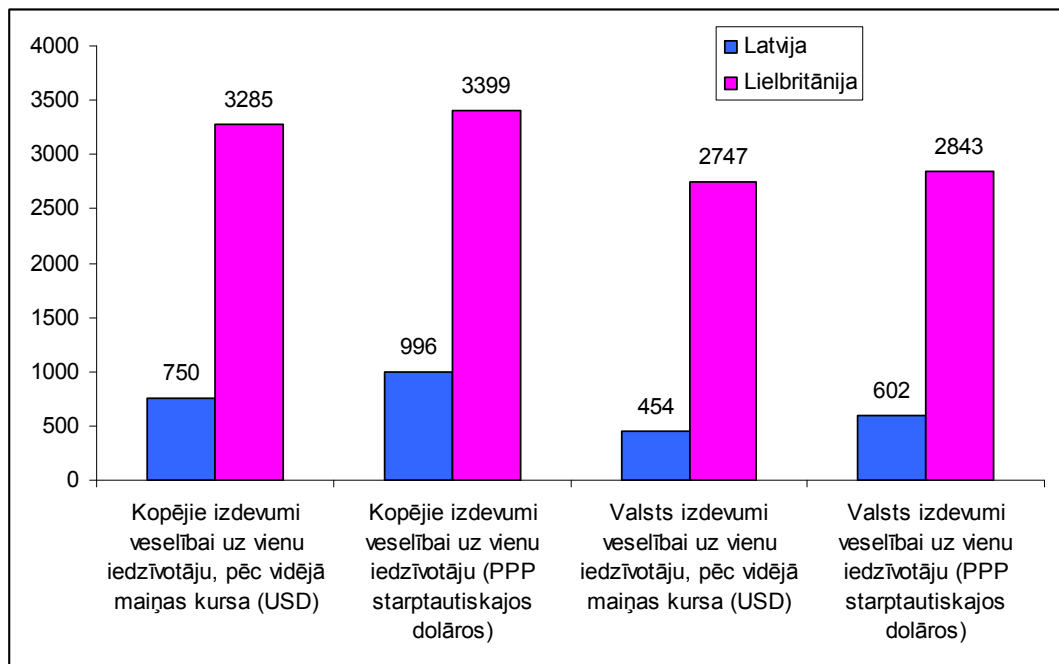
Savukārt, analizējot iepriekš minēto, autore secina, ka Latvijā iedzīvotāji maksā ne tikai par zobu ārstēšanu, optiku, bet par visām veselības aprūpes procedūrām, tajā skaitā par ārsta apmeklējumu.

¹⁴² **Tanner M.** The Grass Is Not Always Greene: A Look at National Health Care Systems Around the World, Policy Analysis Nr. 613, March 18, 2008, pp. 48, Internet. - <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-613.pdf>, s. 10.05.2012.

¹⁴³ OECD Health Data 2007: Statistics and Indicators for 30 Countries, OECD, quoted in Tanner M. The Grass Is Not Always Greene: A Look at National Health Care Systems Around the World, Policy Analysis Nr. 613, March 18, 2008, pp. 48, Internet. - <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-613.pdf>, s. 10.05.2012.

¹⁴⁴ **Tanner M.** The Grass Is Not Always Greene: A Look at National Health Care Systems Around the World, Policy Analysis Nr. 613, March 18, 2008, pp. 48, Internet. - <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-613.pdf>, s. 10.05.2012.

. Valsts valdībai ir jāizdomās par valsts iedzīvotājiem, par to veselību. Tā ir pieejama katram valsts iedzīvotājam, bet ne katrs valsts iedzīvotājs var atļauties maksāt par dārgām veselības izmeklēšanas procedūrām.

2.11. att. Izdevumi veselībai uz vienu iedzīvotāju Latvijā un Lielbritānijā, USD un PPP starptautiskajos dolāros, 2009.gads¹⁴⁵

Kā redzams 2.11. attēlā, Lielbritānijas izdevumi veselībai uz vienu iedzīvotāju būtiski atšķiras no Latvijas izdevumiem. Pēc pieejamiem datiem, var secināt, ka Latvijas izdevumi veselībai irniecīgi.

	Latvija	Liebritānija
Sociālās drošības izdevumi veselībai, % no valsts izdevumiem veselībai	0	0
Skaidras naudas norēķini, % no visiem privātiem izdevumiem veselībai	97,3	62
Kopējie izdevumi veselībai, % no IKP	6,6	9,8

¹⁴⁵ WHO data Repository, Health systems, Internet. –Pieejams: <http://apps.who.int/ghodata/#>, s. 30.04.2012.

Privātie izdevumi veselībai, % kopējiem izdevumiem veselībai	38,4	15,9
Valsts pārvaldes izdevumi veselībai, % no kopējie izdevumiem veselībai	61,6	84,1
Valsts pārvaldes izdevumi veselībai, % no kopējie valsts pārvaldes izdevumiem	9,2	16
Ārējie resursi veselībai, % no kopējie izdevumiem veselībai	0	0
Privātie priekšapmaksas plāni, % no privātiem izdevumiem veselībai	2,1	6,5

2.15. Latvijas un Liebritānijas izdevumu veselībai struktūra, %, 2009.gads¹⁴⁶

Pēc 2.15. autores veidotas tabulas, autore secina, ka Lielbritānijas izdevumi veselībai ir daudz lielāki nekā Latvijā, to var pamatot ar to, ka Lielbritānijā iedzīvotāju veselības jautājums tiek uzskatāms par prioritāru. Valsts rūpējās par savu iedzīvotāju veselību.

Eiropas Savienībā par veselības aprūpes un sociālās aizsardzības sistēmu plānošanu, finansēšanu un vadību ir atbildīgas dalībvalstis. Patlaban visas dalībvalstu veselības aprūpes sistēmas saskaras ar jaunām problēmām, ko galvenokārt rada sabiedrības novecošana un pieaugošās pacientu prasības. Lai rastu risinājumu šīm problēmām, Eiropas Savienība ierosina saskaņotus modernizēšanas pasākumus. Atbalstot dalībvalstu sistēmu reformēšanu, Eiropas Savienība iesaka trīs vienlaicīgi īstenojamus ilgtermiņa mērķus dalībvalstu aprūpes sistēmām:

- 1) nodrošināt, ka veselības aprūpes un sociālie pakalpojumi ir viegli pieejami;
- 2) uzlabot aprūpes kvalitāti;
- 3) nodrošināt finansēšanas ilgtspēju.¹⁴⁷

Pēc iepriekš minētā, autore uzskata ka Latvijas valsts Labklājības ministrija ir jāpievērš lielāku uzmanību veselības jautājumam un jāseko līdzi ES ilgtermiņa mērķa norisei un izpildes kārtībai valstī, regulāri sniedzot informāciju par paveikto.

¹⁴⁶ WHO data Repository, Health systems, Internet. - <http://apps.who.int/ghodata/#>, s. 30.04.2012.

¹⁴⁷ Veselība ES. Veselības aprūpe ilgtermiņā. Internets. - http://ec.europa.eu/health-eu/care_for_me/long_term_care/index_lv.htm sk. 17.05.2012.

3. LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU DZĪVES LĪMEŅA NOVĒRTĒJUMS

Pasaules finanšu un ekonomikas krīze, kas bija aizsākusies kopš 2008. gada, vēl joprojām ietekmē vairāku pasaules valstu ekonomisko stāvokli, ka arī šo valstu iedzīvotāju labklājību. Tomēr vairākām pasaules valstīm izdevās realizēt strauju „atveseļošanas” procesu, arī Latvijas ekonomiskās izaugsmes indikatori un galvenie rādītāji liecina par nelielu izaugsmi salīdzinot ar augstāk minēto dziļu recesiju. Bet, beskatoties uz šo, Latvijas ekonomiskais stāvoklis uz doto brīdi nav stabils, kā tas bija vērojams desmit gadus atpakaļ, kad tika vērota ekonomiskā izaugsme. Acīmredzams, krīzes laikos liela daļa Latvijas iedzīvotāju bija atlaisti no darba, kas noveda pie ekonomiskajiem zaudējumiem. Tie vairs nesaņem algu, kura bija paredzēta dzīves līmeņa nodrošināšanai un tie neredz perspektīvu palikt valstī. Līdz ar to tiek vērojama tendence iedzīvotāju vidū doties uz ārzemēm labākas dzīves meklējumos.

Droši vien katram no mums ir draugi, kolēģi vai arī radnieki, kas jau ir aizbraukuši uz citām valstīm, bet pārējie cerot uz dzīves uzlabošanu nākotnē, cenšas „izdzīvot” savā dzimtenē. Apskatot reālo situāciju Latvijas iedzīvotāju dzīves līmeņa jautājumā, autore konstatēja, ka mūsdienās ir acīmredzams, ka iedzīvotāju dzīves līmenis ir pasliktinājies. Šī iemesla dēļ, šajā nodaļā autore veica pētījumu, kura rezultātā, vēlas noskaidrot Latvijas iedzīvotāju viedokli par viņu dzīves līmeņa izmaiņām un nākotnes perspektīvu.

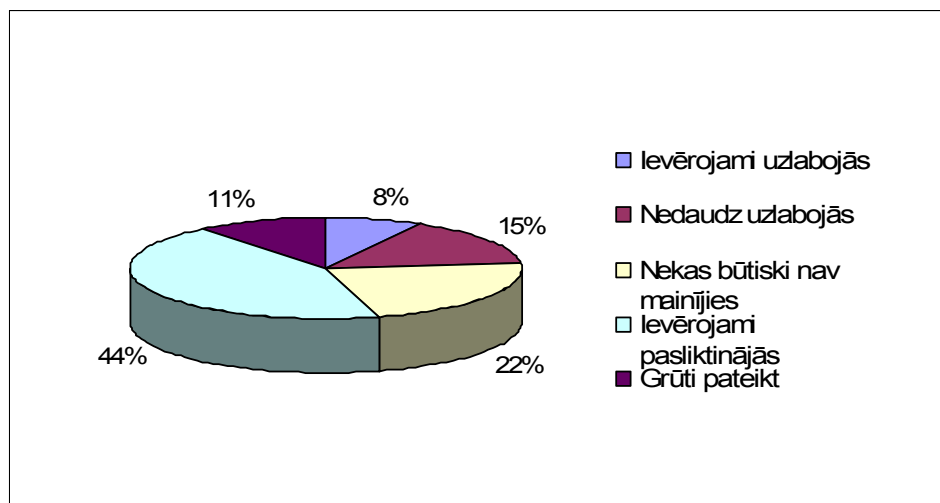
Pētījumā veikšanas laikā tika pielietota aptaujas metode. Pētījuma uzdevums ir izstrādāt aptaujas anketu. Anketas tika nodotas respondentiem un apkopotas. Aptaujas norises laiks ir viens mēnesis no 01.03.2012.-01.04.2012.

Kopumā pētījumā piedalījās 112 respondenti. Par mērķa grupu tiek izvēlēti studenti, iedalot tos 3. vecumā grupās, līdz 20. gadu vecumam, no 21.-25. gadiem un studenti, kam ir vairāk par 25. gadiem. Apkopojot aptaujas datus tiek noskaidrots, ka aptaujā ir piedalījušies, 52% (vecuma grupā no 21.-25. gadiem), 31% (vecuma grupā virs 25. gadiem) un 17% (vecuma grupā līdz 20 gadiem). 62% no respondentu kopskaita ir sievietes un 38% ir vīrieši. Apkopojot datus par respondentu vecumu un dzimumu, pētījuma autore noskaidroja respondentu ģimenes stāvokli. 56% no kopējā respondentu kopskaita nav precējušies, savukārt, 44% respondentu ir atzīmējuši, ka ir precējušies vai arī saderinājušies.

Nobeigumā, autore, apkopojot visas atbildes uz dotiem jautājumiem, piedāvā priekšlikumus valsts valdībai, kurus būtu jāņem vērā izstrādājot valsts sociālo politiku nākotnē.

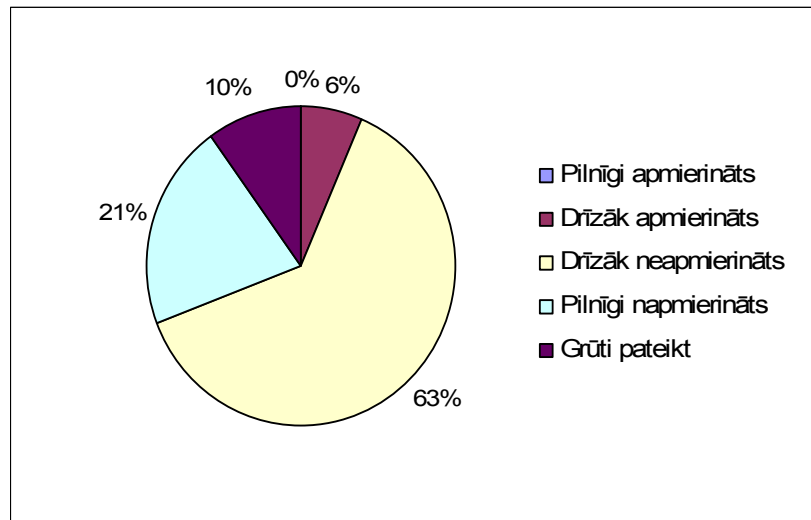
Neskatoties uz to, ka atbildes ir dažādas un respondentu atbildes vairākos jautājumos atšķīrās, taču autore uzskata, ka iedzīvotāju dzīves līmenis Lielbritānijā ir augstāks nekā Latvijā, līdz ar to migrācijas problēma ir viena no aktuālākajām Latvijā mūsdienās.

Kā pirmo savā pētījumā, autore centās noskaidrot kā ir mainījusies respondentu dzīve pēdējo desmit gadu laikā. Jo kā jau iepriekš tika minēts, pēdējos gados ir notikušas pārmaiņas gan ekonomikā, gan politikā un sociālajā vidē.

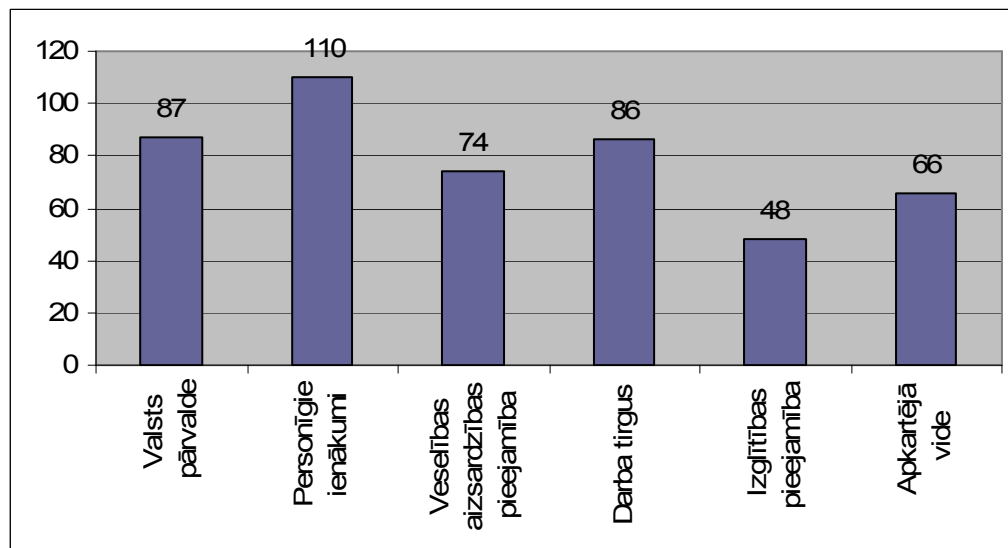
3.1. att. Kā ir mainījusies Jūsu dzīve pēdējo desmit gadu laikā?

Apkopojot datus, autore secināja, ka 44% respondentu, kas sastāda gandrīz pusi no aptaujāto respondentu kopskaita, ir atzīmējuši, ka to dzīve pēdējo desmit gadu laikā ir pasliktinājusies, savukārt, 22% ir atbildējuši, ka nekas būtiski nav mainījies. Tomēr ir arī respondenti, kuru dzīve ir ievērojami uzlabojusies, bet šo respondentu skaits procentuāli ir salīdzinoši mazs, tikai 8% no respondentu kopskaita uzskata, ka to dzīve ir uzlabojusies. 15% no respondentiem bija atzīmējuši, ka viņu dzīves līmenis nedaudz uzlabojies. Savukārt, 11% bija grūti pateikt vai viņu dzīve ir uzlabojusies vai arī pasliktinājusies desmit gadu laikā droši vien, pēc autores domām, tad nekas nav būtiski mainījies, vai arī šajā laika periodā ir notikušas gan uzlabojumi dzīvē, gan arī pretēji, piedzīvotas neveiksmes.

3.2. att. Vai Jūs esat apmierināts/-a ar savu un savas ģimenes dzīves līmeni Latvijā?

Kā redzams 3.2. attēlā, lielākais respondentu skaits drīzāk ir neapmierināts ar savu un savas ģimenes dzīves līmeni Latvijā. 21% no respondentu kopskaita ir pilnīgi neapmierināti. 10% ir atzīmējuši, ka viņiem ir grūti pateikt. Savukārt, neviens respondents nebija atzīmējis piedāvāto atbildi ka ir pilnīgi apmierināts ar dzīvi Latvijā.

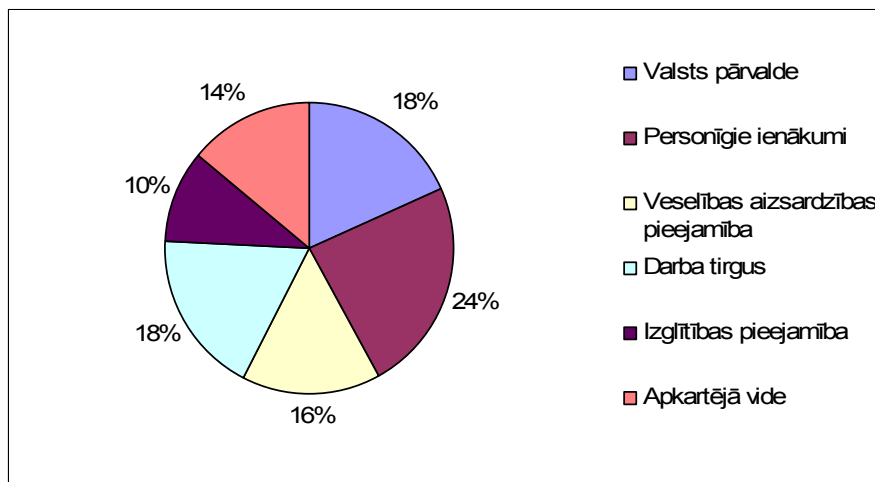
3.3. att. Kas, Jūsaprāt, visvairāk ietekmē iedzīvotāju dzīves līmeni mūsdienās?

Kā jau tika minēts iepriekš, aptaujas mērķa grupa ir studenti, līdz ar to autore grib noskaidrot tieši studentu viedokli, kas viņuprāt šķiet visbūtiskākais, kas var ietekmēt cilvēku dzīves līmeni. Uz šo anketas jautājumu, respondents varēja atzīmēt vairākas atbildes. Apkopojot datus, autore secina, ka katrs respondents, kā galveno iedzīvotāju dzīves līmeņa ietekmējošo faktoru ir atzīmējis tieši personīgos ienākumus, jo to nekad nevar būt pa daudz. Pēc autores domām, tāds rezultāts skaidrojams ar to, ka ne vienmēr studenti var apvienot mācības ar darbu, vai arī pretēji, bieži vien studenti nevar atrast darbu, kas atbilstu izglītībai. Spriežot pēc autores pieredzes, bieži vien darba devēji nevēlas pieņemt darbā studentus, jo tiem nav pietiekama pieredze, līdz ar to, būtiski ir tas, ka pašlaik vairākās augstskolās, mācību laikā, studentiem ir jāstrādā praksi, piemēram, bankā vai citā uzņēmumā, lai veidotos priekšstats par notiekošiem procesiem dotajā nozarē, līdz ar to iepazīties ar darba uzdevumiem, dokumentāciju, to izpildes kārtību, gūstot pieredzi, kas noderēs iekārtojoties darbā tuvākajā laikā vai arī nākotnē. Bieži vien gadās, ka studenti ir spiesti strādāt maz atalgotu darbu, lai būtu nauda iztikai un lai varētu samaksāt par studijām. No tā izriet arī tas, ka lielākais respondentu skaits par vienu no galvenajiem ietekmējošajiem dzīves līmeni faktoriem ir atzīmējuši darba tirgu. Bieži vien darba piedāvājumus publicē augstskolas interneta mājas lapā, vai arī citos interneta portālos ar norādi, darba piedāvājumi studentiem. Pēc autores pieredzes, vakanču skaits nav sastopams liels, bet tomēr, ikvienam ir iespēja kandidēt uz piedāvāto darba vakanci. Iekārtojoties darbā neviens neapsola augstu atalgojumu tuvākajā laikā, bet tomēr pastāv karjeras izaugsmes iespēja.

Valsts pārvalde arī ir uzskatāma par iedzīvotāju dzīves līmeņa ietekmējošo faktoru. 87% respondentu ir atzīmējuši doto atbildes variantu. Pēc autores domām, tas ir izskaidrojams ar to, ka valsts pārvaldei ir jānosaka mērķi un stratēģiju pēc kuras vadīties, lai rezultātā sekmētu turpmāko valsts attīstību, jo kā jau zināms valsts pārvalde ir cieši saistīta ar notiekošiem sociāliem, kā arī politiskiem procesiem valstī. Valsts ir atkarīga no tās iedzīvotājiem, savukārt, iedzīvotāji ir atkarīgi no savas valsts.

Apkopojot aptaujas datus ir secināts arī tas, ka liela loma un ietekme ir veselības aizsardzības pieejamībai. Savukārt, izglītības pieejamību un apkārtējās vides faktoru ir atzīmējuši samērā maz respondenti. Izglītības pieejamība atzīmēja daudz mazāk respondentu, jo viņi paši ir studenti, kas mācās augstskolā, vienīgais kas satrauc studentus ir tas, ka izglītība mūsdienās ir ļoti dārga un budžetu vietu skaits ir mazs. Līdz ar to, daļa no studentiem ir spiesti ņemt kredītus bankās, lai apmaksātu studijas. Pēc autores pieredzes ir secināms, ka lielāka daļa no studentiem dosies uz ārzemēm, kur studiju maksa ir vai nu lētāka, vai arī bezmaksas, kā, piemēram, Dānijā,

Lielbritānijā, Norvēģijā un citās valstīs. Savukārt, cilvēkam ir nepieciešamība pēc skābekļa, ūdens, uzturvielām, mājokļa un apģērba u.c., līdz ar to apkārtējās apkārtējas vides faktors ir viens no būtiskākajiem.

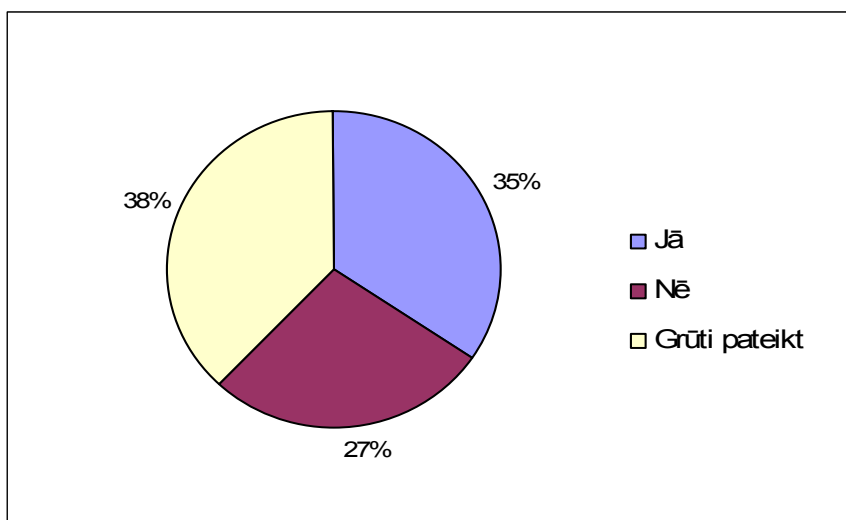
3.4. att. Iedzīvotāju dzīves līmeni ietekmējošie faktori, %

Kā redzams 3.4. attēlā, 27% respondenti uzskata, ka nozīmīgākais faktors, kas ietekmē dzīves līmeni ir personīgie ienākumi, tas ir vai nu darba alga, vai arī nauda, ko dod vecāki. Tam seko darba tirgus (20%), valsts pārvalde (20%), veselības aizsardzības pieejamība (17%), apkārtējā vide (14%), izglītības pieejamība (11%).

Pēc autores pieredzes, lielāko studentu daļu šobrīd satrauc viņu nākotne, līdz ar to autore vēlas noskaidrot cik daudz no respondentiem plāno braukt uz ārzemēm.

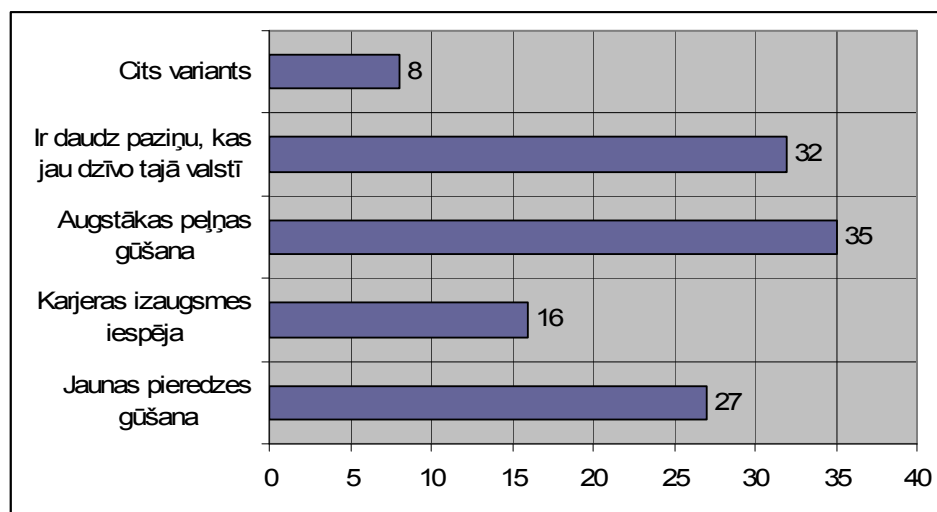
Pieredze rāda, ka daudzi no respondentiem iepriekš brauca studēt uz ārzemēm piedaloties apmaiņas programmā kā, piemēram, ļoti populāra ir *Erasmus* studiju apmaiņu programma, kas, savukārt, ir daļa no ES Mūžizglītības programmas (Lifelong Learning Programme 2007-2013).¹⁴⁸

¹⁴⁸ Koledžas Latvijā. Studentu apmaiņas programmas. Internets.- <http://www.koledža.lv/eiropas-koledzas/studentu-apmainas-programmas.html> sk. 19.05.2012.

3.5. att. Vai Jūs šobrīd apsverat iespēju braukt uz ārzemēm labākas dzīves meklējumos?

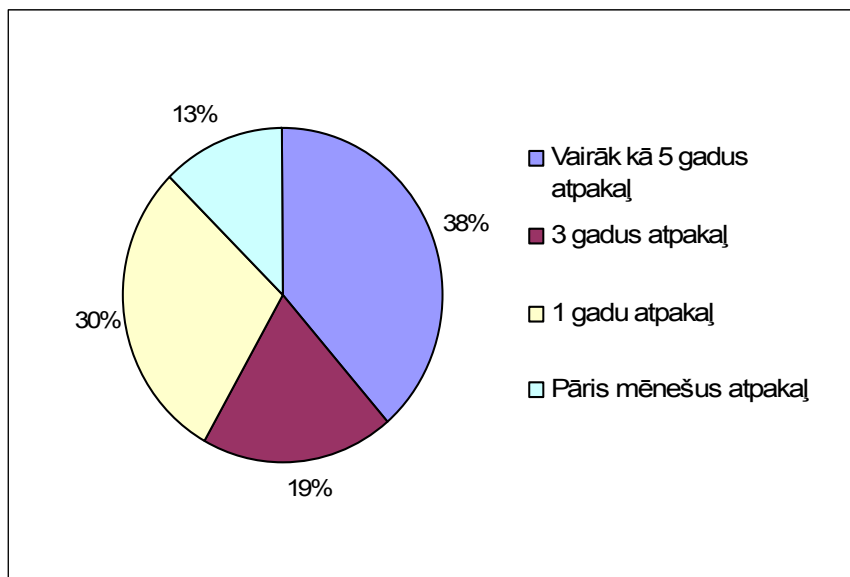
3.5. attēlā redzams, ka lielākam respondentu skaitam pašlaik ir grūti atbildēt uz šo jautājumu. Autore uzskata, ka tas ir skaidrojams, galvenokārt, ar to, ka ievērojama respondentu daļa pašlaik vēl turpina studēt augstskolā līdz ar to arī nevar prognozēt kā var mainīties viņu rīcība pabeidzot studijas. Tomēr 35% no respondentiem ir pārliecināti, ka nemainīs savu viedokli un plānus pēc studiju beigām doties uz ārzemēm, jo saskata tur lielāku perspektīvu. 27% no kopēja respondentu kopskaita ir atbildējuši, ka nekur nebrauks.

3.6. att. Kuri no faktoriem varētu ietekmēt Jūsu lēmumu pieņemšanu braukt uz ārzemēm?

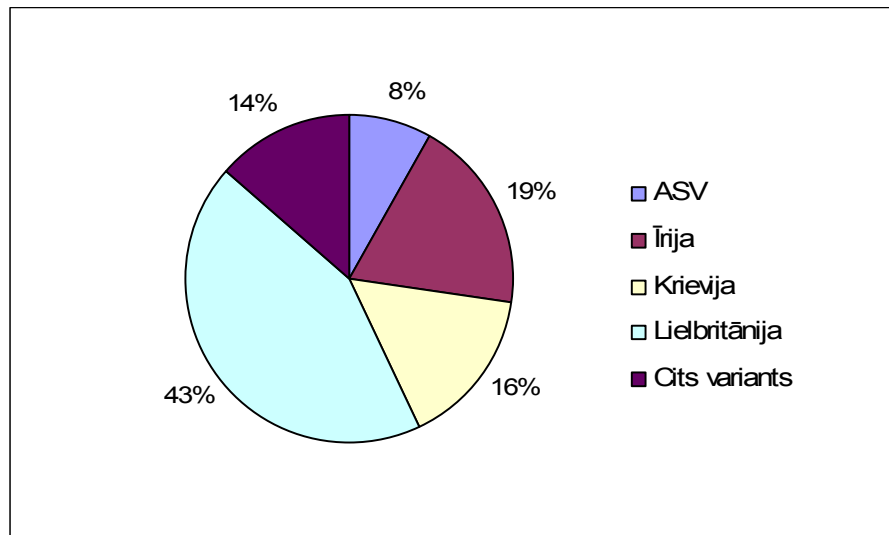
Kā redzams 3.6. attēlā, lielākais respondentu skaits ir atzīmējuši faktoru, augstākās peļņas gūšana, to bija atzīmējuši 35 respondenti. Savukārt, daudzi vēlas braukt pie paziņām vai arī pieredzes gūšanas dēļ un 27 respondenti dod priekšroku pieredzes gūšanai.

Uz jautājumu „Vai Jūsu draugu un paziņu lokā ir personas, kuras ir aizbraukušas uz ārzemēm?”. 80% no respondentiem ir atbildējuši, ka ir draugi un paziņas, kas aizbrauca uz ārzemēm.

3.7 att. Apmēram pirms cik ilga laika viņš bija aizbraucis?

88. respondenti (80% no kopējā respondentu kopskaita), kam ir paziņas vai draugi, kuri dzīvo ārzemēs, turpināja aizpildīt aptauju. Uz jautājumu „Apmēram pirms cik ilga laika draugs/paziņa bija aizbraucis uz ārzemēm?”, lielākais respondentu skaits, kas sastāda 38% atbildēja, ka ir aizbraukuši vairāk kā piecus gadus atpakaļ. Savukārt, 19% atzīmējuši, ka viņu draugs ir aizbraucis 3 gadus atpakaļ. Aptuveni viena trešdaļa, 30% atzīmēja, ka draugs/paziņa bija aizbraucis 1. gadu atpakaļ.

3.8. att. Uz kuru valsti ir aizbraucis Jūsu draugs?

Lielāka daļa respondentu ir atbildējuši, ka viņu draugs ir aizbraucis uz Lielbritāniju. Kopā Lielbritāniju ir atzīmējuši 43% respondentu. Daudzi izvēlās šo valsti, jo tiem ir labas angļu valodas zināšanas un viņiem ir viegli komunicēt ar apkārtējiem, līdz ar to ir lielāka iespēja atrast piemērotāku savām vēlmēm darbu. Daļa izvēlas šo valsti vērtējot atsauksmes no draugiem, kas pašlaik tur dzīvo. Savukārt, Īriju ir atzīmējuši 19%, Krieviju 16%, ASV 8%. Kā arī respondenti ir atzīmējuši citu variantu, minot valstis kā, Norvēģija, Zviedrija, Dānija, kā arī Latvijas kaimiņvalstis Igaunija un Lietuva.

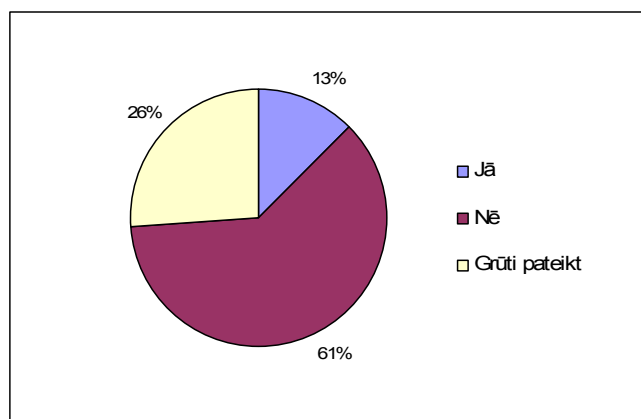
Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem, autore secina, (tautas skaitīšanas rezultātā Latvijas iedzīvotāju skaits, salīdzinot ar 2000.gadu saruka gandrīz par 400 tūkstošiem)¹⁴⁹

Tomēr, tautsaimniecībai emigrācija rada būtiskus izaicinājumus - draudus, kurus valsts (valdība) ar ekonomisko politiku var pārvērst par iespējām, un to arī vajag izmantot. Piemēram, ilgtermiņa emigrācija samazina Latvijas ilgtermiņa ekonomikas potenciālu, it sevišķi, ja emigrē augsti izglītoti speciālisti. Tomēr, atgriežoties Latvijā, šādiem migrantiem būtu iespēja izmantot vērtīgu darba pieredzi un jaunas zināšanas, tādējādi sekmējot Latvijas ekonomikas potenciālu, -

¹⁴⁹ CSP. Statistika. Internets. – <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/ieprieksejas-tautas-skaitisanas-33597.html> sk. 19.05.2012

tas īpaši attiecas uz tiem augsti izglītotajiem speciālistiem, kas ārvalstīs stažējās izglītībai atbilstošās profesijās.¹⁵⁰

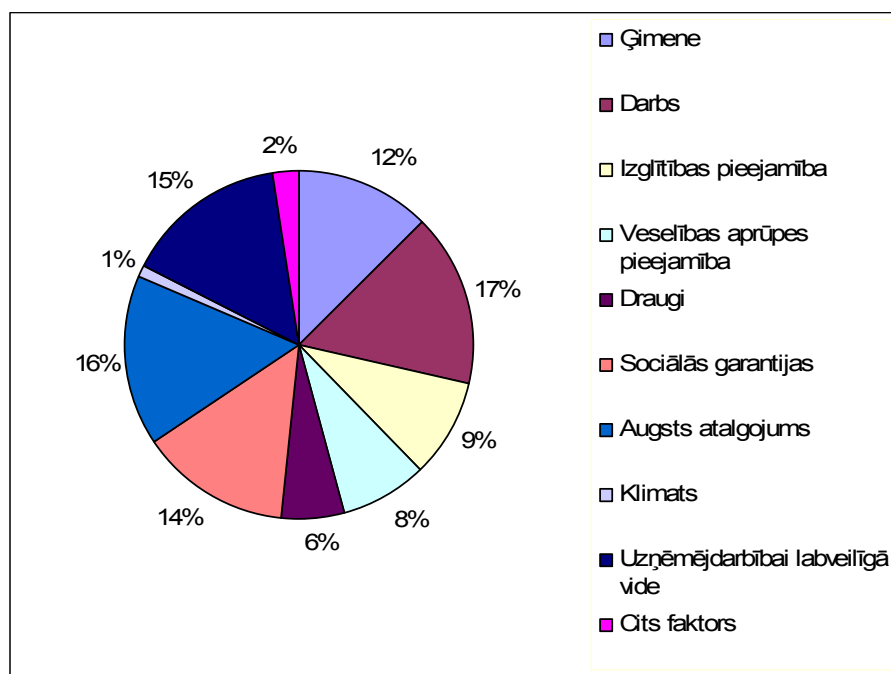
Savukārt, pēc autores pieredzes, lielāka daļa, kas brauc prom no Latvijas, ne vienmēr ir cilvēki ar augstāko izglītību. Autore uzskata, ka visiem ir iespēja turpināt mācības citā valstī, savukārt, ir nepieciešamas valodu zināšanas, piemēram, angļu valoda. Angļu valodas kā svešvalodas izmantošana ES valstu iedzīvotāju vidū turpina palielināties. Pēc autores pieredzes, lielākais ES valstu iedzīvotāju skaits, papildus savai dzimtajai valodai spēj sazināties arī angļu valodā.

3.9. att. Vai aizbraukušā drauga plānos pastāv iespēja atgriezties atpakaļ Latvijā?

Kā redzams, 3.9. attēlā lielāka daļa respondentu ir atbildējuši, ka vairums Latvijā vairs neatgriezīsies. Savukārt, 26% ir grūti pateikt, var būt, ka tiem nav īsti skaidra situācija un kā iet draugam dzīvojot ārzemēs. 13% ir atbildējuši, ka draugi tomēr plāno pēc kāda laika atgriezties dzimtenē.

¹⁵⁰ Latvijas Banka. Migrācija - izaicinājumi un iespējas. Internets. - <http://www.makroekonomika.lv/migracija-izaicinajumi-un-iespejas> sk. 19.05.

3.10. att. Kādi faktori Jūsaprāt, varētu ietekmēt drauga lēmumu atgriezties dzimtenē?

Apkopojot aptaujas datus par faktoriem, kuri varētu ietekmēt lēmumu atgriezties dzimtenē, lielākais respondentu skaits atzīmēja tieši darbu. Tas ir skaidrojams ar to, ka darbs ir katra cilvēka iztikas avots. Gandrīz līdzīgu procentuālu svaru ieņēma darba nodrošināšana un uzņēmējdarbībai labvēlīgā vide, trešajā vietā ir sociālās garantijas.

Apkopojot šo un visu augstāk minēto, autore secina, ka Latvijas iedzīvotāji, pārsvarā studenti, nav apmierināti ar dzīves līmeni valstī un ir gatavi migrēt uz citām Eiropas Savienības valstīm, augstākā dzīves līmeņa meklējumos. Galvenie kritēriji, kurus respondenti ir atzīmējuši par izšķirošajiem lai pieņemtu lēmumu par migrāciju ir iespējas darba tirgū atrast darbu un saņemt augstu atalgojumu, kā arī valsts nodrošinātās sociālās garantijas. Visi šie kritēriji atrodas valsts pārvaldes kompetencē. Autore uzskata, ka lai apstādinātu Latvijas iedzīvotāju migrāciju uz citām valstīm, Latvijas valdībai ir jāstrādā tieši pie šiem augstāk minētiem jautājumiem, pilnveidojot un īstenojot sociālekonomisku politiku valstī.

SECINĀJUMI

Izpētot iedzīvotāju dzīves līmeni ietekmējošos faktoros Latvijā un Lielbritānijā, autore nonāk pie sekojošiem secinājumiem:

1. Iedzīvotāju dzīves līmenis kļuva par noteicošo faktoru mūsdienu valstu politiskās virzības realizācijā, kura tiek vērsta uz valsts iedzīvotāju ekonomisko, zinātniski tehnisko, kultūras progresu un sabiedrības kopumu.
2. Dzīves līmeņa novērtēšanai izmanto objektīvus un subjektīvus rādītājus. Pie subjektīvajiem rādītājiem par pieskaitīt iedzīvotāju apmierinātību ar dzīves apstākļiem, t.i. cilvēku subjektīvu viedokli par dzīves līmeni. Kā objektīvus valstu iedzīvotāju dzīves līmeni raksturojošus rādītājus izmanto ienākumu rādītājus, to sadalījumu starp iedzīvotāju grupām, iedzīvotāju nodrošināšanu ar ilga patēriņa precēm, pārtiku, dzīves vietu u.t.t..
3. Iedzīvotāju dzīves līmeni ietekmē citi ar to saistītie jēdzieni, kā dzīves kvalitāte un labklājība.
4. Dzīves kvalitāte ir kopējais, integrālais rādītājs, iekļaujošs kritērijus, kuri kopumā raksturo labklājību, tas ļauj spriest par sabiedrības materiālā un garīgā patēriņa līmeni.
5. Labas dzīves priekšnosacījumi ir materiālā labklājība, veselība, nodarbinātība, sociālā drošība, izglītība, mājoklis, labas attiecības ģimenē, iekļaušanās sociālajos procesos un daudz kas cits.
6. Zemās dzimstības un augstās mirstības darbības vecumā rezultātā, notiek sabiedrības novecošanās, sekmējot valsts iedzīvotāju skaita samazināšanās.
7. Mūsdienu pasaulē ar tās globalizācijas tendencēm, par vienu no sociālo pārveidojumu pamata faktoriem kļuva migrācija. Latvijā tiek vērojama tendence ik gadu samazināties iedzīvotāju skaitam migrācijas dēļ.
8. Mūsdienu cilvēku pārvietošanās sasniedza bezprecedentu līmeni: šodien cilvēki pārvietojas no laukiem uz pilsētām, no viena reģiona uz citu savā valstī, kā arī no vienas valsts uz citu, no viena kontinenta uz citu.
9. Migrācijas plūsmu kopējie virzieni noteicami ar pasaules reģionu ekonomiskajām, sociālajām, politiskajām, demogrāfiskajām atšķirībām starp reģioniem, turklāt par plašāk izplatīto tiek uzskatīta ekonomiskā migrācija.

10. Par svarīgākajām dzīves līmeni noteicošajām sastāvdaļām migrantiem var nosaukt darba vietu esamību, labvēlīgus nodarbinātības noteikumus, ienākumu līmeni, izmitināšanas risinājumu perspektīvas.
11. Mūsdienās viena no svarīgākajām ekonomiskajām un sociālajām problēmām jebkurā valstī ir bezdarbs. Visaugstākais bezdarba līmenis Latvijā bija vērojams 2010. gadā, kas sasniedza 18,7%, turklāt, Lielbritānijā visaugstākais bezdarba līmenis tiek vērots 2011. gadā 8%.
12. Lielākais Latvijas migrantu skaits brauc uz Lielbritāniju, tieši darba meklēšanas un augstākās peļņas gūšanas nolūkos.
13. Valsts iedzīvotāju dzīves līmenis lielā mērā ir atkarīgs no tā, cik vienlīdzīgi vai nevienlīdzīgi ir sadalīti ienākumi. Gan Latvijā, gan Lielbritānijā noslāņošanās starp bagātiem un nabīgiem cilvēkiem arvien pieaug.
14. Iztikas minimums ir cieši saistīts ar minimālo darba algu, statistika rāda, ka Lielbritānijas minimālā darba alga ir lielāka nekā Latvijā vairākās reizēs.
15. Lielbritānijas izdevumi sociālai aizsardzībai tuvojas ES-27 vidējam līmenim, savukārt, Latvijas izdevumi uz kopējā ES-27 un Lielbritānijas statistikas datu fona irniecīgi
16. Samazinot finansējumu veselības aprūpei tiks apdraudēta veselības aprūpes pakalpojumu sniegšana, kā arī veselības aprūpes sistēmas turpmāka attīstība.
17. Pēc pētījuma rezultātiem, var secināt ka studenti Latvijā, kas veido valsts nākotni, nav apmierināti ar dzīves līmeni Latvijā un izskata iespējas migrēt uz citām vairāk attīstītām Eiropas Savienības valstīm.
18. Pētījuma lielāka respondentu daļa uzskata, ka vājākas Latvijas sociālekonomiskās politikas puses ir tieši nodarbinātības iespējas, ienākuma līmenis un sociālās garantijas.

PRIEKŠLIKUMI

Apkopojot visu maģistra darbā minēto, kā arī augstāk izdarītus secinājumus, autore piedāvā sekojošus priekšlikumus Latvijas iedzīvotāju dzīves līmeņa paaugstināšanai un valsts sociālpolitiskās situācijas uzlabošanai:

1. Realizējot un pilnveidojot Latvijas sociālekonomisku politiku, valdībai ir jāvērs lielākā uzmanība iedzīvotāju nodarbinātības līmeņa paaugstināšanai, ienākumu pieaugumam, kā arī tādu sociālo garantiju nodrošināšanu, kas neatpaliek no citu Eiropas Savienību valstu līmeņiem.
2. Valdībai ir jāizdomā un jāizvērtē iedzīvotāju motivējošo pasākumu kopums, lai Latvijas iedzīvotājiem būtu vēlme un iespējas iekārtoties darbā savas valsts iekšienē. Kaut arī, pagaidām, nav iespējams sacensties ar augsto atalgojuma līmeni kā Lielbritānijā, tomēr nedrīkst zaudēt saikni ar migrantiem.
3. Veselības aprūpe ir nozīmīga valsts sabiedrības veselības sastāvdaļa, līdz ar to Labklājības ministrijai ir jāizvērtē veselības pieejamības situāciju valstī, piešķirot lielākus materiālos izdevumus sociālās drošības un veselības aizsardzībai.
4. Latvijas valsts mācību iestādēm jāpaplašina sadarbība ar uzņēmumiem, kuros ir pieprasījums pēc darbaspēka, piedāvājot studentiem ne tikai prakses iespējas, bet arī iespēju iekārtoties uz pastāvīgu darbu, tādējādi garantējot studentiem darba vietas.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. The Universal Declaration of Human Rights (UDHR), *the United Nations General Assembly in Paris on 10 December 1948*, Internet. - <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/043/88/IMG/NR004388.pdf?OpenElement>, s. 25.04.2012.
2. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966, entry into force 3 January 1976, in accordance with article 27, Internet. - <http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm>, s. 22.04.2012.
3. Declaration on Social Progress and Development, proclaimed by General Assembly resolution 2542 (XXIV) of 11 December 1969, Internet. - <http://www2.ohchr.org/english/law/progress.htm>, s. 10.04.2012.
4. **Ādmīdiņš D.**, „*Mainīgās ārējās ekonomiskās vides ietekme uz nekustamā īpašuma tirgu Latvijā*”, LU zinātniskais raksts., 758 sējums, 10.lpp.
5. **Fah B.Ch.Y.**, „*Living Standard, Living Level and Economic Wellbeing of Older Persons: Similarity and Differences in Measuring These Concepts*”, Canadian Social Science, Vol.6, No.5, 2010, pp. 145-150
6. **Farrell G.**, “*Well-being for all as a human development objective: Developing the concept and its criteria with citizens*”, Society and Business Review, Vol. 3, Issue 2, 2008, pp. 119 – 132.
7. **Gods. U.**, Mikroekonomika. – R:SIA Biznesa augstskola Turība, 2008, 323.lpp
8. **Grigg D.B. E.G.**, “*Ravenstein and the “laws of migration”*”, Journal of Historical Geography, Vol. 3, Issue 1, 1977, pp. 41-54.
9. **Horrell S.**, “*Living Standards in Britain 1900-2000: Women's Century?*”, National Institute Economic Review, Nr. 172, April 2000, pp. 62-77.
10. **Lavriņenko. O.**, „*Centrāleiropas un Austrumeiropas iedzīvotāju dzīves līmeņa veidošanās atšķirību pētīšana pa reģioniem*”, DU Sociālo zinātņu fakultāte, Ekonomikas katedra, Promocijas darbs, 2010., 23. lpp

11. **McHale Jh., Cordel M.**, Basic human needs, Transaction publisher, quoted by Андреева В.Н., Панова Е.Д. Качество жизни как показатель развития нации: подходы и методы оценивания, Бизнес Информ, №4(1), 2009, стр. 10-13.
12. **Petras J., Veltmeyer H.**, “*The Standard of Living Debate in Development Policy*”, Critical Sociology, No 33 (2007), pp. 181-209.
13. **Shrestha M.B.**, “*Reversing the flow of international migration*”, International Journal of Social Economics, Vol. 38 Iss. 2, 2011, pp. 165 – 176.
14. **Schuster et.al.**, “*Wellness lifestyles I: theoretical framework linking wellness, health lifestyles, and complementary and alternative medicine*”, The journal of alternative and complementary medicine, Vol. 10 (2), 2004, p. 349-356.
15. **Sproģe I., Sproģis A., Sproģis J.**, „*Latvijas tautsaimniecības attīstības problēmas*”, LU zinātniskais raksts. 689. sējums, 337.lpp.
16. **Stiglitz J.E., Sen A., Fitoussi J.-P.**, “*The Measurement of Economic Performance and Social Progress Revisited*”, Documents de Travail de l’OFCE / Observatoire Français des Conjonctures Economiques (OFCE), No. 2009-33, December 2009, 64 pp
17. **Šķiltere D.**, „*Tirgus koncentrācijas rādītāji, to pielietojuma analīze tirgus sadalījuma izmaiņu raksturošanai*”, LU raksti, 674.sēj., Vadības zinātne, 2004, 387.-394.lpp.
18. **Šumilo Ē., Subbotina T.**, Pasaule un Latvija. – R.:Jāņa Rozes apgāds, 2002, 28.lpp
19. **Ulriksen M.S.**, “*Social policy development and global financial crisis in the open economies of Botswana and Mauritius*”, Global Social Policy, Vol. 11 (2–3), 2011, pp. 194–213.
20. **Vītolīņš E.**, *Iedzīvotāju novecošanās tendences Latvijā un tās reģionos // Paaudžu nomaiņa un migrācija Latvijā: zinātniski pētnieciskie raksti, 4(15)2007 / Stratēģiskās analīzes komisija; zina.red. P.Zvidriņš. – Rīga: Zinātne, 2007, 29.lpp.*
21. **Zvidriņš P.**, *Demogrāfiskā situācija Latvijā 21.gadsimta sākumā // Paaudžu nomaiņa un migrācija Latvijā: zinātniski pētnieciskie raksti, 4(15)2007 / Stratēģiskās analīzes komisija; zina.red. P.Zvidriņš. – Rīga: Zinātne, 2007, 13.-15.lpp.*
22. *Human Development Report 2009. Overcoming barriers: Human mobility and development*, United Nations Development Programme (UNDP), pp. 217.
23. *Economic policy for aging societies*, ed. by Horst Siebert, Berlin: Springer, 2002, p. 2.
24. *Eiropas Savienības ietekme uz nodarbinātību un sociālo drošību Latvijā*, Pārskats, Latvijas Republikas Labklājības ministrija, 2003, 32 lpp.

25. Encyclopedia of global population and demographics/ Immanuel Ness, James Ciment. - London: Fitzroy Dearborn Publ., 1999, p. 41.
26. **Андреева В.Н., Панова Е.Д.**, „*Качество жизни как показатель развития нации: подходы и методы оценивания*”, Бизнес Информ, №4 (1), 2009, стр. 10-13.
27. **Поспелова Е.Б.**, „*Уровень жизни – главная составляющая социальной политики страны, Региональная экономика: теория и практика*”, №1, 2004, с.38-43.
28. **Юдина Т.Н.** *Социология миграции: Учебное пособие для вузов.* М: Академический Проект, 2006. - 272 с
29. *Уровень и образ жизни населения России в 1989–2009 годах, доклад к XII Междунар. науч. конф. по проблемам развития экономики и общества, Москва, 5–7 апреля 2011 года / Андрущак Г. В., Бурдяк А. Я., Гимпельсон В. Е. и др. ; рук. авт. колл. Ясин Е. Г, Нац. исслед. ун-т Высшая школа экономики. - М.: Изд. Дом Высшей школы экономики, 2011. – 86 стр.*
30. *Уровень жизни населения: понятие и индикаторы измерения*, аналитический материал Центра макроэкономического анализа и краткосрочного прогнозирования ИНИ РАН, стр. 1-17.
31. **Alksnis A.**, „*Attīstības sadarbība: starp vērtībām un interesēm, LATVIJA un attīstības sadarbība*”, ZINĀTNISKI PĒTNIECISKIE RAKSTI Nr.4 (10), 2006, Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, 21.-58.lpp., Internets. -
<http://www.mfa.gov.lv/data/file/AttistibasSadarbiba/attistibas-sadarbiba.pdf>,
32. **Bela-Krūmiņa В.**, „*Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes indekss*”, Stratēģiskās analīzes komisijas darba grupas atskaite, darba grupas koordinators Karnītis E., Rīga 2006, Internets. -
http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_598_Dzives_kval_indekss.pdf,
[skat.27.04.2012.]
33. **Bellù L.G., Liberati P.**, “*Charting income inequalities Lorenz Curve*”, EasyPol, 2005, Internet. http://www.fao.org/docs/up/easypol/302/charting_income_inequality_000en.pdf,
[skat. 20.03.2012]

34. **Cunskā Z., Muravska T.,** *"SOCIĀLĀS POLITIKAS ĪSTENOŠANA LATVIJĀ PĒC PIEVIENOŠANĀS ES"*, Apskats, sagatavots Latvijas Universitātē, pēc Eiropas Komisija Pārstāvniecības Latvijā pasūtījuma, 2009.
Internets. http://ec.europa.eu/latvija/documents/pievienotie_faili/21.04.09._sociala_politika_latvija.doc. [skat. 31.03.2012.]
35. **Giddens A.,** *"The Consequences of Modernity"*, Polity Press, United Kingdom, 1990, pp. 128. - Internet. - http://pol.atilim.edu.tr/files/kuresellesme/kitaplar/The_Consequences_of_Modernity.pdf, [skat. 02.05.2012.]
36. **Grīnfelde A.,** *"Pensionāru dzīves kvalitāte Latvijas reģionos"*, LLU, promocijas darbs, Jelgava 2010, Internets. - http://llufb.llu.lv/disertacijas-aizstavesanai/economics/Anda_Grinfelde_promocijas_darbs_aizstavesanai_LLU_EF_2010_biblioteka.pdf, [skat. 14.04.2012.].
37. **Guillory L.,** Risinājuma pamati globālajai finansu un saimniecības krīzei, intervija ar Pedro Paez Pérez, no žurnāla „Share International” vācu versijas 2009.gada jūlija/augusta numura, Internets. - <http://doris.orb.lv/?id=172318&show=blog&entry=71825>, [skat. 17.04.2012.]
38. **Ladan E.,** *Methodology of analysis of migratory processes*, Society: politics, economics, law, Issue 1, 2010, Internet. - <http://dom-hors.ru/issue/pep/6-2010-1/ladan.pdf>, [skat. 13.03.2012.]
39. **Mihejeva L.,** *"Lēmumu pieņemšanas process nenoteiktības (riskantā) situācijā"*, LLU Raksti 15 (310), 2005, 17-21, Internets. - <http://llufb.llu.lv/proceedings/n15/llu-raksti-nr15.pdf>, [skat. 20.04.2012.]
40. **Osberg L., Sharpe A.,** *"The Index of Economic Well-being: An Overview, Center for the Study of Living Standards, revised version of a paper presented at the National Conference on Sustainable Development Indicators organized by the National Round Table on the Environment and the Economy"*, March 27, 2001, Westin Hotel, Ottawa, Ontario, pp. 89, Internet. - <http://www.csls.ca/iwb/iwb2002-p.pdf>, [skat. 25.04.2012.]
41. **Rahman T., Mittelhammer R.C., Wandschneider Ph.,** *"A Sensitivity Analysis of Quality of Life Indices across Countries"*, Department of Agricultural and Resource Economics Washington State University, Paper prepared for presentation at the American Agricultural Economics Association Annual Meeting, Montreal, Canada, July 27-30,

- 2003, Internet. - <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/22045/1/sp03ra03.pdf>, [skat. 25.04.2012.]
42. **Sen. A.**, “*The Standard of Living*”, The Tanner Lectures on Human Values, delivered at Clare Hall, Cambridge University, March 11 and 12, 1985, Internet. - <http://www.tannerlectures.utah.edu/lectures/documents/sen86.pdf>, [skat. 13.04.2012.]
43. **Sen A.**, “*The Living Standard, essay in Ethics of consumption: the good life, justice, and global stewardship*”, 1998, pp. 287-311, Internet. - <http://faculty.weber.edu/mstevenson1/Anthro4990/Sen.LivingStandard.pdf>, [skat. 13.04.2012.]
44. **Strode. I.**, „*Dzīkstība un dzīves kvalitāte, Demogrāfiskā attīstība Latvijā 21.gadsimta sākumā*”, Stratēģiskās analīzes komisija, Zinātniski pētnieciskie raksti, 3 (9), 2006, Internets. - http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1125_Demografija_21gadsimts.pdf, [skat. 04.05.2012.]
45. **Söderblom J.D.** *Gini coefficients: their role and operation*, World-ICE, 2005, pp.6, Internet. - <http://world-ice.com/Articles/Gini%20Coefficients.pdf>, [11.03.2012.]
46. **Tanner M.** *The Grass Is Not Always Greene: A Look at National Health Care Systems Around the World*, Policy Analysis Nr. 613, March 18, 2008, pp. 48, Internet. - <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-613.pdf>, [skat. 10.05.2012.]
47. **Закиров Р.**, *Оценка социально-экономического развития региона на основе анализа качества жизни населения*, Санкт-Петербургский государственный инженерно-экономический университет, автореферат диссертации, Санкт-Петербург, 2006, 17 стр., Интернет. - <http://www.engec.ru/system/files/old/116228843781031300.pdf>, [skat. 13.04.2012.]
48. **Мамалухова М.А.**, „*Анализ причин и факторов, определяющих направления миграционных потоков*”, ПГЛУ, Пятигорск, 2011, Интернет. - <http://www.pglu.ru/science/researches/rnii-gorbunov/teod/2011/mamaluhova.pdf>, [skat. 20.04.2012.]
49. **Филипенко С.**, „*Повышение качества жизни населения на основе совершенствования социальной политики*”, Академия народного хозяйства при Правительстве Российской Федерации, Москва 2012, Интернет.- http://www.rane.ru/files/docs/aspirant/filipenko_sa.pdf, [skat. 25.12.2012]

50. ANO Tūkstošgades attīstības mērķi. Internets. -<http://2015.lv/ano-tukstosgades-attistibas-merki/samazinat-nabadzibu/> [skat. 13.05.2012.]
51. Dzīve Eiropas Savienībā, Internets. - http://europa.eu/about-eu/facts-figures/living/index_lv.htm, [skat. 15.04.2012.]
52. *Dzīves kvalitāte Latvijā*, Zinātne, Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, 2006, 432 lpp., Internets. - http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1124_Dzives_kvalitaate_Latvija.pdf, [skat. 15.04.2012.]
53. Dzīves līmeņa jēdziens, Eiropas Savienības terminu vārdnīca. - R., UNDP, 2004, Akadēmiskā terminu datubāze AkadTerm, Internets. - <http://termini.lza.lv/term.php?term=dz%C4%ABves%20l%C4%ABmenis&list=dz%C4%ABves%20l%C4%ABmenis&lang=LV>, [skat. 20.04.2012.]
54. Latvijas valsts ģeogrāfiskais stāvoklis, Latvijas Centrālās statistikas pārvalde, 13.09.2011, Internet. - <http://www.csb.gov.lv/dati/latvijas-valsts-geografiskais-stavoklis-28318.html>, [skat. 05.05.2012]
55. Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007.-2013.gadam, Internets. - http://www.nap.lv/upload/nap/national_development_plan_2007-2013_lat.pdf, [skat. 15.04.2012.]
56. Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam. Ziņojums ekonomikā: konkurētspēja un resursi, Janvāris, 2008, Internets. - http://www.nap.lv/upload/ekonomikas_konkuretspejas_zinojums.pdf, [skat. 29.04.2012.]
57. Latvijas Banka. Latvijas bankas noteiktie valūtu kursi. Internets. - <http://www.bank.lv/monetara-politika/valutas-kursa-politika/valutas-kursi> [skat. 14.05.2012.]
58. LR Centrālās statistikas pārvalde, metodoloģija, 09.02.2012., Internets. - <http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzoc/Ikgad%E7jie%20statistikas%20dati/Monet%E2r%E2s%20nabadz%EEbas%20un%20ien%E2kumu%20nevienl%EEdz%EEbas%20indikatori/lekena.htm>, [skat. 15.03.2012.]
59. LR Labklājības Ministrija. Aktualitātes. Minimālā darba alga 2012.gadā ir 200 lati mēnesī. Internets. -<http://www.lm.gov.lv/text/407>, [skat. 13.05.2012.]
60. LR Labklājības Ministrija. Sociālā iekļaušana. Situācijas raksturojums. Internets.- <http://www.lm.gov.lv/text/548> [skat. 02.05.2012.]

61. LR Labklājības Ministrija. Pabalsti, to apmēri 2012. gadā. Internets.-
<http://www.lm.gov.lv/news/id/2435> [skat. 19.05.2012.]
62. LU Demogrāfijas centrs. Statistika. Iedzīvotāju skaita prognozes gada sākumā (pamatvariants). Internet. - <http://www.popin.lanet.lv/lv/stat/stat.html>, [skat. 15.04.2012]
63. Nacionālās intereses: formulējuma meklējumos, Stratēģiskās analīzes komisija, red. Kļaviņš A., Vārpa Br., Kārkliņa G., Zinātniski pētnieciskie raksti Nr. 1/2004, 133 lpp. – 91.-92.lpp., Internets. -
http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_496_Nacionalas_intereses.pdf, [skat. 30.04.2012.]
64. National Minimum wage rates to rise in October. Internets. -
http://www.direct.gov.uk/en/N11/Newsroom/DG_201426 [skat. 13.05.2012.]
65. OECD Health Data 2007: Statistics and Indicators for 30 Countries, OECD, quoted in Tanner M. The Grass Is Not Always Greene: A Look at National Health Care Systems Around the World, Policy Analysis Nr. 613, March 18, 2008, pp. 48, Internet. -
<http://www.cato.org/pubs/pas/pa-613.pdf>, [skat. 10.05.2012.]
66. Operatīvie dati: reģistrētā bezdarba līmenis 2012.gada 15.janvārī - 11,6%. NVA. Internets. - <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=&mid=2&txt=2638> [skat. 11.04.2012.]
67. Rīgas attīstības plāna 2006.-2018. gadam apakšprojekts „Demogrāfiskā situācija un attīstības prognozes”. Internets.
http://www.rdpad.lv/uploads/rpap/att_plan_izpetes/03_demografiska_situacija_un_attistibas_prognozes.pdf [skat. 17.05.2012.]
68. WHO data Repository, Health systems, Internet. - <http://apps.who.int/ghodata/#>, [skat. 30.04.2012.]
69. Zemgales plānošanas reģions. Nodarbinātība. Internets. -
<http://www.zemgale.lv/index.php/uzmjdarbba/nodarbiniba> [skat. 17.05.2012.]
70. Труд за рубежом. Каждый пятый британец зарабатывает меньше прожиточного минимума. Internets. - <http://trudzr.ru/2011/10/25102011-kazhdyj-pyatyj-britanec-zarabatyvaet-men-she-prozhitohnogo-minimuma.html> [skat. 17.05.2012.]
71. Aizbraucēji laulājas Latvijā, TVNET, 12.08.2010., Internets. -
http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/341929-aizbrauceji_laulajas_latvija, [skat. 05.05.2012.]

72. Latvieši Lielbritānijā un Īrijā, NeoGeo.lv, 04.04.2011., Internets. - <http://neogeo.lv/?p=8086>, [skat. 08.05.2012.]
73. Latvijā bērnu mirstība ir atkarīga no veselībai atvēlēta valsts budžeta. Internets. - <http://www.maminuklubs.lv/bernu-veseliba/petijums--latvija-bernu-mirstiba-ir-atkariga-no-veselibai-atveleta-budzeta/> [skat. 15.05.2012.]
74. Lielbritānija/ Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotā Karaliste, Internets. - http://www.celojumubode.lv/?valsts_page_id=lielbritanija, [skat. 10.05.2012.]
75. Svarīgāko ziņu kopsavilkumi un ekonomisko norišu analīze. Minimālā mēneša darba alga 2012.gadā būs 200 lati.Internets. -<http://www.ekonomika.lv/minimala-menesa-darba-alga-2012-gada-bus-200-lati/> [skat. 13.05.2012.]
76. Vēstnieks: Lielbritānijā veidojas rajoni ar lielu latviešu koncentrāciju, Ziņu aģentūra BNS, 29.12.2011., Internets. - <http://nra.lv/pasaule/62926-vestnieks-lielbritanija-veidojas-rajoni-ar-lielu-latviesu-koncentraciju.htm>, [skat. 17.05.2012.]
77. Ziņu portāls. Februārī iztikas minimums - 173,38 lati. Internets. - <http://www.financenet.lv/zinas/414306-februari-iztikas-minimums-17338-lati> [skat. 17.05.2012.]
78. Ziņu portāls. No ES tikai Latvijā sieviešu un vīriešu nodarbinātība ir vienāda. Internets.- <http://www.financenet.lv/zinas/413575-no-es-tikai-latvija-sieviesu-un-viriesu-nodarbinatiba-ir-vienada> [skat. 9.04.2012.]
79. Eurostat Statistcs Database. Internets. - <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Statistika Internets.- <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/> [skat. 27.04.2012.]
80. LR Centrālā Statistikas Pārvalde. Internets. - <http://www.csb.gov.lv/>
81. sk. 12.05.2012
82. LR Labklājības Ministrija. Internets. - <http://www.lm.gov.lv/> sk.10.04.2012.

APTAUJAS ANKETA

Aptaujas mērķis ir noskaidrot Latvijas iedzīvotāju apmierinātību ar dzīves līmeni. Aptaujas dati ir konfidenciāli un tiks izmantoti maģistra darba "Sociālās politikas ietekme uz iedzīvotāju dzīves līmeni" izstrādāšanai.

1. Kā ir mainījusies Jūsu dzīve pēdējo desmit gadu laikā?

- § Ievērojami uzlabojās
- § Nedaudz uzlabojās
- § Nekas būtiski nav mainījies
- § Ievērojami pasliktinājās
- § Grūti pateikt

2. Vai Jūs esat apmierināts/-a ar savu un savas ģimenes dzīves līmeni Latvijā?

- § Pilnīgi apmierināts/-a
- § Drīzāk apmierināts/-a
- § Drīzāk neapmierināts/-a
- § Pilnīgi neapmierināts/-a
- § Grūti pateikt

3. Kas, Jūsaprāt, visvairāk ietekmē iedzīvotāju dzīves līmeni mūsdienās?

- § Valsts pārvalde
- § Personīgie ienākumi
- § Veselības aizsardzības pieejamība
- § Darba tirgus
- § Izglītības pieejamība
- § Apkārtējā vide

4. Vai Jūs šobrīd apsverat iespēju braukt uz ārzemēm labākas dzīves meklējumos?

- § Jā
- § Nē
- § Grūti pateikt

5. Kuri no faktoriem varētu ietekmēt Jūsu lēmumu pieņemšanu braukt uz ārzemēm?

- § Jaunas pieredzes gūšana
- § Karjeras izaugsmes iespēja

- § Augstākas peļņas gūšana
- § Ir daudz paziņu, kas jau dzīvo tajā valstī
- § Cits variants
- §

6. Vai Jūsu draugu un paziņu lokā ir personas, kuras ir aizbraukušas uz ārzemēm?

- § Jā
- § Nē

7. Apmēram pirms cik ilga laika viņš/viņa bija aizbraucis?

- § Pāris mēnešus atpakaļ
- § 1. gadu atpakaļ
- § 3. gadus atpakaļ
- § Vairāk kā piecus gadus atpakaļ

8. Uz kuru valsti ir aizbraucis Jūsu draugs/draudzene?

- § ASV
- § Īrija
- § Krievija
- § Lielbritānija
- § Cits variants

9. Vai drauga/draudzenes plānos pastāv iespēja atgriezties atpakaļ Latvijā?

- § Jā
- § Nē
- § Grūti pateikt

10. Kādi faktori, Jūsaprāt, varētu ietekmēt drauga/draudzenes lēmumu atgriezties dzimtenē?

- § Ģimene
- § Draugi
- § Darbs
- § Augsts atalgojums
- § Izglītības pieejamība
- § Veselības aprūpes pieejamība
- § Sociālās garantijas
- § Uzņēmējdarbībai labvēlīgā vide
- § Klimats

§ Cits faktors

11. Jūsu dzimums:

§ Sieviete

§ Vīrietis

12. Jūsu vecums:

§ Līdz 20 gadiem

§ No 21. līdz 25 gadiem

§ Vīrs 25. gadiem

13. Jūsu ģimenes stāvoklis:

§ Precējies

§ Neprecējies

Paldies par dalību aptaujā!

Maģistra darbs „ Sociālās politikas ietekme uz iedzīvotāju dzīves līmeni Lielbritānijā un Latvijā” izstrādāts LU Ekonomikas un vadības fakultātē Starptautisko ekonomisko attiecību katedrā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Viktorija Bārda

Rekomendēju / nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Dr. oec. *Baiba Šavriņa* _____ __.05.2012.

Recenzents: doc. Juris Brencis

Darbs iesniegts Starptautisko ekonomisko attiecību katedrā __.05.2012.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Skaidrīte Millere _____

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

__06.2012. prot. Nr. _____.